

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Микитась Ірина Миколаївна

УДК 352:332.14:330.342.24

ДИСЕРТАЦІЯ
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ
РОЗВИТКОМ

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.М. Микитась

Науковий керівник:

Дзюндзюк Вячеслав Борисович, доктор наук з державного управління,
професор

Харків – 2025

АНОТАЦІЯ

Микитась І.М. Публічне управління регіональним економічним розвитком. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2025.

Дисертація присвячена актуальній науковій проблемі формування сучасної моделі публічного управління регіональним економічним розвитком в умовах глобалізації та динамічних змін. Актуальність теми зумовлена фундаментальними трансформаціями, що відбуваються в характері регіонального розвитку під впливом глобалізації, технологічних революцій та структурних перебудов світової економіки, а також необхідністю розробки інноваційних підходів до відновлення регіональних економік України в умовах військової агресії.

У дисертації здійснено теоретико-методологічне обґрунтування та розроблено практичні рекомендації щодо формування адаптивної моделі публічного управління регіональним економічним розвитком в умовах глобалізації та динамічних змін.

Проаналізовано трансформацію ролі регіонів у національних економіках внаслідок глобалізації та структурної перебудови. Встановлено, що якщо в 1950-1960-х роках промисловість у регіонах була вузькоспеціалізованою та захищеною тарифами від міжнародної конкуренції, то з 1970-х років під впливом нафтової кризи, технологічних змін та фінансової дерегуляції регіони увійшли в нову еру глобальної конкуренції. Це призвело до формування дихотомії між регіонами-переможцями (глобальні фінансові центри, високотехнологічні регіони) та регіонами-переможеними (старі промислові центри).

Досліджено еволюцію теоретичних підходів до регіонального

економічного розвитку – від теорії економічної бази та полюсів зростання до теорії накопичувального причинно-наслідкового зв'язку та концепції ефектів агломерації. Показано, що традиційні неокласичні моделі, засновані на однорідності факторів виробництва та механізмі цін, змінилися новою теорією зростання, яка враховує просторовий вимір, ефекти агломерації та недосконалість ринків. Це дозволило пояснити, чому одні регіони процвітають, а інші занепадають.

Виявлено фундаментальні зміни в характері регіонального економічного розвитку під впливом глобалізації. По-перше, відбулася зміна географічного масштабу – від адміністративних одиниць до функціональних регіонів, що перетинають юрисдикційні межі. По-друге, значно зросла складність міжорганізаційних зв'язків у глобальних виробничих мережах. По-третє, трансформувалися ключові фактори розвитку – від матеріальних ресурсів до факторів доданої вартості. І нарешті, суттєво посилилась інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку.

Проаналізовано зміну парадигм економічної політики та їх вплив на регіональний розвиток. Виявлено перехід від кейнсіанської політики активного державного регулювання до монетаристських підходів, а згодом – до некейнсіанської політики після азійської кризи 1997 року. Досліджено еволюцію підходів до планування регіонального розвитку: від генерального планування через цільове та структурне до інтегрованого стратегічного планування, яке враховує соціальні, екологічні та економічні аспекти.

Обґрунтовано концептуальні засади модернізації системи публічного управління регіональним економічним розвитком на основі інтеграції трьох ключових підходів: інституційного – який передбачає формування ефективних інститутів розвитку, стимулювання міжорганізаційних мереж та кластерів, розвиток соціального капіталу; інноваційного – спрямованого на створення регіональних інноваційних систем, розвиток людського капіталу, підтримку технологічного підприємництва; сталого розвитку – який забезпечує збалансування економічних, соціальних та екологічних аспектів.

Досліджено трансформацію розуміння конкурентоспроможності регіонів. Показано, що відбувся перехід від порівняльних переваг, заснованих на низьких виробничих витратах, до конкурентних переваг, пов'язаних з ефективністю, якістю, інноваціями та людським капіталом, а в подальшому – до переваг співпраці через стратегічні альянси та мережі. Встановлено, що в сучасних умовах регіони конкурують на основі всього комплексу своїх ендегенних економічних, соціальних, природних, історичних, культурних і людських атрибутів.

Досліджено еволюцію підходів до публічного управління регіональним економічним розвитком через призму основних наукових шкіл стратегічного управління. Виявлено перехід від школи дизайну та планування, що базувались на формальних процесах і стабільному середовищі, до позиційної та підприємницької шкіл, які враховували динамічне конкурентне середовище, і далі до когнітивної школи та школи навчання, що зосереджуються на поведінкових аспектах і процесах навчання. Встановлено вплив політичної та культурної шкіл на врахування інституційних факторів, а також екологічної та конфігураційної шкіл на формування сучасної парадигми сталого розвитку.

Виявлено ключові елементи сучасної системи публічного управління регіональним економічним розвитком, а саме: накопичення ключових компетенцій; розвиток соціального капіталу; побудова стратегічного лідерства; управління ресурсами; розвиток ринкової розвідки; забезпечення стратегічної інфраструктури; розвиток здатності до управління ризиками; інтеграція принципів сталості. Підкреслено необхідність відходу від традиційних підходів, що базуються на державних програмах і залученні зовнішніх фірм, до розвитку місцевих компетенцій і потенціалу.

Здійснено класифікацію інструментів публічного управління регіональним економічним розвитком на локаційно-орієнтовані (контроль планування, благоустрій, інфраструктура), бізнес-орієнтовані (центри підтримки бізнесу, технопарки, інформаційні центри), людино-орієнтовані

(навчання, працевлаштування) та громадо-орієнтовані (некомерційні організації розвитку, кооперативи). Обґрунтовано необхідність збалансованого застосування всіх груп інструментів для досягнення синергетичного ефекту в управлінні регіональним економічним розвитком.

Розроблено комплексний підхід до оцінювання ефективності публічного управління регіональним економічним розвитком, який базується на збалансованій системі показників, що охоплює якість публічних послуг, проміжні та кінцеві результати розвитку, глобальні індикатори конкурентоспроможності регіону. Обґрунтовано необхідність доповнення традиційних економічних показників показниками соціального та екологічного розвитку та визначення їх взаємного впливу, а також важливість регулярного моніторингу та оцінювання як інструменту підвищення ефективності управлінських рішень та забезпечення підзвітності органів влади перед громадою.

Запропоновано адаптивну модель публічного управління регіональним економічним розвитком, що базується на холістичному та динамічному підході до організації управлінських процесів і відносин. Модель інтегрує в єдину систему шість взаємопов'язаних компонентів: аналітично обґрунтоване стратегічне управління, багаторівневе врядування та стейкхолдерську співпрацю, розбудову організаційної спроможності, мобілізацію ендогенних та екзогенних ресурсів, залучення громадян і моніторинг результатів. Впровадження даної моделі вимагає трансформації традиційних бюрократичних підходів на користь сервісної моделі, де органи влади стають партнерами для бізнесу та громадян, фасилітаторами місцевих ініціатив, модераторами суспільного діалогу при збереженні ролі гарантів стратегічних суспільних інтересів.

Розроблено концепцію перспектив в публічному управлінні регіональним економічним розвитком, що включає чотири взаємопов'язаних виміри: перспективи як шляхи – розуміння того, що стратегія регіонального розвитку має будуватися не на екстраполяції минулого досвіду (погляд через

«дзеркало заднього виду»), а на баченні майбутніх можливостей (погляд через «лобове скло»); перспективи як стани невизначеності – типологія майбутніх станів за ступенем передбачуваності та контрольованості: від послідовних/рутинних до хаотичних і невідомих; перспективи як кордони можливостей – розгляд майбутнього як серії ландшафтів з передовими кордонами, через які регіонам необхідно постійно прокладати нові шляхи; перспективи як цикли – урахування економічних, технологічних, інноваційних циклів при формуванні стратегій регіонального розвитку. Дана концепція створює методологічне підґрунтя для більш ефективного стратегічного планування.

Визначено, що успішне впровадження підходів стратегічного управління регіональним економічним розвитком потребує врахування чотирьох базових моделей конкурентної стратегії: моделі п'яти сил, моделі основних компетенцій, моделі теорії ігор та конкуруючої моделі на краю. При цьому особливого значення набуває напівкогерентний стратегічний напрям, що передбачає визначення та використання короткострокових можливостей на межі майбутнього.

Розроблено синтетичну модель стратегічного планування регіонального економічного розвитку, що інтегрує 14 взаємопов'язаних складових: створення платформи для змін, економічний аудит, регіональна інформаційна система, визначення агентів змін, кластерний аналіз промисловості і багатосекторний аналіз, аналіз економічних можливостей, сценарний аналіз, визначення стратегічних напрямків, зовнішній аналіз, перевизначення стратегічних напрямків, стратегічний план, планування дій, перегляд і уточнення стратегії, визначення індикаторів і контрольних показників.

Обґрунтовано необхідність проведення зовнішнього аналізу стратегії регіонального економічного розвитку клієнтами, інвесторами та іншими стейкхолдерами на трьох етапах: під час багатогалузевого аналізу та аналізу галузевих кластерів, під час аналізу економічних можливостей, та після

визначення стратегічних напрямів. Це дозволяє усунути невідповідності у критично важливих питаннях та підвищити якість стратегії.

Визначено, що стратегічний план регіонального економічного розвитку має включати: заяву про стратегічні наміри (що визначає мету та очікувані результати), контекст планування (що містить стислий виклад особливостей економіки регіону, його організації та конкурентної позиції), стратегічні напрямки (що описують ключові майбутні рушійні сили економічного розвитку) та стратегічну архітектуру (що забезпечує структуру та механізми реалізації плану через розвиток ключових компетенцій, інфраструктури, мереж та альянсів).

Встановлено необхідність регулярного (кожні 3-5 років) перегляду та уточнення стратегії регіонального економічного розвитку на основі порівняльного аналізу та моніторингу економічних показників за допомогою системи індикаторів. Такий перегляд має враховувати динаміку зовнішнього середовища, зміни у конкурентній позиції регіону та досягнуті результати реалізації стратегії.

Виявлено потенційні виклики та бар'єри для впровадження розробленої моделі в Україні. На інституційному рівні це дефіцит довіри та співпраці між стейкхолдерами, брак підприємницької культури у науці та проактивності у бізнесі, забюрократизованість процедур підтримки інновацій. На ресурсному рівні – обмеженість бюджетного та приватного фінансування НДДКР, застарілість матеріально-технічної бази, недосконалість фінансових інструментів підтримки інновацій, дефіцит компетентних кадрів в сфері інноваційного менеджменту. На культурно-ментальному рівні – відсутність традицій кооперації між стейкхолдерами, низька толерантність до ризику, недовіра до інновацій. До цих «традиційних» викликів додаються деструктивні впливи військової агресії – руйнування значної частини виробничого, наукового та людського потенціалу, розрив усталених ланцюгів кооперації, зміщення пріоритетів на вирішення базових проблем виживання громад.

Запропоновано механізми подолання зазначених бар'єрів через розбудову платформ співпраці стейкхолдерів, впровадження прозорих конкурсних процедур розподілу коштів, встановлення фіскальних та регуляторних стимулів для інвестицій бізнесу в НДДКР, перегляд бюджетних пріоритетів, створення комплексу фінансових інструментів підтримки інновацій, розвиток компетенцій управлінців та популяризацію цінностей економіки знань.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання органами виконавчої влади при формуванні та реалізації державної регіональної політики, розробці стратегій та програм регіонального розвитку, удосконаленні організаційно-правових механізмів публічного управління регіональним економічним розвитком; органами місцевого самоврядування при розробці та впровадженні стратегій розвитку територіальних громад, формуванні регіональних інноваційних систем, розвитку міжмуніципального співробітництва; агенціями регіонального розвитку, бізнес-асоціаціями, науковими установами при налагодженні стейкхолдерської співпраці, розвитку промислових кластерів, впровадженні проєктів регіонального розвитку; закладами вищої освіти при підготовці фахівців у галузі публічного управління та адміністрування, регіонального управління, публічної політики.

Ключові слова: публічне управління, регіональний розвиток, регіональний економічний розвиток, територіальний розвиток, сталий розвиток, управління розвитком, інновації, стратегічне планування, територіальні громади, органи влади, смарт спеціалізація, адаптивна модель, повоєнне відновлення, публічно-приватне партнерство.

ABSTRACT

Mykytas I.M. Public management of regional economic development. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 281 Public Management and Administration. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2025.

The dissertation is devoted to the important scientific problem of forming a modern model of public management of regional economic development in the conditions of globalization and dynamic changes. The relevance of the topic is due to the fundamental transformations occurring in the nature of regional development under the influence of globalization, technological revolutions and structural restructuring of the world economy, as well as the need to develop innovative approaches to the restoration of regional economies of Ukraine in conditions of military aggression.

The dissertation provides theoretical and methodological justification and develops practical recommendations for the formation of an adaptive model of public management of regional economic development in the conditions of globalization and dynamic changes.

The transformation of the role of regions in national economies as a result of globalization and structural restructuring is analyzed. It is established that if in the 1950-1960s the industry in the regions was highly specialized and protected by tariffs from international competition, then since the 1970s, under the influence of the oil crisis, technological changes and financial deregulation, the regions have entered a new era of global competition. This led to the formation of a dichotomy between the winning regions (global financial centers, high-tech regions) and the losing regions (old industrial centers).

The evolution of theoretical approaches to regional economic development is studied – from the theory of the economic base and growth poles to the theory of

cumulative causality and the concept of agglomeration effects. It is shown that traditional neoclassical models based on the homogeneity of production factors and the price mechanism have been replaced by a new growth theory that takes into account the spatial dimension, agglomeration effects and market imperfections. This made it possible to explain why some regions prosper and others decline.

Fundamental changes in the nature of regional economic development under the influence of globalization were identified. First, there was a change in the geographical scale – from administrative units to functional regions crossing jurisdictional boundaries. Second, the complexity of inter-organizational relations in global production networks increased significantly. Third, the key factors of development were transformed – from material resources to value-added factors. And finally, the integration of economic, social and environmental aspects of development was significantly strengthened.

The change in economic policy paradigms and their impact on regional development were analyzed. The transition from the Keynesian policy of active state regulation to monetarist approaches, and later – to neo-Keynesian policy after the Asian crisis of 1997 was identified. The evolution of approaches to regional development planning is studied: from general planning through targeted and structural planning to integrated strategic planning, which takes into account social, environmental and economic aspects.

The conceptual principles of modernization of the system of public management of regional economic development are substantiated based on the integration of three key approaches: institutional – which involves the formation of effective development institutions, stimulation of inter-organizational networks and clusters, development of social capital; innovation – aimed at creating regional innovation systems, development of human capital, support of technological entrepreneurship; sustainable development – which ensures balancing of economic, social and environmental aspects.

The transformation of the understanding of regional competitiveness is studied. It is shown that there has been a transition from comparative advantages

based on low production costs to competitive advantages related to efficiency, quality, innovation and human capital, and subsequently – to the advantages of cooperation through strategic alliances and networks. It is established that in modern conditions regions compete on the basis of the entire complex of their endogenous economic, social, natural, historical, cultural and human attributes.

The evolution of approaches to public management of regional economic development is studied through the prism of the main scientific schools of strategic management. The transition from the design and planning school, based on formal processes and a stable environment, to the positional and entrepreneurial schools, which took into account the dynamic competitive environment, and further to the cognitive school and the school of learning, which focus on behavioral aspects and learning processes, is revealed. The influence of the political and cultural school on taking into account institutional factors, as well as the ecological and configurational schools on the formation of the modern paradigm of sustainable development is established.

The key elements of the modern system of public management of regional economic development are identified, namely: accumulation of key competencies; development of social capital; building strategic leadership; resource management; development of market intelligence; provision of strategic infrastructure; development of risk management capabilities; integration of sustainability principles. The need to move away from traditional approaches based on state programs and the involvement of external firms to the development of local competencies and potential is emphasized.

The classification of public management tools for regional economic development is carried out into location-oriented (planning control, landscaping, infrastructure), business-oriented (business support centers, technology parks, information centers), people-oriented (training, employment) and community-oriented (non-profit development organizations, cooperatives). The need for a balanced application of all groups of tools to achieve a synergistic effect in managing regional economic development is substantiated.

A comprehensive approach to assessing the effectiveness of public management of regional economic development has been developed, which is based on a balanced system of indicators covering the quality of public services, intermediate and final development results, and global indicators of the region's competitiveness. The need to supplement traditional economic indicators with indicators of social and environmental development and determine their mutual impact is substantiated, as well as the importance of regular monitoring and evaluation as a tool for increasing the effectiveness of management decisions and ensuring the accountability of government bodies to the community.

An adaptive model of public management of regional economic development is proposed, which is based on a holistic and dynamic approach to the organization of management processes and relations. The model integrates six interrelated components into a single system: analytically based strategic management, multi-level governance and stakeholder cooperation, organizational capacity building, mobilization of endogenous and exogenous resources, citizen involvement, and monitoring of results. The implementation of this model requires the transformation of traditional bureaucratic approaches in favor of a service model, where authorities become partners for business and citizens, facilitators of local initiatives, moderators of public dialogue while maintaining the role of guarantors of strategic public interests.

The concept of prospects in public management of regional economic development has been developed, which includes four interrelated dimensions: prospects as paths – an understanding that the regional development strategy should be based not on extrapolation of past experience (a view through the "rear view mirror"), but on a vision of future opportunities (a view through the "windshield"); prospects as states of uncertainty – a typology of future states by the degree of predictability and controllability: from consistent/routine to chaotic and unknown; prospects as boundaries of possibilities – considering the future as a series of landscapes with advanced boundaries through which regions need to constantly pave new paths; prospects as cycles – taking into account economic,

technological, and innovation cycles in the formation of regional development strategies. This concept creates a methodological basis for more effective strategic planning.

It has been determined that the successful implementation of approaches to strategic management of regional economic development requires taking into account four basic models of competitive strategy: the five-force model, the core competencies model, the game theory model, and the edge-competing model. In this case, the semi-coherent strategic direction, which involves the identification and use of short-term opportunities on the edge of the future, is of particular importance.

A synthetic model of strategic planning for regional economic development has been developed, integrating 14 interrelated components: creating a platform for change, economic audit, regional information system, identifying change agents, industry cluster analysis and multi-sector analysis, economic opportunity analysis, scenario analysis, defining strategic directions, external analysis, redefining strategic directions, strategic plan, action planning, reviewing and refining the strategy, and defining indicators and benchmarks.

The need for external analysis of the regional economic development strategy by clients, investors and other stakeholders at three stages is justified: during multi-sector analysis and analysis of industry clusters, during analysis of economic opportunities, and after determining strategic directions. This allows to eliminate inconsistencies in critical issues and improve the quality of the strategy.

It is determined that the strategic plan for regional economic development should include: a statement of strategic intentions (which defines the goal and expected results), a planning context (which contains a brief summary of the features of the region's economy, its organization and competitive position), strategic directions (which describe the key future drivers of economic development) and a strategic architecture (which provides the structure and mechanisms for implementing the plan through the development of key competencies, infrastructure, networks and alliances).

The need for regular (every 3-5 years) revision and refinement of the regional economic development strategy based on comparative analysis and monitoring of economic indicators using a system of indicators is established. Such a review should take into account the dynamics of the external environment, changes in the competitive position of the region and the achieved results of the strategy implementation.

Potential challenges and barriers to the implementation of the developed model in Ukraine have been identified. At the institutional level, these are the lack of trust and cooperation between stakeholders, the lack of entrepreneurial culture in science and proactivity in business, and the bureaucratization of innovation support procedures. At the resource level, these are the limited budget and private funding for R&D, the obsolescence of the material and technical base, the imperfection of financial instruments for supporting innovations, and the shortage of competent personnel in the field of innovation management. At the cultural and mental level, these are the lack of traditions of cooperation between stakeholders, low tolerance for risk, and distrust of innovations. These “traditional” challenges are complemented by the destructive effects of military aggression – the destruction of a significant part of the production, scientific and human potential, the rupture of established chains of cooperation, and the shift of priorities to solving the basic problems of community survival.

Mechanisms for overcoming these barriers are proposed through the development of stakeholder cooperation platforms, the introduction of transparent competitive procedures for the distribution of funds, the establishment of fiscal and regulatory incentives for business investments in R&D, the revision of budget priorities, the creation of a set of financial instruments to support innovation, the development of managers' competencies and the popularization of the values of the knowledge economy.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of their use by executive authorities in the formation and implementation of state regional policy, the development of regional development strategies and programs,

the improvement of organizational and legal mechanisms of public management of regional economic development; by local governments in the development and implementation of strategies for the development of territorial communities, the formation of regional innovation systems, the development of intermunicipal cooperation; by regional development agencies, business associations, scientific institutions in the establishment of stakeholder cooperation, the development of industrial clusters, the implementation of regional development projects; higher education institutions in the training of specialists in the field of public management and administration, regional management, and public policy.

Keywords: public administration, regional development, regional economic development, territorial development, sustainable development, development management, innovation, strategic planning, territorial communities, authorities, smart specialization, adaptive model, post-war recovery, public-private partnership.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Микитась І. М. Досвід сталого економічного розвитку регіонів на прикладах країн світу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 21. С. 134-141. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.21.134>.
2. Микитась І. М. Складові регіонального економічного розвитку в сучасних умовах. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.16>.
3. Микитась І. М. Сучасний підхід до стратегічного управління регіональним економічним розвитком. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 40. С. 126-132. DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.20>.
4. Микитась І. М. Сучасні інструменти управління регіональним економічним розвитком. *Успіхи і досягнення у науці. Серія "Управління та адміністрування"*. 2025. № 3(13). С. 542-553. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-542-553](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-542-553).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Микитась І. М. Особливості державної політики у сфері захисту прав споживачів у фінансовій сфері. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє : зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу*. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». 2021. С. 368-371.
6. Микитась І. М. Механізми державного управління регіональним розвитком у контексті глобальних викликів. *Current trends in scientific research development. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2025. Pp. 450-453.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ	26
1.1. Регіони в нових глобальних системах	26
1.2. Розвиток теоретичних уявлень про регіональний економічний розвиток	47
1.3. Сучасне розуміння сутності та складових регіонального економічного розвитку.....	66
Висновки до першого розділу	83
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ	86
2.1. Основні підходи та інструменти публічного управління регіональним економічним розвитком.....	86
2.2. Стратегії регіонального економічного розвитку: елементи та дії ..	110
2.3. Стратегічне планування регіонального економічного розвитку з урахуванням аспектів сталості	116
Висновки до другого розділу.....	138
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ	140
3.1. Впровадження концепції перспектив в публічне управління регіональним економічним розвитком.....	140
3.2. Впровадження підходів стратегічного управління регіональним економічним розвитком	164
Висновки до третього розділу	193
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТОК А. СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ	

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах глобалізації економічних процесів, структурних трансформацій світового господарства та посилення міжрегіональної конкуренції відбуваються фундаментальні зміни в характері регіонального економічного розвитку. Якщо раніше економічне зростання регіонів визначалося переважно наявністю природних ресурсів, географічним розташуванням та державною підтримкою через прямі інвестиції та субсидії, то сьогодні ключовими факторами успіху регіонів стають інновації, знання, соціальний капітал та ефективні інституції. Ці зміни вимагають докорінного переосмислення підходів до публічного управління регіональним економічним розвитком.

Традиційна модель публічного управління, заснована на централізованому плануванні, галузевому підході та прямому державному регулюванні, демонструє свою неефективність в умовах динамічних змін, високої невизначеності та глобальної конкуренції. Виникає потреба у формуванні нової адаптивної моделі публічного управління регіональним економічним розвитком, яка забезпечить балансування економічних, соціальних та екологічних аспектів, сприятиме ефективній взаємодії влади, бізнесу, науки та громадянського суспільства, стимулюватиме інновації та підприємництво.

Актуальність проблематики посилюється також необхідністю впровадження в Україні принципів сталого регіонального розвитку, які передбачають інтеграцію економічних, соціальних та екологічних цілей, забезпечення інклюзивності та справедливості, врахування довгострокових наслідків управлінських рішень. Необхідно забезпечити перехід від моделі екстенсивного використання ресурсів до інтенсивного інноваційного розвитку, здатного забезпечити конкурентоспроможність регіонів у довгостроковій перспективі.

Особливої актуальності проблеми ефективного публічного управління

регіональним економічним розвитком набувають в умовах військової агресії російської федерації проти України. Російське вторгнення завдало значної шкоди економічній, соціальній та екологічній інфраструктурі регіонів, спричинило масштабні міграційні процеси, порушило виробничі та логістичні ланцюги. За таких обставин критично важливим є формування адаптивної моделі публічного управління, яка дозволить не лише відновити втрачений потенціал, але й забезпечити структурну трансформацію регіональних економік відповідно до сучасних вимог та викликів.

Теоретичні та практичні аспекти публічного управління регіональним економічним розвитком досліджуються у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців.

Загальнотеоретичні засади державного управління регіональним розвитком розглядали В. Бакуменко, М. Іжа, В. Керецман, А. Мельник, С. Романюк, В. Тертичка, Ю. Шаров. Концептуальні основи формування регіональної політики та механізмів її реалізації досліджували О. Бобровська, З. Варналій, М. Долішній, Я. Жаліло, В. Родченко, В. Симоненко, М. Хвесик, І. Чикаренко.

Інституційні аспекти регіонального розвитку, зокрема функціонування органів публічної влади та систему багаторівневого врядування, вивчали І. Дегтярьова, М. Латинін, В. Мамонова, С. Серьогін, В. Шарий. Економічні механізми стимулювання регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів висвітлені у працях Б. Данилишина, С. Єрохіна, В. Кравціва, В. Родченка.

Інноваційні підходи до регіонального розвитку, включаючи формування регіональних інноваційних систем та кластерів, стали предметом досліджень В. Геєця, І. Дунаєва, Л. Федулової, І. Сторонянської. Концепції розумної спеціалізації та сталого регіонального розвитку розглядались у роботах І. Дегтярьової, С. Романюка, О. Снігової.

Серед зарубіжних вчених вагомий внесок у дослідження проблематики регіонального розвитку зробили представники різних наукових шкіл та

напрямів. Теорію конкурентних переваг регіонів розробляли М. Портер, М. Енрайт, Р. Камагні, які обґрунтували роль кластерів та регіональних інноваційних систем у забезпеченні конкурентоспроможності територій. Теоретичні засади нової економічної географії розвинуті в працях П. Кругмана, М. Фуджіти, Ж.-Ф. Тісса, які пояснили причини просторової концентрації економічної активності та формування агломераційних ефектів. Інституційні аспекти регіонального розвитку досліджували М. Кітінг, Р. Патнем, Ч. Тібу, які розкрили роль децентралізації, соціального капіталу та локальних інституцій у формуванні сприятливого середовища для розвитку. Теорії регіональних інноваційних систем та «потрійної спіралі» розроблялись Б.-О. Лундваллом, Ф. Куком, Х. Етцковіцем, які обґрунтували ключову роль взаємодії між владою, бізнесом і наукою для інноваційного розвитку регіонів. Концепції сталого регіонального розвитку, «креативних регіонів» та економіки знань розвинуті у працях Р. Флориди, Ч. Лендрі, М. Сторпера, В. Шолте, які визначили роль людського капіталу, креативних індустрій та культурних факторів у забезпеченні довгострокового регіонального розвитку.

Попри значну увагу науковців до різних аспектів управління регіональним розвитком, проблематика формування адаптивної моделі публічного управління регіональним економічним розвитком в умовах глобалізації, динамічних змін та військової агресії залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують глибшого вивчення питання інтеграції різних теоретичних підходів (інституційного, інноваційного, сталого розвитку) в єдину методологічну основу публічного управління, проблеми впровадження концепції перспектив у стратегічне планування регіонального розвитку, механізми синхронізації багаторівневого врядування та стейкхолдерської співпраці. Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та визначило його основні завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи пов'язана з науково-дослідною роботою «Публічне управління в умовах глобалізації» (0116U007246), що виконувалась

кафедрою публічної політики навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. У межах цієї роботи автором визначено основних стейкхолдерів регіонального розвитку в Україні, зазначено їхні функції та ролі.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій з удосконалення публічного управління регіональним економічним розвитком.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити трансформацію теоретичних засад та практичних механізмів публічного управління регіональним економічним розвитком в умовах глобалізації;
- обґрунтувати концептуальні засади модернізації системи публічного управління регіональним економічним розвитком на основі інтеграції інституційного, інноваційного підходів та принципів сталого розвитку;
- дослідити сучасні практики, інструменти та механізми публічного управління регіональним економічним розвитком та обґрунтувати напрями їх удосконалення;
- обґрунтувати комплексний підхід до оцінювання ефективності публічного управління регіональним економічним розвитком з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів;
- розробити модель публічного управління регіональним економічним розвитком з урахуванням сучасних викликів та тенденцій;
- обґрунтувати методологічний підхід до стратегічного планування регіонального економічного розвитку на основі розробленої моделі публічного управління регіональним економічним розвитком.

Об'єктом дослідження є публічне управління регіональним розвитком.

Предметом дослідження є публічне управління регіональним

економічним розвитком в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорій публічного управління, регіонального економічного розвитку, стратегічного менеджменту, інституційної економіки, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем публічного управління.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань у роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: історико-логічний метод – для дослідження еволюції теоретичних підходів до регіонального економічного розвитку; системний аналіз – для визначення сутності та структури системи публічного управління регіональним економічним розвитком; метод порівняльного аналізу – для вивчення зарубіжного досвіду публічного управління регіональним економічним розвитком; статистичний аналіз – для оцінки ефективності публічного управління регіональним економічним розвитком; структурно-функціональний аналіз – для визначення функціональних компонентів адаптивної моделі публічного управління регіональним економічним розвитком; методи моделювання – для розробки адаптивної моделі публічного управління та синтетичної моделі стратегічного планування; метод експертних оцінок – для верифікації розроблених моделей та підходів.

Інформаційною базою дослідження стали закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали міжнародних організацій, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних учених з проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні конкретного науково-прикладного завдання – теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій з удосконалення публічного управління регіональним економічним розвитком у сучасних умовах.

Новизна наукових результатів конкретизується в таких положеннях:

уперше:

- розроблено адаптивну модель публічного управління регіональним економічним розвитком, що, на відміну від існуючих, базується на холістичному та динамічному підході до організації управлінських процесів і відносин, який інтегрує в єдину систему взаємопов'язані компоненти: аналітично обґрунтоване стратегічне управління, багаторівневе врядування та стейкхолдерську співпрацю, розбудову організаційної спроможності, мобілізацію ендогенних та екзогенних ресурсів, залучення громадян і моніторинг результатів, з метою адаптивного досягнення цілей сталого та інклюзивного розвитку регіону в турбулентному середовищі на основі циклів постійного навчання та вдосконалення;

удосконалено:

- теоретичні засади публічного управління регіональним економічним розвитком в умовах глобалізації, які, на відміну від існуючих підходів, що базуються на прямому державному регулюванні, обґрунтовують необхідність переходу до моделі публічного управління, заснованої на принципах фасилітації, мережевої взаємодії та сталого розвитку, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність регіонів у глобальній економіці при збереженні їх соціальної згуртованості та екологічної стійкості;

- концепцію перспектив в публічному управлінні регіональним економічним розвитком через систематизацію та поглиблення її складових: перспектив як шляхів, станів невизначеності, кордонів можливостей та циклів, що створює методологічне підґрунтя для більш ефективного стратегічного планування;

дістали подальшого розвитку:

- система інструментів публічного управління регіональним економічним розвитком шляхом їх класифікації на локаційно-, бізнес-, людино- та громадо-орієнтовані та обґрунтування необхідності їх збалансованого застосування для досягнення синергетичного ефекту;

– методичний підхід до оцінювання ефективності публічного управління регіональним економічним розвитком через доповнення традиційних економічних показників показниками соціального та екологічного розвитку та визначення їх взаємного впливу;

– методологічний інструментарій стратегічного планування регіонального економічного розвитку шляхом розробки синтетичної моделі, що інтегрує такі взаємопов'язані складові: створення платформи для змін, економічний аудит, регіональна інформаційна система, визначення агентів змін, кластерний аналіз промисловості і багатосекторний аналіз, аналіз економічних можливостей, сценарний аналіз, визначення стратегічних напрямків, зовнішній аналіз, перевизначення стратегічних напрямків, стратегічний план, планування дій, перегляд і уточнення стратегії, визначення індикаторів і контрольних показників.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що основні положення та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані: органами державної виконавчої влади – при формуванні та реалізації державної регіональної політики, розробці стратегій та програм регіонального розвитку, удосконаленні організаційно-правових механізмів публічного управління регіональним економічним розвитком; органами місцевого самоврядування – при розробці та впровадженні стратегій розвитку територіальних громад, формуванні регіональних інноваційних систем, розвитку міжмуніципального співробітництва; агенціями регіонального розвитку, бізнес-асоціаціями, науковими установами – при налагодженні стейкхолдерської співпраці, розвитку промислових кластерів, впровадженні проєктів регіонального розвитку; закладами вищої освіти – при підготовці фахівців у галузі публічного управління та адміністрування, регіонального управління, публічної політики.

Розроблена адаптивна модель публічного управління регіональним економічним розвитком та методологічний підхід до стратегічного планування мають практичну цінність для підвищення ефективності

управління регіональним розвитком в умовах децентралізації, забезпечення конкурентоспроможності регіонів у глобальній економіці та досягнення цілей сталого розвитку.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі сформульовані в ній висновки, теоретичні положення та пропозиції ґрунтуються на особистих дослідженнях. У дисертації не використовувалися ідеї співвиконавців науково-дослідної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження обговорювались на XXI Міжнародному науковому конгресі «Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє», міжнародній науково-практичній конференції «Current trends in scientific research development», засіданнях кафедри публічної політики.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в 4 публікаціях у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Її повний обсяг становить 222 сторінки. Список використаних джерел налічує 244 найменування (на 23 сторінках), у тому числі іноземною мовою – 158.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

1.1. Регіони в нових глобальних системах

Роль регіонів у національних економіках останнім часом суттєво змінилася внаслідок глобалізації та структурної перебудови. Розуміння цих процесів змін має вирішальне значення для проведення аналізу та планування регіонального економічного розвитку.

У розвинутих економіках у 1950-х і 1960-х роках промисловість у регіонах країни часто була вузькоспеціалізованою та захищеною за допомогою дії тарифів та інших інструментів державної політики, яка захищала їх від міжнародної конкуренції. Багато регіонів, особливо великі міські регіони, як правило, характеризуються великомасштабними, енергоємними, локально інтегрованими галузями промисловості з низькою кваліфікацією робочої сили, які виробляють товари та послуги, засновані на матеріальних ресурсах і переважно на місцевому досвіді. Багато регіонів показали кінцеві результати спеціалізованого масового виробництва, що впливає з промислової революції або з ролі центрів адміністративного контролю – наприклад, у Сполучених Штатах Детройт і його регіон на Середньому Заході Великих озер були центром автомобільної промисловості, а Пітсбург був містом виробництва заліза та сталі; на східному узбережжі Нью-Йорк був фінансовим центром, тоді як Вашингтон був адміністративним урядовим центром. Подібні приклади існували в Європі.

Але в 1970-х рр. вивільнилися кардинальні нові сили, породивши нові процеси змін, які змінили форму багатьох регіонів та їхніх економік. Була нафтова криза, спричинена Організацією країн-виробників нафти (ОПЕК), яка започаткувала нову еру зростання цін на енергоносії, з новими технологіями, що реорганізували виробничі процеси, транспорт і комунікації,

переорієнтувавши виробництво таким чином, щоб воно стало менш залежним від неефективного великого виробництва та інтенсивного споживання енергії. Нові технології, зокрема винахід і розробка напівпровідникового кремнієвого чіпа, поставили світ на шлях до інформаційної епохи, до індустрій, що базуються на знаннях, з їх вимогами до нових видів висококваліфікованої, гнучкої робочої сили, управління та стратегічних альянсів, що є високо мобільними.

З розпадом Бреттон-Вудської угоди, за якою після закінчення Другої світової війни основні країни світу та їхні валюти контролювалися через прив'язки до золота та жорсткі вкрай немобільні обмінні курси, почалося існування нового середовища плаваючих обмінних курсів, коли світ увійшов до нової ери фінансової дерегуляції та глобалізації ринків капіталу. Поступово укладалися міжнародні угоди, які руйнували торговельні бар'єри, оскільки світ переходив від ери протекціонізму до ери конкуренції в новій глобальній економіці [37].

В результаті цих фундаментальних змін розвинені країни занурилися у все більш складний, невизначений і конкурентоспроможний світ, оскільки вони зазнали фундаментальних змін у структурі своїх економік. Регіональні наслідки цих змін були глибоко відмінними, породжуючи гостру дихотомію між переможцями та переможеними. Відносно небагато міст світу, таких як Нью-Йорк, Лондон, Токіо, Гонконг, Сідней, домінують на світових фінансових ринках. Старі промислові регіональні гіганти – такі як Детройт, Клівленд і Піттсбург у Сполучених Штатах, Ліверпуль у Великобританії та Лілль у Франції – занепали. Виникли нові високотехнологічні регіони, такі як Кремнієва долина в районі затоки Сан-Франциско, «Траса 123» у Бостоні, столичний регіон Вашингтона в Сполучених Штатах, Кембридж у Великобританії та середземноморська Франція. Регіони сонячного поясу, такі як Південна Каліфорнія, Арізона та Флорида в Сполучених Штатах, а також регіон Брісбен-Південно-Східний Квінсленд в Австралії також процвітають. У той же час багато сільських регіонів зазнали занепаду, оскільки протягом

тривалого часу місця сільськогосподарської спеціалізації були захищені відповідною державною політикою, і вони самотійно не змогли успішно боротися за конкурентоспроможність у продажу на світових ринках [33].

У 1980-х і 1990-х роках лише небагато регіонів так чи інакше не постраждали від глобалізації та структурних змін, включаючи зміни в міжнародних джерелах товарів, матеріалів, послуг, дизайну, фінансів, виробництва та маркетингу. Ці зміни призвели до розширення міжрегіональної та міжнародної торгівлі, і в той же час призвели до розвитку вузькоспеціалізованих агломерацій нових географічних кластерів промисловості, особливо в глобальних містах і мегаполісах, які обслуговують як національні, так і міжнародні ринки [131]. При цьому ці потужні субрегіональні економіки мають валовий регіональний продукт (ВРП) більший, ніж у багатьох націй [196]. Як це не парадоксально, часто саме мега-регіони, а не національні держави, є критичними рушійними силами соціально-економічного розвитку. І в деяких випадках регіональна економіка домінує над національною економікою з точки зору передових технологій чи підприємництва.

За останні два-три десятиліття зростання постіндустріальної (іноді її називають постфордистською) орієнтації економік у всьому світі призвело до появи провідних регіонів з точки зору технологій і підприємницької діяльності, таких як Третя Італія (Італія), Західна Ютландія (Данія), Бангалор (Індія) і Силіконова долина та Траса 123 (Сполучені Штати). Існує багато досліджень, що докладно аналізували ці та інші динамічні регіони (див., наприклад, Campagni 1995; Hansen 1992; Scott and Storper 1992; Illeris 1993, Erickson 1994) [154, 163, 129].

Розширення меж ринку та зменшення торговельних бар'єрів відкрили нові можливості для регіональних галузей промисловості, водночас піддавши їх впливу зростаючої конкуренції як усередині країни, так і на міжнародному рівні. У таких країнах, як Сполучені Штати, державна та місцева політика протягом багатьох десятиліть використовувалася для стимулювання

життєздатності та успіху місцевих підприємств і фірм, а також для підвищення місцевої зайнятості та, зрештою, рівня доходів для допомоги регіонам у розвитку. Поряд з цим розроблялись і реалізовувались різні політики, щоб впоратися з проблемами реструктуризації для покращення регіональної економіки та забезпечення регіонального економічного розвитку. Але сучасна епоха представляє новий складний контекст для формування та реалізації політики регіонального економічного розвитку.

Зосередження уваги на регіонах та їхніх економіках надзвичайно важливо для розуміння конкурентоспроможності націй у нову еру глобалізації та структурної перебудови. Методи та інструменти регіонального аналізу є життєво важливими як для наукових досліджень, так і для інформування місцевих і національних політиків і лідерів промисловості в оцінці ефективності регіону та для формулювання рамок стратегічного планування для підвищення рівня життя мешканців і покращення позиції регіону для створення та підтримки конкурентної переваги. Крім того, протягом останніх десятиріччь регіональний розвиток відбувається в контексті зростаючої занепокоєності щодо питань сталості [49].

Отже, що таке регіональний розвиток? Переглядаючи велику кількість літературних джерел про регіональний розвиток, було дивно виявити, що автори неоднозначно і часто неточно визначають цей термін. Регіональний розвиток розглядається і як продукт, і як процес. Як продукт розвиток пов'язаний з такими речами як, наприклад, кількість робочих місць, добробут, інвестиції, рівень життя та умови праці, речі, які найбільше хвилюють людей, які живуть, працюють і інвестують у регіонах. Як правило, збільшення або вдосконалення цих аспектів прирівнюється до розвитку, який у даному разі ототожнюється здебільшого з економічним розвитком.

Саме із збільшенням цього пов'язаний розвиток як процес. Це може бути, наприклад, підтримка промисловості та інфраструктури, розвиток робочої сили та ринків тощо. На жаль, часто буває важко узгодити бажані

результати розвитку як продукту з процесами, які використовуються для його досягнення. Це може бути дилемою для тих, хто відповідає за управління регіональним розвитком, а також для тих, хто відповідає за розробку стратегій і планів досягнення певної форми узгодженості між бажаними результатами продукту та відповідними та прийнятними соціально-економічними процесами. Ця дилема може бути ще більше ускладнена нестабільністю та мінливістю соціально-економічного середовища, де «зовнішні фактори» (такі як обмінні курси, нові технології, іноземна конкуренція) відіграють більшу роль у процесах прийняття рішень, що впливають на регіональну політику та стратегію регіонального економічного розвитку. Також надто часто фахівці стурбовані пошуком максимального економічного прибутку, а не пошуком нових підходів для досягнення сталого регіонального розвитку, які намагаються отримати переваги від економічного розвитку для людей і бізнесу в громадах чи регіонах і в той же час шукають можливість зменшити довгостроковий вплив надмірного споживання на навколишнє середовище.

Зазначена дилема виникла не зараз і простежується у тому чи іншому вигляді у багатьох теоріях розвитку, які використовували як підґрунтя для забезпечення регіонального розвитку. Докладніше вони розглядаються у наступному розділі.

Blakely (1994) визначає регіональний економічний розвиток як процес, у якому органи місцевого самоврядування або публічні організації беруть участь для стимулювання або підтримки ділової активності та/або зайнятості. Основною метою регіонального розвитку є стимулювання можливостей зайнятості в секторах, які покращують громаду, використовуючи існуючі людські, природні та інституційні ресурси [97, 98].

Це визначення вводить вимір розвитку, що робить його стурбованим не лише працею, капіталом, цінами та виробництвом. Цей вимір стосується мобілізації соціального капіталу (Coleman 1988). Концепцію соціальних і культурних цінностей, що надають структуру розвитку, економісти

традиційно ігнорували. Однак нова теорія зростання почала визнавати цей новий вимір. У цьому контексті регіональний розвиток означає підвищення якості життя, пов'язане зі змінами, але не обов'язково збільшенням розміру та складу населення, кількості та характеру робочих місць, а також кількості товарів та послуг, вироблених на регіональному рівні [115].

Визначення регіонального економічного розвитку Малецького має на меті охопити всі ці аспекти. Він визначає регіональний розвиток як поєднання якісних і кількісних характеристик соціально-економічної системи регіону, які є найбільш значущими. Якісні атрибути включають, наприклад, типи робочих місць, а не лише їх кількість, а також довгострокові та структурні характеристики, такі як здатність запроваджувати нову економічну діяльність і здатність максимізувати переваги, які наявні в регіоні [181, 182].

Він також зазначає: «Стандартна теорія економічного зростання та розвитку зосередилася на кількісних змінах, незважаючи на зростаюче усвідомлення того, що регіональне зростання залежить, часто критично, від аспектів, які розуміються лише в порівнянні з іншими регіонами чи націями. Факти регіонального розвитку свідчать про те, що недостатньо покладатися на концепції зростання без еквівалентної турботи про сили, які спонукають до зростання або перешкоджають йому відбутися. Це проблеми регіонального розвитку, незалежно від того, розглядаються вони на національному, субнаціональному чи місцевому рівнях» [182]

Отже, регіональний економічного розвитку слід розглядати як такий, що має як кількісний, так і якісний вимір. Він є кількісним щодо вимірюваних переваг, які він створює через збільшення рівня багатства та доходу, доступності товарів і послуг, покращення фінансової безпеки тощо. І він також є якісним у створенні більшої соціальної/фінансової справедливості, у досягненні сталого розвитку та у створенні розкиду в діапазоні зайнятості та покращення якості життя в регіоні. Регіональний розвиток також має вимір продукту та процесу. Як продукт він пов'язаний із досягненням заявлених

результатів, які можуть бути як якісними, так і кількісними. Як процес він стосується політики, стратегій, засобів і ресурсів, які використовуються для досягнення бажаних результатів, включаючи інституційні заходи.

Регіональний економічний розвиток можна розглядати як матрицю виражених досяжних результатів продукту чи послуги для регіону в результаті прийнятих процесів розвитку, що визначаються як якісними, так і кількісними змінними (див. рис. 1.1). Це визначення говорить про те, що ми більше не повинні розглядати регіональний економічний розвиток як щось, що пов'язане головним чином з маніпулюванням капіталом, працею та технологіями для максимізації виробництва у відповідь на ціни та ринки; скоріше, існують принципово нові системи цінностей і чинники, які починають підтримувати регіональні системи, багато з яких ми ще не повністю розуміємо.

Рис. 1.1. Регіональний економічний розвиток як матриця якісних, кількісних, процесних і продуктових результатів

Цей багатовимірний аспект регіонального економічного розвитку дає можливість запропонувати наступне його визначення:

Регіональний економічний розвиток – це реалізація різноманітних процесів і використання регіональних ресурсів, що призводить до бажаних соціально-економічних результатів для регіону з урахуванням аспектів сталості та відповідає цінностям і очікуванням його мешканців.

Хоча це визначення далеко не досконале, воно відображає зміну в науковому розумінні сутності економічного розвитку. Визначення також забезпечує основу для планування економічного розвитку, і допомагає в пошуку факторів, що лежать в основі процесів, які можуть підтримувати сталий розвиток і конкурентоспроможність регіону. Баланс між якісними та кількісними цілями регіонального розвитку є проблемою для традиційних неокласичних науковців-економістів, які не враховують, що регіональний розвиток має відбуватися на основі сталості. Це не означає, що ідеї неокласичної теорії слід відкинути, швидше, вони повинні розвиватися, щоб пристосуватись до тих мінливих цінностей, які суспільство дотримується щодо очікуваних здобутків від регіонального розвитку [80].

Розглядаючи регіональний економічний розвиток, корисно коротко з'ясувати, як працюють регіональні економіки та як вони повинні функціонувати в умовах конкуренції на ринку. У традиційній моделі розвиток регіональної ринкової економіки розглядається як стимулюваний потребою в інвестиціях, виробництві, зайнятості, заробітній платі, прибутках і споживанні. Інвестиційний капітал формується з двох основних джерел: зовнішні потоки капіталу від експорту, грантів, зовнішніх інвесторів і репатрійованих доходів; та внутрішній капітал, що надходить від використання активів, дивідендів, заощаджень, праці та соціального капіталу. Останній включає всі нефінансові внески людей у виробництво або послуги, що надаються громадою, урядом і бізнесом. У багатьох частинах світу, і зокрема в таких місцях, як Філіппіни, доходи від репатріації є значним зовнішнім джерелом капіталу, який використовується для підтримки регіонального розвитку. А в деяких регіонах країн, що розвиваються, репатрійовані всередині країни кошти сімей, які мігрували до великих міст,

стають все більш важливими для підтримки інвестицій у регіональний розвиток та приватного споживання.

Існує кілька передумов, які можуть бути необхідними для створення конкурентного середовища для підтримки регіонального економічного розвитку та інвестицій. До них належать: компетентна робоча сила, ефективні інституції, добре розвинена інфраструктура, фінанси та системи логістики. Такі елементи можна умовно назвати «стратегічною інфраструктурою», яку регіональні органи влади та інституції повинні створити для підтримки розвитку та інвестицій. Крім того, існує потреба в добре розвинутих бізнес-мережах, які орієнтовані на інновації та комерціалізацію нових продуктів і послуг. Це діяльність, яка в основному відбувається в приватному секторі.

Важливим чинником підтримки розвитку регіонів є запобігання витоку капіталу, який може виникнути внаслідок високої залежності виробництва та споживання від імпорту, експорту дивідендів і заощаджень, а також втрати людського капіталу. Наприклад, багато країн Південно-Східної Азії та острівні країни Карибського басейну мають високий рівень залежності від імпорту для підтримки розвитку, орієнтованого на споживання. Це призводить до низьких регіональних заощаджень і високих витоків капіталу. У багатьох розвинених економіках витік пенсійних і страхових виплат централізованим менеджерам фондів виснажує місцеві заощадження та капітал, доступний для розвитку. Для досягнення більш сталого регіонального розвитку важливо скоротити витік доходів шляхом створення більших інвестиційних можливостей і зосередження на розвитку імпортозаміщувальних галузей [77].

Регіони можуть підходити до свого розвитку багатьма способами, наприклад, через підвищення ефективності та результативності економічних операцій; збільшення населення; додавання вартості до виробництва, послуг і логістичних систем; закриття циклу відходів і перетворення відходів на ресурси; збільшення споживання; збільшення експорту та скорочення

імпорту тощо, а також багато стратегій регіонального розвитку включають суміш таких заходів. Однак для багатьох регіонів споживання є основним чинником розвитку. У довгостроковій перспективі розвиток, зумовлений споживанням, не є стійким, особливо якщо він супроводжується зростанням рівня державного та приватного боргу. Встановлення балансу між споживанням і стратегіями зростання доданої вартості є складним, особливо для регіонів, де немає конкурентоспроможної стратегічної інфраструктури.

Основним рушієм регіонального розвитку в таких розвинених країнах, як США, Канада та Австралія, було зростання населення, особливо через імміграцію. Імміграція робить також значний внесок у ВВП Австралії, особливо в таких регіонах, як Сідней, які приймають більше двох п'ятих австралійських мігрантів. І в цих країнах регіони, які є реципієнтами внутрішніх міграційних потоків, такі як регіони «сонячного поясу», як-от Флорида й Арізона в США та регіон Брісбен-Голд-Кост в Австралії, зазнають зростання населення. Менш розвинені країни також заохочують в'їзд кваліфікованих мігрантів, щоб задовольнити зростаючу нестачу кваліфікованої робочої сили. Так, внесок населення є значним у швидке зростання багатьох прибережних регіонів Китаю та більшості столичних регіонів Південно-Східної Азії. Однак великі та швидко зростаючі популяції створюють власні проблеми з управлінням зростанням. Найбільш густонаселені країни світу є одними з найбідніших, тому зростання населення не обов'язково веде до сталого розвитку [138].

Щоб нації та регіони могли досягти результатів сталого розвитку та зростання, необхідний баланс між політикою та стратегіями, які мають застосовуватися органами влади та бізнесом. Серед них:

- орієнтація на підвищення продуктивності;
- конкурентоспроможність і скорочення витрат на виробництво;
- удосконалення систем пересування та логістики;
- зменшення та повторне використання відходів;
- залучення ресурсів;

- розвиток економіки, орієнтованої на попит і на експорт.

Проте не лише економічні системи повинні мати пріоритет для підтримки регіонального розвитку. Також необхідно звернути увагу на:

- розвиток і підтримку соціального, культурного капіталу та капіталу знань;
- управління ризиками;
- удосконалення системи управління.

Ці фактори однаково важливі для сталості.

Розглядаючи сучасні підходи до регіонального розвитку, важливо визначити, як регіони можуть покращити конкурентоспроможність активів, внутрішній потік капіталу, інформацію для розвитку знань та зв'язки із зовнішнім середовищем. Немає двох однакових регіональних систем, тому для регіонів важливо повністю розуміти, куди стратегічно втручатися, вносити покращення та вирішувати, які практики працюють найкраще. Застосовуючи найкращі практики, регіони можуть використовувати знання та досвід інших і адаптувати різні практики відповідно до місцевих ситуацій.

Слід зазначити, що одне зі складних завдань, з якими стикаються актори, відповідальні за регіональний економічний розвиток, полягає в тому, щоб знати, як розвивати та підтримувати конкурентоспроможність у контексті формулювання та планування стратегії регіонального розвитку, що вимагає спеціальних навичок у регіональному аналізі та оцінці та необхідність використовувати передові сучасні практики. Це не є чимось незвичайним, коли особи в установах, відповідальних за планування стратегії регіонального розвитку, не мають необхідного рівня навичок, необхідних як для проведення регіонального аналізу, так і для розробки рамок стратегії, які є відповідними та які представляють підходи та методології найкращої практики для розробки стратегії та формулювання планів та їх реалізації з метою сталого розвитку регіону.

Наприклад, у тих державах, які характеризуються наявністю більш централізованої планової економіки, таких як В'єтнам та Індонезія,

спеціалісти з регіонального планування, економісти та спеціалісти з регіонального управління часто намагаються зрозуміти, як реструктуризувати місцеві та регіональні економіки для роботи в відкритих конкурентних ринкових умовах. Ще складніше завдання полягає в тому, щоб визначити, як застосувати найкращі практики для підвищення ефективності регіональної економіки. Багато з цих практик сприймаються як чужі, оскільки суперечать попереднім структурам управління та інституційній культурі. Як кажуть Хамел і Прахалад (1994), потрібно багато чого «відучитися», перш ніж регіональні установи та підприємства за зможуть зрозуміти, як адаптувати та застосовувати найкращі практики для досягнення більш стійких результатів регіонального розвитку [243, 151].

Аналіз джерел показує, що політика економічного розвитку пройшла низку еволюційних етапів, починаючи з 1960-х років, зумовлених різними парадигмами економічної думки. Багато з цих парадигм продовжують формувати те, як громади та люди думають і планують майбутнє, але, на жаль, велика частина цих думок про регіональний розвиток все ще вкорінена в парадигмах 1970-х років через властиве багатьом громадам небажання активно діяти та прийняти зміни. Згодом багато регіонів не переоснащуються достатньо швидко, щоб ефективно конкурувати в глобальну епоху бізнесу та технологій постіндустріальної економіки. Щоб успішно конкурувати в глобальній економіці, регіональні організації та підприємства повинні розуміти наслідки зміни парадигми, що відбуваються в економічній політиці та стратегії, і створювати для цього гнучку стратегічну інфраструктуру.

Кейнсіанська та монетаристська думки є ключовими політичними парадигмами, які були найбільш впливовими в період 1960–1990 років. Кейнсіанська думка, яка вплинула на політики багатьох урядів з періоду після Другої світової війни до середини 1970-х років, передбачала роль органів влади у збалансуванні управління попитом та інтересів виробників. Цей підхід дав обґрунтування сильної та центральної ролі урядів. Пізніше прихильники монетаризму стверджували, що зміни в рівні сукупних грошей

зумовлені в основному попередніми змінами грошової маси. Економічну діяльність в економіці можна стимулювати або сповільнювати шляхом маніпулювання потоком грошової маси у відповідь на бажані економічні результати, такі як зниження інфляції, збільшення споживання та зниження безробіття.

Згодом монетаризм розвинувся в економічний раціоналізм, одним з найбільш яскравих представників якого є відомий чиказький економіст Мілтон Фрідман. Однак азійська економічна криза 1997 року призвела до переходу від раціоналізму як фокусу економічної політики до повернення до неокейнсіанського типу політики для прискорення економічного відновлення та вирішення соціальних проблем раптового зростання безробіття – особливо в державах Азії. Передача традиційних державних функцій у приватну власність або управління, а також ліквідація державних монополій шляхом повного або часткового відчуження приватних чи корпоративних організацій супроводжували економічний раціоналізм [59].

Ці фази в еволюції економічної думки мали значний вплив на парадигми, що керували політикою розвитку в другій половині 20 століття. У 1950-х і 1960-х роках економічні процеси відбувалися завдяки зосередженню на регулюванні та рішучих урядових директивах та ініціативах. Це був час, коли національні уряди відігравали дуже активну роль у створенні національної промисловості. Наприклад, у цей час у багатьох країнах виникла національна автомобільна та металургійна промисловість. Уряди відігравали важливу роль у створенні інфраструктури, плануванні, просуванні галузі та маркетингових системах. Увага була зосереджена на порівняльних перевагах шляхом сприяння отриманню дешевої землі, дешевих комунальних послуг і місцевих податкових пільг для нових підприємств, які з'являються або розширюються в регіоні. Ці підходи до політики розвитку були, загалом, позитивними для розвитку національних і регіональних соціально-економічних систем.

Завершення Бреттон-Вудської угоди в 1973 році, що вилучило золото

як стандарт для валют і ознаменувало плаваючий курс національних валют, почало еру глобалізації фінансів і капіталу. Відбувся зсув в науковій думці від сильного державного втручання в галузеву політику до зосередження уваги на доданій вартості та застосуванні та розвитку технологій для вдосконалення виробничих процесів [21].

У цей час основна увага приділялася створенню технологічних, наукових та інноваційних парків як каталізаторів індустріального розвитку нового віку. Значна частина думок щодо цього в 1970-х роках була розроблена Стенфордським науково-дослідним інститутом, де було визнано наявність тісного зв'язку між промисловістю та дослідницькими установами в Кремнієвій долині (Saxenian 1994), що породило велику кількість технологічних галузей. Багато держав активно проводили політику технологічного розвитку, деякі з яких були успішними, але багато хто мав щось на кшталт «вантажо-культової» філософії, заснованої на спонсорстві технопарків. Однак, незважаючи на цей ранній досвід, необхідно підкреслити, наскільки важливим був регіональний розвиток, керований технологіями, у постіндустріальну еру інформаційної економіки [221].

Приблизно в цей час також відбулося зміщення акценту з порівняльних переваг на конкурентні переваги, оскільки монетаризм почав впливати на макроекономічну політику. Більш давнє поняття порівняльної переваги було виведено з економічної теорії міжнародної торгівлі, яка припускала, що нація або регіон спеціалізуються в галузі, в якій вони мають порівняльну перевагу, пов'язану з її конкретними ресурсами, які забезпечують перевагу факторних витрат у виробництві конкретного товару. Пізніше акцент змінився на думку про те, що регіони повинні розвивати конкурентну перевагу, яка вимагала не лише переваги факторів вартості, зокрема пов'язаної з продуктивністю та якістю товарів і послуг, якими торгують, але також щодо інших факторів, які покращують бізнес-розробки та бізнес-операції, а також здатні мінімізувати ризики. Зовсім недавно почали вважати, що регіональний розвиток і планування мають використовувати переваги співпраці, коли організації та

регіони заохочуються до співпраці в конкуренції за стратегічну перевагу, зокрема через партнерства та альянси.

Наприкінці 1980-х років соціальні питання, що стосуються незахищених груп, почали знову виникати як важливий елемент політики публічного сектора. Протягом цього часу рівні можливості, безпека на робочому місці та інші питання соціальної інфраструктури мали значний вплив на державну політику щодо регіонального розвитку. У той час уряди багатьох країн також брали активну участь у пропонуванні щедрих стимулів для переміщення бізнесу або створення регіональних штаб-квартир. У Великобританії та континентальній Європі були створені зони підприємництва, а в Азії почали з'являтися зони експортної переробки як засіб залучення промисловості. У 1980-х також відбулося швидке розширення та розвиток нових великих корпорацій. Значні втрати робочих місць почали відбуватися у виробничих секторах, оскільки виробництво великих національних і транснаціональних корпорацій почало переміщуватися в офшори до дешевших джерел робочої сили, а іноді й до менш регульованих економік у Південній Америці та Азії [80].

Марнотратство ринків капіталу у 1980-х роках, за яким послідував крах фондового ринку 1987 року та рецесія 1989 року, призвели до наступної зміни парадигми з акцентом на принципах сталого розвитку. На початку 1990-х років відбувалися дві паралельні події, які мали значний вплив на думку щодо розвитку та еволюцію найкращих практик. По-перше, глобалізація продовжувала мати серйозний вплив на економічну реструктуризацію регіонів, що могло бути як позитивним, так і шкідливим для їх діяльності та можливого майбутнього. З цією зміною з'явилася нова увага до регіонів, а не лише до національних економік, оскільки уряди робили наголос на вимогах до кваліфікації робочої сили (тобто, якості робочої сили) та на інвестиціях, керованих технологіями. По-друге, питання сталого розвитку та якості життя почали мати значний вплив на місцевий розвиток і політику. Але це була також доба економічного раціоналізму з

корпоратизацією та приватизацією суспільних активів і функцій.

Проте відбулося зіткнення між глобалізацією та зростаючим занепокоєнням суспільства щодо питань сталості та якості життя та того, як досягти сталого розвитку. Це призвело до появи нової парадигми в мисленні територіального розвитку. З'являється розуміння необхідності ще більшої інтеграції економічних, соціальних та екологічних факторів у процеси прийняття рішень щодо інвестицій та використання обмежених ресурсів. Декларація ООН 1992 року в Ріо та Токійська угода про парникові гази 1997 року вносять нові виміри в процеси територіального розвитку. Таким чином, нинішня епоха є періодом швидкого переходу, переосмислення найкращих практик територіального розвитку в контексті цієї нової парадигми сталого розвитку. Це створює величезні виклики для тих, хто розробляє регіональну політику розвитку, оскільки вони прагнуть сформулювати стратегію в новому середовищі швидких змін і невизначеності, а також піклуються про досягнення сталого розвитку.

Глобалізація також призвела до появи все більш глобального суспільства з більш необмеженим рухом інформації, подорожей і валюти між країнами. Більший рівень прозорості та стандартизації відбувається як у процесах публічного управління, так і в приватному секторі. Ці зміни зменшують важливість національної держави та зосереджують увагу на великих містах і регіонах як на центрах і двигунах економічного зростання (Салазар і Стоу 2006). Регіони, особливо деякі з великих столичних регіонів світу, зараз розглядаються як домінуючий центр для зростання зайнятості, інвестиційних рішень і мереж розподілу на новому глобальному ринку. Наприклад, понад 85 відсотків зростання зайнятості в Сполучених Штатах у 1990-х роках відбулося у великих мегаполісах. Столичний регіон все більше стає географічною одиницею аналізу, в якій відбувається конкурентоспроможна економічна діяльність, і все частіше це місце, де генерується процвітання. Зараз у багатьох частинах світу регіони не визначаються політичними кордонами, а перетинають місцеві та міжнародні

юрисдикції, щоб охопити найширше визначення суміжної економічної діяльності. Більшість підприємств не обмежують свою економічну діяльність певною юрисдикційною межею, і коли формою їхньої організаційної залежності є галузеві кластери, важливі економічні взаємозв'язки ще більш імовірно поширяться за межі юрисдикції [220].

Враховуючи важливість змін у світовій економіці як визначальних чинників регіональної ефективності, корисно розглянути зв'язки між національною та регіональною економіками. З точки зору політики, Прудом (Prud-homme 1995) ілюструє відсутність зв'язку між національним світоглядом і регіональними результатами. Він стверджує, що регіональна політика, через її вплив на регіони, має ширший економічний ефект, і що макроекономічна політика, через економічні результати та їхнє просторове вираження, має наслідки для регіональної діяльності. Ці взаємозв'язки можуть здаватися очевидними, але реальність цього зв'язку рідко явно враховується при формулюванні політики. Незалежно від національних економічних показників і політичних намірів, макроекономічні засоби контролю та втручання, як правило, не спрямовані на вирішення просторової нерівності, яка виникає внаслідок наявної регіональної структури та міжрегіональних моделей. Прудом зазначає, чого не вистачає макроекономічному плануванню, оскільки воно впливає на регіони таким чином: «Стандартний макроекономічний погляд на економіку ігнорує міста та простір загалом. Він намагається зрозуміти, що виробляється, як це виробляється, для кого це виробляється. Але його не хвилює, де його виробляють... Він розглядає країну як географічно нерозрізнене ціле. Як наслідок, макроекономічна політика, яка базується на цьому розумінні, також ігнорує міста та регіони» [207].

Проблема, яка зараз стоїть перед планувальниками регіонального розвитку, полягає в тому, як сформулювати регіональну політику, яка відповідатиме глобальній динаміці та іноді (або часто) національному вакууму в макрополітиці щодо регіонів у багатьох країнах. Свого часу

регіони були захищені від зовнішньої конкуренції, і національні уряди певною мірою могли маніпулювати їхніми економіками. Але це вже не так, оскільки економічний раціоналізм багатьох національних урядів залишив багато регіонів напризволяще. Регіони все ще продовжують розраховувати на вищі рівні влади щодо законодавчої підтримки, ресурсів та інвестицій для стимулювання регіонального розвитку. Але, на жаль, багато регіонів не розуміють, що глобалізація залишила національні уряди значною мірою позбавленими повноважень застосовувати економічні та політичні механізми для підвищення конкурентоспроможності регіону. Таким чином, сьогодні розвиток все більше залежить від самих регіонів, і для цього регіональні актори повинні спочатку зрозуміти, які чинники визначають динаміку нової епохи 21 століття, що зароджується.

З часом стратегія планування регіонального економічного розвитку відіграла ключову роль у реалізації розглянутих вище підходів до регіональної політики. Загальний напрямок стратегії планування було зосереджено на досягненні економічної переваги, і це зазнало трьох трансформацій протягом періоду після Другої світової війни.

До середини 1970-х років у центрі уваги політики планування були порівняльні переваги. Політика планування в основному була спрямована на досягнення найнижчих виробничих витрат (праця, матеріали, енергія, податки та інфраструктура) порівняно з конкурентами. Порівняльна перевага була міцно закріплена в економіці пропозиції, де товари та послуги вироблялися, а надлишки продавалися (часто за підтримки субсидій та стимулів) на міжнародних та внутрішніх ринках.

Протягом 1980-х років завдяки роботі таких людей, як гурму менеджменту з Гарвардського університету Майкл Портер (1986), фокус стратегії регіонального економічного планування почав переміщатися в бік конкурентної переваги. Конкурентна перевага зосредила увагу на «чинниках цінності», включаючи ефективність, результативність і нематеріальні активи, такі як якість життя, людський і соціальний капітал (Putnam 1993; Fukuyama

1995), а не просто відмінності у вартості факторів, які визначають концепцію порівняльної переваги [208, 139].

Але багато урядів, які все ще продовжують сприяти порівняльним відмінностям і надають стимули для залучення промисловості в регіони, не відкидають стратегію порівняльних переваг. І порівняльні стратегії, і стратегії конкурентної переваги сильно вкорінені в сценаріях виграш/програш. З глобалізацією багатонаціональні та транснаціональні корпорації використовували регіональні відмінності, створені стратегією порівняльної та конкурентної переваги, оскільки уряди поступово відмовилися від політики захисту та інтервенціонізму. Кінцевий результат для багатьох регіональних економік, особливо на периферії, загалом був катастрофічним.

На початку 1990-х років вплив глобалізації змінив характер і розташування виробництв, що призвело до більшої спеціалізації або кластеризації (Dicken 1992). Це у свою чергу призвело до формування значно більшого конкурентоспроможного середовища, коли бізнес-рентабельність була скорочена в результаті прийняття урядами і бізнесом найкращих практик щодо управління, чистішого виробництва та забезпечення якості. Посилення правил у відповідь на занепокоєння щодо навколишнього середовища та проблеми соціальної справедливості змусило бізнес, зокрема, стати більш інноваційним та ефективним у виробництві, щоб підтримувати маржу та відповідати очікуванням суспільства щодо екологічності продуктів. Ці два чинники змінили ставлення до бізнесу, коли компанії та організації, які раніше могли вважати себе суперниками, тепер активно шукають альянсів, партнерств та інших форм співпраці, щоб досліджувати можливості для розширення бізнесу [124].

Таким чином, у пошуках стійкості та економічного зростання з'являється безпрограшна стратегія розвитку. Ця стратегія у загальній формі називається перевагою співпраці. Це нова парадигма, що виникає в стратегії та плануванні регіонального розвитку, яка залежить від більшої інтеграції,

взаємодії та співпраці між бізнесом, органами влади та громадами. Саме цей новий поштовх до спільної переваги та способи її досягнення знаходяться у центрі уваги нових методів у формулюванні, плануванні та реалізації стратегії регіонального розвитку.

У 1950-х роках стратегія регіонального планування ґрунтувалася на генеральному плануванні та була спрямована на промислове виробництво, інфраструктуру та розвиток ринку. Генеральне планування регіонів, як правило, контролювалося програмами урядової політики, спрямованими на вирішення проблеми дефіциту житла, будівельних матеріалів, споживчих товарів і створення робочих місць. Велика увага приділялася розвитку промислових масивів, багато з яких використовувалися для підтримки розвитку державних підприємств у рамках політики національного та регіонального самозабезпечення.

З кінця 1960-х років регіональне економічне планування перейшло від генерального планування до зосередження на цілях і завданнях для досягнення стратегічних результатів. Уряди відігравали важливу роль у визначенні цілей і завдань для регіональних планів економічного розвитку, але участь і підтримка промисловості також використовувались для забезпечення очікуваних результатів. Це планування цілей і завдань було менш детермінованим, ніж генеральне планування, і мало на меті встановити напрямок і цілі соціально-економічного розвитку. Роль регіонів у досягненні національних цілей і завдань стала важливою, але автономія регіонів у формуванні економічного майбутнього все ще значною мірою визначалася планами економічної політики центрального, національного чи державного уряду. Цілі та завдання були визначені за допомогою різноманітних аналітичних підходів, а бачення розвитку було встановлено в основному на основі того, що майбутнє є континуумом минулого. Ця парадигма була піддана серйозному виклику після першого нафтового шоку ОПЕК у 1973 році [45].

Структурне планування, яке здебільшого стосувалося географії

економічної діяльності, стало частиною планування територіального розвитку в 1970-х роках і забезпечило більш гнучку основу для прийняття рішень. Однак у багатьох регіональних планах основним акцентом була підтримка економічної політики національних урядів, пов'язаної з питаннями соціальної справедливості та схем заохочення більшої децентралізації зайнятості та інвестицій, як це було в багатьох країнах, особливо в країнах, що розвиваються, де п'ятирічні плани були поширені на практиці як у національному, так і в регіональному розвитку.

До середини 1970-х років стратегічне планування в бізнесі почало впливати на планування в інших секторах, включаючи планування регіонального розвитку. Стратегічне планування передбачало підготовку цілей, завдань і стратегій для організацій, підприємств і регіонів, щоб отримати перевагу в контексті середовища, в якому вони працювали. У більшості випадків це середовище все ще вважалося відносно стабільним, оскільки наслідки глобалізації та відкриття національної та регіональної економіки для конкуренції ще не відчувалися. Однак стратегічне планування продовжувало надавати цінний інструмент регіонального розвитку після того, як наслідки глобалізації стали більш помітними. Стратегічне планування регіонального розвитку почало розвиватися наприкінці 1980-х років для вирішення ширших соціальних та екологічних проблем.

Зростання турботи про навколишнє середовище, соціальні проблеми та економічну стійкість призвело до появи інтегрованого стратегічного планування регіонального розвитку в 1990-х роках. Наприклад, у Новій Зеландії Закон про управління ресурсами 1991 року визначив нову рамкову модель, яка вимагала ретельного розгляду економічних, соціальних та екологічних питань у рамках сталого регіонального розвитку. Штати Квінсленд і Новий Південний Уельс в Австралії прийняли аналогічне законодавство, щоб забезпечити розгляд регіонального розвитку в контексті соціальних, екологічних і суспільних цінностей [50].

Наприкінці 1990-х зосередження уваги на інтегрованому стратегічному

плануванні регіонального розвитку призвело до відновлення інтересу до промислових кластерів і ролі інтелектуальної інфраструктури в процесах регіонального розвитку. Розвиток галузевих кластерів та інтелектуальної інфраструктури залежить від багатогалузевих ресурсів, якими найкраще керувати за допомогою інтегрованої системи планування.

Не дивно, що еволюція регіональної політики розвитку та стратегії планування суттєво різнилася як між країнами, так і всередині них. До 1990-х років соціалістичні країни продовжували використовувати генеральне планування як основу економічного планування на національному та регіональному рівнях. У розвинених країнах зміна парадигм від планування «цілей і завдань» до «інтегрованого стратегічного» планування відбулася набагато швидше – особливо в менших економіках ОЕСР. Частково це є результатом експортної залежності багатьох із цих економік і потреби для них суттєво підвищити свою конкурентоспроможність після скасування тарифів та інших форм підтримки промисловості в результаті економічної раціоналістичної політики. Але глобалізація в поєднанні зі зростаючою глобальною стурбованістю екологічними та соціальними проблемами, що впливають на національний і регіональний розвиток, призводить до більшого зближення ідей щодо регіональної політики та планування. Це, зокрема, має наслідки для того, як регіони розробляють стратегію підтримки як у базових, так і в небазових секторах регіональної економіки.

1.2. Розвиток теоретичних уявлень про регіональний економічний розвиток

З часом розвивалися різні теоретичні підходи до економічного розвитку територій, і не всі з них чітко розглядали регіональний розвиток. Навпаки, велика частина теорій економічного розвитку була сформульована в непросторовому (або негеографічному) контексті.

Традиційну неокласичну теорію економічного розвитку, засновану в основному на відомій моделі Солоу (1956), було замінено набором моделей і аргументів, які широко відомі як нова теорія зростання. Ці розробки є фундаментальними, оскільки вони ставлять під сумнів основні припущення традиційної теорії зростання – і навіть неокласичної економічної теорії загалом – які вважаються несумісними із сучасною економікою. Однак ці розробки є приємними для аналітиків регіонального розвитку, оскільки серед іншого вони явно вводять просторовий вимір у теорію економічного зростання [227].

Традиційні неокласичні моделі теорії зростання зосереджувалися на однорідності факторів виробництва, механізмі цін і процесі накопичення капіталу, що призвело до конвергенції, таким чином усуваючи міжрегіональні відмінності з часом. Як зазначає Майєр в огляді теорії зростання, у цих моделях «ані просторова структура, ані історичні події не впливають на довгостроковий шлях розвитку регіону. Останнє визначається лише екзогенними параметрами». Далі він пише, що «не дивно, що регіональні економісти почувалися досить незручно через цей висновок» [180], і, як наслідок, з'явилися контраргументи традиційної неокласичної теорії зростання. Їх можна об'єднати в теорію поляризації, представлену на ранніх етапах у роботах Перру (1950), Мюрдаля (1957) і Хіршмана (1958), а пізніше в роботах про промислові райони та бізнес-кластери (Фезер 1998) [225, 194, 158, 133].

Прихильники теорії поляризації стверджували, що фактори виробництва є неоднорідними, що ринки є недосконалими, а механізм цін порушується зовнішніми ефектами та ефектом масштабу. Вони стверджували, що відхилення від рівноваги не коригуються контр-ефектами, а скоріше запускають круговий кумулятивний процес зростання або спаду, зі складним набором позитивних і негативних петель зворотного зв'язку, що накопичуються в процесі зростання, напрямок якого принципово не визначено. У просторовому контексті ці процеси зворотного зв'язку

генерують так звані ефекти поширення, що передають імпульси з однієї області в іншу. Просторова структура може бути важливим елементом у цьому процесі зростання, створюючи провідні та відстаючі регіони, які втім, сильно взаємозалежні. Прихильники теорії поляризації стверджують, що не лише економічні, а й соціальні, культурні та інституційні фактори пояснюють, чому одні регіони процвітають, а інші є бідними.

Нова теорія зростання «виникла в центрі економічної теорії» (Maier 2001) [180]. Такі теоретики, як Ромер (1986), Барро (1990), Ребело (1991), Гроссман і Хелпман (1991), Артур (1994), намагалися пояснити технічний прогрес, оскільки він породжує економічний розвиток як ендогенний ефект, а не приймати неокласичний погляд на те, що довгострокове зростання відбувається за рахунок зовнішніх факторів. Нові моделі теорії зростання враховують ефекти агломерації (економія від масштабу та зовнішні ефекти) і недосконалість ринку, причому механізм цін не обов'язково дає оптимальний результат через ефективний розподіл ресурсів. Крім того, процес накопичення капіталу та вільної торгівлі не обов'язково призводить до конвергенції між регіонами, причому позитивний ефект агломерації концентрує діяльність в одному чи кількох регіонах через самоздійснювані ефекти, які залучають нові інвестиції. Таким чином, нова теорія зростання допускає як концентрацію, так і дивергенцію [218, 90, 210, 147, 89].

Далі подано короткий огляд деяких ключових теорій і моделей регіонального розвитку.

Теорія економічної бази. Важливою, справді фундаментальною, теорією регіонального економічного розвитку є теорія економічної бази (Alexander 1954; Tiebout 1962), яка передбачає, що місцеві регіональні економіки складаються з двох частин: 1) небазова складова, яка існує для обслуговування потреб місцевого населення (місцеве споживання); 2) базова складова, який виробляє товари та послуги для споживання за межами даного регіону (споживання на експорт). Базову складову ще називають експортною базою (або іноді економічною базою) [1, 233].

Дослідження, проведені в 1950-х і 1960-х роках (див., наприклад, Alexander 1954), показали, що базове/небазове співвідношення в містах коливалося між 1:05 і 1:2, причому у великих містах показник був вищим. Уллман і Дейсі (1960) запропонували підхід до мінімальних вимог до теорії економічної бази, за допомогою якого можна було передбачити вимоги до зайнятості в небазовій промисловості для міст різного розміру на різних рівнях міської ієрархії. Цей підхід був далі розвинений Чаманським (1964) у спробі пов'язати теорію промислового розташування з ростом міст. Звичайно, теорія економічної бази встановила, що існує певна закономірність у зв'язку між розміром міста та певними аспектами його промислової структури, і вона забезпечила широко використовуваний спосіб прогнозування впливу новий промисловий розвиток [1, 236, 120].

У теорії економічної бази розглядається, що економічний розвиток відбувається через розширення економічної бази, оскільки такий розвиток має мультиплікаційний ефект. Зростання експортної бази регіону означає надходження коштів до регіональної економіки від продажу місцевих товарів і послуг споживачам за межами регіону. Нове місцеве споживання генерується за рахунок деяких із цих зовнішніх фондів. Ці нові витрати збільшують надходження місцевих постачальників, які потім витрачають частину цих нових надходжень на додаткове місцеве споживання. Процес циклічного використання та переробки надходжень, отриманих ззовні, триває до тих пір, поки всі отримані надходження з економічної бази не витечуть з регіональної економіки. Початковий і наступні раунди витрат, так звані непрямі та індуковані економічні ефекти, примножують ефект початкового збільшення економічної бази, тим самим створюючи регіональний розвиток, тобто зростання робочих місць, доходу, виробництва та доданої вартості створюється ефектом мультиплікатора.

Теорія полюсів зростання. Французький письменник Франсуа Перру (1950) мав вплив на впровадження теорії полюсів зростання в літературу про економічний розвиток. Ця теорія стверджує, що стратегія економічного

розвитку має зосереджувати інвестиції на певному секторі – тобто на полюсі або секторах зростання, щоб ініціювати стійкий розвиток. Полюс зростання зазвичай є основною базовою галуззю регіональної економіки. Ідея полягає в тому, що коли цей «полюс» починає розширюватися, зв'язки з іншими секторами створюються в міру імпортозаміщення [200].

Перру також стверджував, що за допомогою відповідної політики міські центри в багаторегіональному контексті можуть стати полюсами зростання. Наприклад, такі центри в країнах, що розвиваються, часто є центром зусиль, спрямованих на децентралізацію економіки від центра та економіки, зосередженої на точках входу – наприклад, ініціативи центрального уряду, такі як перенесення столиці до Канберри в Австралії та до Бразиліа в Бразилії. Термін «полюс зростання» часто використовується лише для позначення міського вузла зростання як наслідок праці Гіршмана (1958), хоча деякі дослідники, такі як Хіггінс і Савойя (1988), стверджують, що це пов'язано з неправильним тлумаченням Гіршманом праці Перру, яка була написана і опублікована французькою мовою [159, 157].

Теорія полюсів зростання була піддана критиці через пов'язану з нею нерівномірність вигод, які впливають із успішних зусиль щодо впровадження відповідних стратегій. Ця критика значно сприяла конфлікту «збалансоване чи незбалансоване» зростання в науковій літературі. За допомогою стратегій створення полюсів зростання переваги спочатку отримують полюси зростання (сектор або регіон) за відносний рахунок інших частин економіки/територій. Як наслідок, групи в інших секторах або частинах регіону чи національної економіки стають нетерплячими, оскільки отримання переваг відбувається в цих секторах або регіонах пізніше. Незважаючи на добре задокументоване відставання цього «ефекту поширення», мислення про полюси зростання продовжує обґрунтовувати цільові стратегії розвитку (наприклад, вибір переможців галузі). Майже всі регіональні стратегії розвитку мають галузеві або регіональні цільові полюси.

Зусилля, натхненні полюсами зростання, також знайшли вираження на

інших рівнях масштабу. Наприклад, для розвитку торгових центрів часто практикується прив'язка проектів до великих «магнітних» магазинів. Такі накопичувачі подібні стовпам росту, які ведуть до заповнення між анкерами. Крім того, у новіших підходах до розвитку міст концепція мережевого або багатоцентрового полісу може бути раціоналізована з точки зору теорії полюсів зростання, оскільки цей підхід передбачає розвиток мегаполісу в мережу вузлів або полюсів.

Теорія накопичувального причинно-наслідкового зв'язку. Однією з найбільш цитованих теорій економічного розвитку є теорія накопичувального причинно-наслідкового зв'язку (Myrdal 1957), яка наголошує на ринковому фокусі та на тому, як деякі місця (вузли розвитку) залучають капітал, навички та досвід для накопичення конкурентної переваги над іншими місцями, з визначенням ефектів, що перешкоджають неблагополучним місцям або регіонам розвивати внутрішню здатність успішно конкурувати та процвітати [195].

Галстер (1998) демонструє процеси накопичувального причинно-наслідкового зв'язку в дослідженні 100 міст, показуючи, як зміни в іпотечній ставці вплинули на житловий фонд, заселеність, соціальні проблеми сусідства, злочинність і успіхи в освіті. Він демонструє, як економічне зростання охоплює різні групи доходу відповідно до коефіцієнта фінансування, що відображає складні закономірності кумулятивного причинно-наслідкового зв'язку [140]. Кругман (1995) також наголошує на важливості накопичувального причинно-наслідкового зв'язку та його впливу на процеси територіального розвитку [176].

У нових підходах до теорії зростання ці кумулятивні процеси, які самозміцнюють спад або продовження зростання, набувають нового значення через явне визнання додаткової динаміки як процесів змін, включаючи підприємництво, навчання, освіти та набуття інституційної спроможності, а також міграції компаній і домогосподарств і впровадження нових технологій і навичок (Карлссон та ін. 2001) [169].

Залучення галузей та інфраструктурне забезпечення. Теорії економічної бази, полюса зростання та накопичувального причинно-наслідкового зв'язку використовувалися в практиці регіонального розвитку як обґрунтування явних зусиль із розробки стратегій і використання механізмів, призначених для залучення промисловості та бізнесу в регіони, а також для забезпечення інфраструктури для підтримки бізнес-привабливості регіонів у цілому або окремих населених пунктів.

Як правило, ці стратегії ґрунтуються на припущенні, що регіон або місцевість може змінити свою позицію на ринку, пропонуючи стимули та субсидії для заохочення нових установ, тоді зростання генерується за рахунок збільшення податкових надходжень та збільшення економічного результату, який перевищує витрати на стимули та субсидії. Вони також передбачають певні заходи щодо утримання бізнесу. При цьому:

1. Зусилля щодо залучення бізнесу варіюються від так званої «димової труби» до вузькоспеціалізованих зусиль із залучення бізнесів, які пов'язані з конкретними стратегіями розвитку; наприклад, останнє проявляється в стратегіях розвитку Індіанаполіса (Індіана) і Остіна (Техас) у Сполучених Штатах, а також регіону Крайньої Півночі Квінсленда (Квінсленд) в Австралії. Метою таких зусиль є збільшення економічної бази. Проте Портер критикував погоню за «димовими трубами» урядами штатів як руйнівну для конкуренції: «Коли штати використовують податкові пільги та субсидії, щоб боротися один з одним за кожен новий завод, конкуренція справді є нульовою. Але шляхом інвестування в спеціалізовану підготовку, розбудову спеціалізованої інфраструктури для кластерів і покращення бізнес-клімату за допомогою спрощеного регулювання, держави можуть залучити інвестиції та модернізувати національну економіку» [168].

2) Зусилля щодо утримання бізнесу також характеризують місцеві стратегії регіонального розвитку, як це видно, наприклад, на Середньому Заході Сполучених Штатів у 1970-х і 1980-х роках, коли регіони боролися за збереження економічної бази виробничих фірм перед лицем глобальних

економічних змін, спрямованих на розвиток економіки, заснованої на знаннях. Такі зусилля спрямовані на збереження економічної бази та відповідного потенціалу зростання.

3) Створення бізнесу як підхід стає все більш важливим із розвитком інформаційно-інтенсивної або заснованої на знаннях економіки. Мета цього підходу полягає в тому, щоб розширити економічну базу регіону шляхом «виращування» нових підприємств замість тих, що «вмирають», і, таким чином, додавши рушія регіональному розвитку.

4) Імпортозаміщення додає ще один вимір підходу до створення бізнесу. Імпортозаміщення має на меті розширення місцевого виробництва проміжного товару чи послуги, які наразі імпортуються, і часто приймається як базова стратегія регіонами, які мають добре розвинені базові компоненти експортної бази.

5) Такі стимули, як податкові пільги, розширення інфраструктури, маркетинг і допомога в навчанні, широко використовуються і зазвичай є важливим аспектом програм регіонального розвитку в цілому, зокрема тих, які зосереджуються на залученні бізнесу. Наприклад, у Сполучених Штатах рішення про розміщення заводу Mercedes Benz в Алабамі, заводу BMW у Південній Кароліні та заводів з виробництва напівпровідників у Вірджинії були підтримані великими пакетами стимулів. Такі зусилля, хоч і спрямовані на збільшення та навіть трансформацію економічної бази регіонів, до яких вони застосовуються, піддаються критиці як такі, що призводять до загального збільшення соціальної вартості таких результатів. Але прихильники стимулів стверджують, що такі зусилля, по-перше, є витратами на ведення бізнесу, а по-друге, призводять до створення робочих місць і прибутку, який є достатнім для того, щоб більш ніж компенсувати витрати на ці субсидії. Так, Бартік (1999), який аналізує соціальну вартість стимулів, робить висновок, що політика підтримки стимулів часто призводить до чистих вигод. Він показує, що пільги на роботу та доходи часто нараховуються протягом восьми років після того, як стимули були

запропоновані, і що ці виплати нараховуються непропорційно місцевим працівникам з низьким доходом [92].

Що все це означає для планування та практики економічного розвитку? По-перше, проекти, які можна раціоналізувати на основі їх внеску в економічну базу регіону, швидше за все, отримають сильнішу підтримку з боку суспільних груп. Наприклад, замість того, щоб намагатися залучати фірми без розбору, програма, яка розроблена для залучення фірм у цільових галузях із високим ефектом локального мультиплікатора, буде більш обґрунтованою та загалом більш привабливою. По-друге, об'єднання групи взаємопов'язаних проектів у різних частинах регіону може бути використано для стимулювання програми розвитку економічної бази, що часто є єдиним способом отримати доступ до товарів вищого рівня в децентралізованих сільських регіональних економіках. По-третє, багато підходів використовують стратегії імпортозаміщення для досягнення покращення економічної бази. Коротше кажучи, теорія економічної основи лежить в основі більшої частини стратегії та практики, що використовуються в багатьох регіональних планах і програмах економічного розвитку.

Однак існує багато доказів того, що витрати на такі політичні інструменти несуть місцеві робітники та роботодавці. Але, як зазначив Блейклі (1994), відбулася зміна акценту із залучення заводів на залучення та формування підприємницького населення та навичок, а також на покращення та просування зручностей та інших атрибутів якості життя громад [97]. Флорида (2005) продовжує цю думку, стверджуючи, що ці якості приваблюють людей із високими творчими навичками, які, у свою чергу, стимулюють і підтримують розвиток [137].

Інший важливий фактор, що передбачає втручання держави в регіональний економічний розвиток, стосується фізичної інфраструктури, яка є основою, на якій базується як внутрішня географічна взаємодія (мобільність) у межах регіону, так і зовнішні зв'язки (торгівля та інновації) регіону із зовнішнім середовищем. Отже, інвестиції в інфраструктуру та її

технічне обслуговування розглядаються як важливі для стійкості та конкурентоспроможності регіональних соціально-економічних систем. Однак такі інвестиції часто потребують часу, щоб отримати вигоди, які можна широко розподілити між секторами та регіоном через їхню «розрізненість» як у часі, так і в просторі. Таким чином, підхід до інвестицій в інфраструктуру поділяє цей недолік з підходом теорії полюса зростання.

Традиційно інфраструктура розглядається як фізичні системи або жорстка інфраструктура, наприклад дороги, системи каналізації, системи водопостачання, аеропорти та телекомунікаційне обладнання. Нещодавно даний погляд був розширений, щоб охопити такі компоненти м'якої інфраструктури, як освіта, охорона здоров'я, управління, регіональне лідерство, знання (наприклад, ноу-хау) та зручності, які визначають якість життя, що свідчить про зростання відносної важливості м'якої інфраструктури порівняно з традиційною жорсткою або фізичною інфраструктурою в здатності розвиненої економіки створювати та стимулювати технічні зміни. Незважаючи на те, що з цього висновку є винятки, наприклад, необхідність удосконалення доріг для сполучення віддаленого регіону з міськими центрами, м'яка інфраструктура все більше стає основою успішної та стійкої економіки. У таких економіках, заснованих на знаннях, інформація, освіта, зручності, якість навколишнього середовища, розваги, венчурний капітал і гнучкі інституції стають основними атрибутами важливості, і їх тепер описують як розумну інфраструктуру. Регіони з такими характеристиками мають високий рівень внутрішньої взаємодії та відповідних довірчих відносин, які є центральними компонентами їх конкурентоспроможності.

Теорія розташування та теорія центрального місця. Географи та регіоналісти розробили декілька явно просторових моделей про природу та функціонування регіонів і процесів, за допомогою яких організації обирають, де розташувати свою діяльність. Найбільш відомими з теорій, у яких присутні ці моделі, є теорія розташування та теорія центрального місця.

Теорія розташування розглядає питання, чому економічна діяльність нерівномірно розподілена в просторі, і розглядає фактори, які організації враховують при виборі географічного розташування, як регіону, так і місцевості в ньому. Класичними працями з теорії розташування є праці Гувера (1948), Грінханта (1956), Бекмана (1968) і Сміта (1971) [162, 146, 93, 224]. Веббер (1984) надає короткий підсумок положень даної теорії, пишучи: «Розташування – це концепція, яка визначає, де щось знаходиться відносно інших речей. Таким чином, промислове розташування означає констатацію не тільки просторового розподілу промисловості, але також і відносин між цим розподілом та іншими явищами. Теорія розташування пояснює просторовий розподіл промисловості, посиляючись на інші аспекти суспільства» [240].

Теорія розташування запропонувала організаціям розміщуватись таким чином, щоб мінімізувати витрати та шукати місця, які максимізують їхні можливості для досягнення ринків і, таким чином, для максимізації прибутку. Основна увага приділяється транспортним витратам, витратам на оплату праці, іншим виробничим витратам, масштабам діяльності та економіці агломерації. Розвиток транспортних і телекомунікаційних технологій зробив відстань (час і витрати) меншою перешкодою, дозволивши промисловості стати більш вільною, а зміна способів організації виробництва підкреслює важливість ділових мереж, стратегічних альянсів і точного часу доставки. Крім того, дедалі частіше нематеріальні об'єкти, такі як зручності та бізнес-клімат, вважаються важливими визначальними факторами у прийнятті рішень щодо розташування організацій їхніми керівниками. З часом акцент у теорії розташування змістився з максимізації прибутку і мінімізації витрат або оптимізації типової поведінки до задовільної поведінки та питання невизначеності, оскільки вона впливає на витрати галузі, ефективність, продуктивність і прибуток.

У розробці стратегії місцевого та регіонального розвитку та її реалізації важлива оцінка постулатів теорії розташування, особливо з точки зору

розуміння переваг або недоліків місцевості чи регіону щодо певного типу галузей промисловості та розміру організацій щодо їх вимог до наявності ресурсів і близькості до них, вимог до робочої сили, вимог до розміру ринку для регіональних цільових продажів, для планування інфраструктури та для оцінки впливу нематеріальних факторів на утримання бізнесу. Теорія розташування забезпечує обґрунтування концентрації та розпорошення галузей промисловості, ефективності розміру підприємства, впливу нових технологій на такі речі, як транспортні витрати, витрати на оплату праці та на не пов'язані з оплатою праці, а також вплив зовнішніх ефектів, таких як перевагання.

Теорія центрального місця походить від роботи Вальтера Крісталлера (1933), який поставив запитання: чи існують закони, які визначають розмір, кількість і розподіл центральних місць? Ідея полягає в тому, що міські центри розташовані в ієрархічній структурі центральних місць різного розміру та функціональної складності, і що існує систематичне просторове розміщення у великому регіоні в моделі розподілу центральних місць (міських поселень). Різні функції, які забезпечують центральні місця, відображають різноманітність економічної діяльності, яка обслуговує навколишнє населення [111].

Теорія центрального місця фокусується на роздрібній торгівлі та інших сервісних функціях центрального місця, а не на діяльності виробничого типу. Сфера торгівлі визначається низкою факторів, зокрема взаємозв'язками між ціною товару чи послуги, вартістю подорожі споживача, щоб отримати доступ до їх придбання, сукупним рівнем часу, необхідного для підтримки бізнесу, який його надає, і частотою, з якою купуються його продукти. Таким чином, двома основними чинниками є діапазон товару або послуги, який встановлює просторову межу, за яку люди не будуть виїжджати, щоб отримати доступ до них, і поріг товару або послуги, який відноситься до мінімального сукупного споживання товару або послуги.

Далі теорія стверджує, що ієрархічне розташування центральних місць

відображає функціональну складність і порядок пропонованих товарів або послуг, причому рівні в ієрархії центральних місць визначаються найвищим порядком пропонованих товарів або послуг. Товари або послуги низького рівня часто купуються і для них потрібна відносно невелика кількість населення в межах їхніх ринкових зон. Таким чином, ці товари або послуги будуть пропонуватися часто і в багатьох місцях. Ці функції визначатимуть центри низького рівня в ієрархії центральних місць, які характеризуватимуться кількома відносно простими економічними функціями з просторово обмеженими торговельними зонами, які обслуговуватимуть невелике місцеве населення. Вони включають, наприклад, такі об'єкти, як місцевий магазин або автозаправна станція.

Вищі рівні ієрархії центрального місця визначатимуться товарами та послугами високого рівня, які є відносно дорогими та споживаються людьми відносно рідко, і які потребують великої кількості населення у великих ринкових зонах для створення високих сукупних рівнів споживання, необхідних для покриття високих витрат на надання товару чи послуги. Це такі об'єкти, як великі супермаркети та великі лікарні, які пропонують спеціалізовані послуги. Торгівля на ринкових ділянках центральних місць вищого порядку, визначених найвищим порядком товару чи послуги, які вони надають, матиме в собі так звану вкладену ієрархію центральних місць нижчого порядку з ринковими сферами, визначеними об'єктами нижчого порядку. Крісталлер запропонував низку теоретичних систем просторових ландшафтів вкладених ієрархій центральних місць, диференційованих за принципами, що стосуються або досягнення оптимальної ефективності доступу, або оптимальної ефективності розміру ринку, або оптимальної адміністративної ефективності [111].

Модель теорії центрального місця Крісталлера базувалася на простих припущеннях ізотропного місця, на якому щільність людей, купівельна спроможність і споживчі переваги були однорідними. Звичайно, насправді ці припущення не є достовірними, оскільки щільність населення та соціально-

економічні характеристики споживачів помітно відрізняються в просторі. Таким чином, пізніше Льюш (1940) запропонував альтернативний підхід до теорії центрального місця, враховуючи варіації щільності купівельної спроможності в просторі (багаті та бідні райони), що породжує різні просторові розташування ринкових територій для економічних функцій у всьому просторі [178].

Пізніше такі науковці як Беррі та Гаррісон (1958) розширили цю теорію, детально проаналізувавши ієрархічне розташування центральних місць (торгових і бізнес-центрів) у великих містах, а такі науковці, як Хагерstrand (1966), використовували теорію центральних місць як основу для вивчення того, як інновації поширюються через ієрархічну міську систему від місць інновацій вищого порядку до місць впровадження нижчого порядку. Ганнерсон (1977) сформулював математичні рішення, щоб показати, як галузі можуть бути оптимально розподілені між ієрархією міських центрів, а Уайт (1977) використав динамічний підхід до теорії центрального місця, щоб розглянути зростання та занепад у системі поселення, пов'язуючи продуктивність центрального місця з рівнями різниці в прибутковості між різними місцями [96, 148, 241].

Кінг (1984) вказує на те, що однією зі спадщин Крісталлера та Льюша було вироблення планів регіонального розвитку навколо теорії центрального розташування. На його думку, ідея полягає в тому, що добре розвинена ієрархічна система центрального розташування є в певному сенсі ефективною домовленістю, яка, ймовірно, матиме сприятливий вплив на економічний розвиток даного регіону. Звичайно, теорія центрального місця широко використовується в регіональному плануванні великих міст, оскільки вона стосується комерційного розвитку та політики центрів, а також у плануванні систем міських поселень у країнах, що розвиваються [171].

У плануванні стратегії економічного розвитку теорія центрального місця дійсно забезпечує корисну основу для розуміння потенціалу та обмежень конкретного місця у порівнянні з його ринковою ситуацією та

функціональною складністю під впливом його місця в ієрархії центрального місця. Альтернативні підходи до теорії центрального місця, такі як запропоновані Каррі (1967), вводять у систему елементи невизначеності та ризику як для бізнесу, так і для споживачів, пов'язуючи теорію центрального місця з системою теорії комунікацій [119].

З цього приводу Кінг (1984) зазначає наступне: «Економічна роль міського центру полягає в забезпеченні товарами та послугами навколишнього регіону та менших громад у ньому. Кожен міський центр певною мірою є центральним місцем і підпорядковується принципам прогнозування, наголошуваним у теорії центрального місця. Ці економічні відносини різко стають у центрі уваги, коли, наприклад, піднімаються політичні питання щодо реорганізації міської та регіональної влади. Вони також спливають у багатьох дискусіях про місцеве оподаткування та фінансові питання» [171 с. 91].

Таким чином, теорія центрального місця може надати корисні «будівельні блоки» для регіонального розвитку, оскільки вона забезпечує емпірично встановлені загальні правила щодо поєднання моделей розташування міст, розподілу розмірів міст та діапазону функціональної економічної діяльності.

Концепція ефектів агломерації. Особливо важливою концепцією в регіональному економічному розвитку – зокрема для пояснення того, чому деякі регіони розвивають велику концентрацію або кластери певних видів економічної діяльності – є ефект агломерації. Можна думати про ці ефекти різними способами. По-перше, агломераційна економіка – це переваги, доступні окремим особам і компаніям у великих містах. По-друге, інша форма ефекту агломерації, економія від масштабу, відноситься до факторів, які дозволяють великим організаціям або регіонам виробляти товари та послуги дешевше, ніж меншим. По-третє, економія масштабу виникає через можливості великої концентрації населення та діяльності, що забезпечує диверсифіковану діяльність через зв'язки між організаціями різного розміру.

По-четверте, агломерація відноситься до зовнішніх ефектів, які пов'язані з перевагами, отриманими через близькість до диверсифікованого бізнесу та ринкових можливостей у результаті концентрації людей і діяльності в певних місцях [56].

Неокласичні економічні моделі не враховують ефект агломерації, оскільки вони передбачають особливу просторову структуру, ключовими припущеннями якої є функції виробництва з постійною віддачею від масштабу та те, що всі ринки ресурсів і продукції є конкурентними, а земля і праця є однорідними. Функції корисності мають звичайні властивості, і споживачі поширюються на землі з рівномірною щільністю, і кожен споживач має поруч із собою всі галузі, необхідні для задоволення своїх потреб. Припущення постійної прибутковості передбачає, що виробництво може відбуватися будь-де без втрати ефективності, а всі транспортні витрати скасовуються без необхідності агломерації економічної діяльності. Однак, якби тільки одна галузь цієї економіки мала виробничу функцію зі збільшенням віддачі від масштабу – позитивні фактори агломерації, тоді просторова структура економіки помітно відрізнялася б. Завдяки позитивній віддачі від масштабу ця галузь може виробляти більш ефективним способом, якщо зосередить виробництво в одному або кількох місцях. Ті, що розташовані ближче до місця цього агломерованого промислового сектора, матимуть перевагу над тими, що знаходяться далі, і вони зможуть або заощадити транспортні витрати, або виробляти більші обсяги.

У традиційній моделі кожен споживач надає робочу силу для всіх галузей у своєму місці, але коли одна із галузей промисловості агломерована, вона виробляє продукт у більших масштабах і, отже, потребує більше робочої сили, ніж доступно в цьому місці, тобто залучаються додаткові працівники, які їздять на роботу або мігрують туди. Агломерованому промислового сектору доведеться платити вищу заробітну плату, щоб компенсувати витрати працівників, які їздять на великі відстані, або щоб покрити більш високу вартість землі, більш густо заселеної тими, хто живе

поблизу. Таким чином, виникають міжрегіональні відмінності в заробітній платі та цінах на землю.

У результаті «розташування агломерованої промисловості перетворюється на ринковий центр» [180 с. 188]. Відбувається спеціалізація землекористування, оскільки ті види діяльності, які не в змозі оплачувати вищу заробітну плату та вартість землі у вузлі агломерації, віддаляються. Як показано в класичних теоріях розташування, виробники розміщуватимуть місце розташування не випадково, а відповідно до своїх функцій орендної плати, причому ті галузі, чия продукція більш чутлива до транспортування, розташовані ближче до ринку, ніж ті, чия продукція може бути транспортована дешевше.

Майер (2001) зазначає, що з традиційною неокласичною моделлю, яка дозволяє лише одній галузі мати виробничу функцію зі збільшенням віддачі від масштабу, що призводить до просторової структури, диференційованої у землекористуванні, де ціни та щільність змінюватимуться залежно від потреби транспортувати продукти з одного місця в інше. Але якщо іншим галузям також буде надано можливість демонструвати зростаючу віддачу від масштабу, тоді описані вище результати будуть посилені. Однак ефекту агломерації в одній галузі достатньо для створення просторової структури та диференціації [180].

Старрет виявив, що в системі з просторовою структурою «звичайні типи конкурентної рівноваги ніколи не існуватимуть». Щоразу, коли в системі є транспортні витрати, і всі агенти приймають ціни на конкурентних ринках, усі можливі розподіли є нестабільними – «тобто, для будь-якого набору цін і розподілу місцезнаходження деякі агенти захочуть переїхати в інші місця» [228, с. 25]. Таким чином, економічні суб'єкти матимуть спонукання наблизитися до своїх постачальників та/або ринків. Майер (2001) робить висновок, що ці аргументи показують, що стабільна просторова структура, тобто розподіл видів економічної діяльності, де тип і обсяг економічної діяльності відрізняються між місцями та де відбувається обмін

товарами та факторами виробництва між місцями, і фактори агломерації є двома сторонами однієї медалі – одне вимагає іншого [180].

Таким чином, ефекти агломерації відіграють важливу роль у теоріях регіонального розвитку, особливо для довгострокової динаміки, що, за словами Майєра (2001), було продемонстровано шляхом поєднання традиційних неокласичних моделей зростання з моделями стохастичного зростання інновацій, демонструючи конвергенцію до розподілу, де один регіон має майже весь обсяг виробництва та майбутнє зростання в результаті агломераційної економіки, тоді як інші регіони стагнуть.

Багато робіт, присвячених агломераційній економіці, фактично випливає з концепції промислового району, запропонованої економістом Альфредом Маршаллом (1920 р.), яка постулює, що переваги, отримані від близькості між підприємствами, є найбільшими для малих підприємств [185]. Було обґрунтовано, що менші фірми використовують виняткову гнучкість та інноваційність, щоб конкурувати зі своїми більшими конкурентами; що зміна ринкових умов сприяє вертикальній дезінтеграції більших виробників і більш широкому використанню аутсорсингу, що призводить до повторної агломерації економічної діяльності зі зрушенням до більш гнучких способів виробництва, коли малі фірми займають ринкові ніші. Це не означає, що тільки малі фірми отримують вигоду від місцевих зовнішніх ефектів, оскільки великі фірми отримують економію за рахунок обсягу та масштабу виробництва і за рахунок аутсорсингу деяких функцій, коли ринок стане достатньо великим, щоб підтримувати незалежних виробників [105].

У цілому, ефекти агломерації зараз сприймаються як суттєвий елемент сучасної економіки, і вважається, що неможливо зрозуміти функціонування економіки без урахування ефектів агломерації.

Технологічні пояснення регіонального розвитку. Останнє, на чому слід зупинитись у даному параграфі, є визначення ролі технологій у регіональному розвитку. Вже досить давно Піс (1979) припустив, що саме технологія є основною рушійною силою регіонального розвитку, і за останні

десятиліття з'явилося багато літератури, яка показує, як технологія безпосередньо пов'язана з традиційними концепціями агломерації, навчання та лідерства [211].

Томас (1975), а пізніше Еріксон (1994), серед інших, показали, як технологічні зміни пов'язані з конкурентоспроможністю регіонів. Еріксон і Лейнбах (1979) показують, як цикл продукту, будучи включеним у просторове середовище, по-різному впливає на регіони через: а) стадію інновацій, стадію зростання; і б) стадію стандартизації, на якій виробництво може переміститися з початкового високозатратного регіону до дешевшого місця, часто за межами країни, що прискорилося завдяки еволюції інтернаціоналізації виробничого процесу. Таким чином, одні регіони є новаторами, інші стають філіями або одержувачами інновацій, і навіть тоді вони можуть стати новаторами через місцеве зростання. Маркусен (1985) розширив теорію циклу продукту регіонального розвитку, показавши, як цикли прибутку та олігополія в різних типах промислових організацій і корпоративного розвитку можуть збільшити різницю в регіональному розвитку [232, 129, 130, 183].

Концепція інноваційного середовища була сформульована, щоб пояснити, посиляючись на важливість економіки агломерації та економіки локалізації, «як, коли і чому» генерації нових технологій призводять до розвитку нових промислових просторів (Krugman, 1991) [176]. Деякі теоретики, такі як Фукуяма (1995), припускають, що не лише економічні, а й ціннісні та культурні чинники, включаючи соціальний капітал і довіру, є важливими для зростання технологічних агломерацій, як це видно на прикладі феномену Кремнієвої долини, де співпраця між малими та середніми підприємствами через мережі та альянси, а також зв'язки з університетами створюють потужний науково-дослідний та підприємницький бізнес-клімат [139]. Але Кастельс і Холл, обговорюючи інноваційні промислові середовища, зазначають: «... незважаючи на всю цю активність ... більша частина фактичного світового високотехнологічного

виробництва та інновацій все ще походить із територій, які зазвичай не називають інноваційними середовищами ... великих мегаполісів індустріального світу» [195, с. 11].

Як зазначається зараз, технологічні теорії регіонального економічного розвитку повинні включати роль підприємництва та лідерства, зокрема як факторів внутрішнього зростання регіонів, і цей зв'язок між роллю технологічних змін і лідерством може призвести до розвитку нових регіонів і до регенерації старих.

1.3. Сучасне розуміння сутності та складових регіонального економічного розвитку

Фундаментальним принципом регіонального економічного розвитку є просторова взаємодія між регіонами через рух товарів, послуг і людей. Теорія міжнародної торгівлі в економіці створила величезну кількість літератури про подальше розуміння моделей і характеристик торгівлі між країнами. Основним принципом міжнародної торгівлі є закон порівняльних переваг. У ньому стверджується, що нація (чи регіон) отримує вигоду від експорту виробленого нею товару за нижчою відносною вартістю, ніж інші країни (чи регіони). І навпаки, нація (чи регіон) отримує вигоду від імпорту товару, який вона може виробляти за вищою відносною вартістю. Ці порівняльні переваги чи недоліки можуть бути наслідком таких факторів, як різниця у вартості робочої сили, а також різниця в забезпеченості ресурсами. Часто уряди країн втручаються, щоб встановити квоти, імпорتنі мита та тарифи, щоб захистити вітчизняних виробників, які працюють у порівняно не вигідному становищі. Такі втручання порушують моделі та обсяги потоків товарів і послуг між країнами, які інакше могли б відбутися у справді відкритому конкурентному середовищі, яке можна назвати «рівними умовами гри». Однак ця протекціоністська політика широко використовується національними урядами для посилення розвитку тих галузей, які вважаються ключовими, і

частково для сприяння імпортозаміщенню.

Раніше згадувалося, як теоретики також намагалися пояснити регіональні зміни, а також зростання та розвиток з точки зору внутрішнього зростання, експортної бази та ефекту масштабу. Модель послідовного економічного розвитку Ростоу (1960) є прикладом підходу теорії внутрішнього зростання, що приписує економічний розвиток змінам, котрі відбуваються в регіоні, через такі процеси, як застосування нових технологій до місцевих ресурсів або зростання купівельної спроможності [219]. Теорія бази експорту розглядає регіональний розвиток як результат розширення експорту в інші регіони, при цьому дохід, отриманий від експорту, стимулює зростання, включаючи економічний розвиток. Важлива концепція в теорії внутрішнього зростання полягає в тому, що коли відбувається зростання і розвивається торгівля, залучаючи більшу кількість виробників, з'являються певні конкурентні переваги, оскільки одні виробники стають більш ефективними, ніж інші, або їх розташування стає більш вигідним, ніж інші. Більш конкурентоспроможні виробники можуть продавати свою продукцію ширше, маючи таким чином можливість збільшити своє виробництво за рахунок застосування нових технологій і зниження середньої вартості свого продукту завдяки досягненню ефекту масштабу та економії масштабу.

Підходи внутрішнього зростання стосовно регіонального розвитку зосереджується на локальному застосуванні технологій для еволюції регіону з плином часу, що проходить через послідовні фази торгівлі від сільськогосподарських товарів до промислових товарів, а потім до зростання сфери послуг та інформаційної економіки. Теорія експортної бази регіонального розвитку наголошує на іноземних інвестиціях та/або зовнішній експлуатації – дохід, отриманий від експорту, є стимулом для зростання, з появою регіональної спеціалізації.

Однак нова теорія спеціалізації та торгівлі, що з'явилась на початку XXI сторіччя, наголошує на переважній ролі функціонального регіону, а не нації. Йоханссон і Карлссон (2001) пропонують просту модель, яка включає

чотири основні концепції нової теорії розташування, торгівлі та регіональної спеціалізації. Тут спеціалізація на місці та регіональне зростання організовані як залежні від технології та ефекту масштабу разом із впливом стійких регіональних характеристик [169]. Вони вказують на те, що до 1980-х років порівняльні переваги в основному впливали з моделей, заснованих на ресурсах, але з тих пір революційні зміни в міжнародній економіці засвідчили, що економічна спеціалізація значною мірою залежить від зростання прибутків і що відмінності в ресурсах (факторі інтенсивності) пояснюють лише частину торгового потоку та розташування виробництва.

Йоханссон і Карлссон зазначають: «Відповідно до нової теорії торгівлі з її моделями, заснованими на масштабах, недосконала конкуренція та зростаюча віддача є поширеними рисами сучасних промислово розвинутих економік. Основним поясненням цього є зростання прибутку, тому торгівля розвивається, оскільки існують переваги спеціалізації також серед економік і регіонів, які дуже схожі одна на одну щодо забезпеченості ресурсами. Якщо спеціалізація та торгівля обумовлені масштабом, а не порівняльною перевагою, прибутки від торгівлі, які виникають через витрати виробництва, падають із збільшенням масштабу виробництва» [169, с. 153].

Традиційна теорія не може передбачити, якими товарами буде відбуватись обмін між країнами (чи регіонами) з подібними ресурсами, і вона також нічого не говорить про товари, якими не торгують між націями та регіонами (тобто так званими «небажаними»). Однак із збільшенням доходів як додатковим поясненням існує набагато ширший асортимент порівняльних переваг і торгових потоків.

Йоханссон і Карлссон показують також, як внутрішній ринковий потенціал цільового регіону є головним внутрішнім ринком, який, разом зі збільшенням віддачі від масштабу, може викликати процеси ендогенного зростання (або спаду); таким чином, механізми, засновані на ресурсах і на основі масштабу, поєднуються в динамічному взаємозалежному процесі розвитку [169, с. 154]. Отже, розмір регіонального ринку (внутрішнього)

стає важливим, а також розширює ринковий потенціал, і коли регіон має і те, й інше, його конкурентна перевага зростає, із збільшенням можливостей регіону розвивати широкий спектр галузей промисловості, багато з яких експортуватимуть свої продукти в інші регіони.

Існують ще важливі відмінності в тому, як регіональний розвиток можна розглядати з точки зору порівняльної переваги порівняно з конкурентною перевагою.

Деякими науковцями стверджується, що найважливішим фактором підтримки економічного розвитку є зосередження на конкурентоспроможності, яка буде єдиною найважливішою проблемою, з якою зіткнуться організації в майбутньому (Ohmae 1995). Це вимагає від організацій витратити значну частину свого часу на дослідження та розуміння факторів, які створюють конкурентоспроможність. До них належать відносна сила основних компетенцій і навичок, підприємливість, лідерство, інновації, якість управління, стале використання ресурсів і маркетингова розвідка. Це також передбачає сканування організаціями майбутнього горизонту, щоб зрозуміти загрози та ризики в їхньому операційному середовищі, а також передбачити та розвивати потенційні нові ринки, які можуть бути створені за рахунок капіталізації факторів, які дають регіону його конкурентну перевагу [196].

Конкурентоспроможність можна описати і як конкуренцію через досить низькі ціни, порівняно із конкурентами, і як наявність сильного бажання перемогти. За словами Портера «конкурентоспроможність стала однією з головних проблем урядів і промисловості в кожній країні» [206]. Портер першим почав досліджувати зв'язок між конкурентоспроможністю фірми та національною конкурентоспроможністю через взаємодію кількох факторів, включаючи галузеві кластери, які досягають конкурентної переваги. Але, як стверджує Портер, немає загальноприйнятого визначення конкурентоспроможності. Яке б визначення конкурентоспроможності не було прийнято, ще серйознішою проблемою є те, що не існує

загальноприйнятої теорії для її пояснення [205]

Це викликає запитання: якщо конкурентоспроможність настільки важлива не лише для бізнесу, а й для територіального розвитку, чому ми так мало знаємо про те, як її кількісно оцінити? І чи є конкурентоспроможність єдиним чинником регіонального розвитку?

Конкурентоспроможність зараз розглядається як ключовий елемент регіонального розвитку і є центральним напрямом багатьох стратегій і планів розвитку. Це вбудовано в економіку як попиту, так і пропозиції. Ринки прагнуть забезпечити доступність продуктів і послуг для споживачів і виробників за найбільш конкурентними цінами. Ціна продуктів і послуг визначається доступністю та ціною ресурсів, ефективністю та дієвістю інфраструктури, технологій, навичок і капіталу, які використовуються для їх виробництва. Проте, якщо регіональний економічний розвиток головним чином стурбований конкурентоспроможністю «вартості» факторів виробництва та максимізацією прибутків для створення сприятливого середовища для інвестицій або конкуренції за торгівлю, регіональна економіка може розвиватися нестійкими шляхами розвитку з небажаними соціальними та економічними наслідками. Тому існує потреба переосмислити зв'язок між конкурентоспроможністю та сталим розвитком.

Для багатьох регіонів і для багатьох підприємств це означатиме значну зміну парадигми від конкурентоспроможності, яка розглядається виключно як конкуренція в боротьбі за перше місце. Конкурентоспроможність у глобальній економіці починає набувати нового значення, оскільки організації, регіони та країни усвідомлюють додану вартість конкуренції через співпрацю, стратегічні альянси, партнерство та спільне використання ресурсів. Це новий вимір конкурентоспроможності, сенсом існування якого є сталий розвиток. Цей новий вимір як для бізнесу, так і для територіальних стратегій розвитку представляє серйозну проблему для регіонів, щоб розробити більш сталі шляхи розвитку в новій глобальній економіці.

Хоча значний наголос зараз робиться на конкурентоспроможності як

напрямі економічної стратегії бізнесу та регіонального розвитку, слід визнати, що це не єдиний фактор, який сприяє територіальному розвитку. Територіальний розвиток може бути досягнутий завдяки поєднанню багатьох факторів, включаючи покращене лідерство, відповідну публічну політику, інновації, зростання населення та імпортозаміщення. Проте конкурентоспроможність залишається основним чинником підвищення економічної ефективності, хоча вона і повинна включати в себе вищезазначені елементи.

Очевидно, що за останні десятиріччя виникла низка ключових тем щодо того, що становить регіональний розвиток і регіональну конкурентоспроможність. Не дивно, що існують розбіжності у поглядах серед дослідників регіонального розвитку, і деякі з цих розбіжностей стосуються відносної уваги до ролі екзогенних та ендегенних процесів і факторів. Але зараз, здається, існує майже повсюдне усвідомлення інституційної вкоріненості ендегенних процесів і факторів регіонального розвитку.

Гарлік та ін. (2006) висунули аргумент, що ключовими поняттями, які впливають із сучасної літератури про регіональний розвиток, які є особливо важливими та які впроваджуються в дедалі важливішу дискусію про інституції та ендегенне регіональне зростання та розвиток, є: структурна агломерація; регіональні інноваційні системи; інституційна спроможність; організаційна влада та контроль; сегментація підприємств; і соціальний капітал [142].

Далі ці науковці припускають, що теоретичні та операційні підходи до сучасного регіонального розвитку можна диференціювати відповідно до однієї і трьох точок зору.

Перша точка зору наголошує на тому, що регіональна конкуренція відбувається через бізнес-фірми в регіоні або через національну політику та програми, а не через мобілізацію всіх атрибутів самого регіону. Успішні регіональні економіки визнаються острівцями стійкого локального

накопичення, заснованого на вищій місцевій продуктивності. Конкурентоспроможний регіональний розвиток є результатом існування критичної маси вільного ринку та інституцій, що діють поруч як раціональні актори зі стандартними правилами, запропонованими Портером (1998) і Кругманом (1995) [207, 205]. Найефективніші регіони, ймовірно, матимуть концентрацію високотехнологічних фірм та галузей, що базуються на знаннях, і креативного людського капіталу. Тут галузеві політики щодо ІКТ та розповсюдження технологій, наукові та технологічні парки, університети, бізнес-практики агломерації, такі як кластеризація та створення мереж, а також ефективна інституційна присутність, включаючи такі суб'єкти, як експертні та інформаційні центри, є структурними інструментами, за допомогою яких підприємства та установи сприяють регіональній конкурентоспроможності.

Наявність цих структур і процесів вважається важливою для стимулювання або каталізації економічного розвитку. Ця точка зору свідчить про те, що рішення щодо стимулювання регіонального економічного розвитку надходить зверху, а інституції відіграють такі ролі, як сприяння навчанню для розвитку нових навичок, забезпечення інфраструктури та регіональних інформаційних систем, а також забезпечення програм залучення та сприяння підприємницьким та інституційним мережам. Регіональні процеси «знизу-вгору» сприймають такі ініціативи «зверху-вниз» і намагаються створити з них синергетичний ефект.

Однак деякі вчені дотримуються точки зору, що підхід до регіонального розвитку, заснований на організаційній поведінці, також є важливим. Ця точка зору стверджує, що простої наявності в регіоні інституційно забезпечених структур, програм та відповідних процесів недостатньо.

Відповідно до *другої* точки зору рушійні сили регіонального економічного розвитку залежать від складних процесів інтеграції, зумовлених дещо «м'якшими» процесами, пов'язаними з динамікою

«регіонального середовища», що включає соціальний капітал (Putman 1993), довіру (Фукуяма 1999), регіони лояльності та навчання (Keane and Allison 2001), відносини влади та контролю в організаціях (Taylor 1983), та організаційну культуру, норми та правила (Ходжсон 1998) [209, 139, 170, 205, 160].

Цей підхід стверджує, що існують глибші цінності організаційного менеджменту, культурні проблеми та норми, що існують у місцевих установах, які можуть визначати ступінь мобілізації ендегенних ресурсів регіону завдяки місцевим діям. Існує наголос на понятті «регіону навчання», в якому співпраця створює «інституційну щільність» і підтримує процес розвитку.

Відповідно до *третьої* точки зору стверджується, що регіони не є ані зменшеними версіями національних економік, ані простими агрегаціями конкурентних фірм; вони також не є лише результатом інституційного прийняття рішень. Регіони радше конкурують один з одним на основі широкого та повного діапазону своїх ендегенних економічних, соціальних, природних, історичних, культурних і людських атрибутів (Taylor 2003) [230]. Вважається, що регіони дуже різноманітні з точки зору своїх атрибутів, причому деякі з цих атрибутів використовуються повною мірою. Таким чином, ключовим питанням стає «підприємницька здатність» людського капіталу регіону «перетворювати творчі ідеї на результати, використовуючи навички регіону щодо визначення ринку, оцінки ризиків, наполегливості, доступу до фінансування розвитку, бізнес-планування тощо» [142, с. 13]. Це всюдисущі, але приховані здібності, які можна активувати в регіональному масштабі шляхом сприяння коаліціям і об'єднанню ресурсів для створення конвергентних регіональних напрямків. Як зазначають Plumber and Taylor: «Культурою підприємства» є не створення бізнесу. Швидше, «культура» – це те, що об'єднує людей, щоб створювати, відтворювати, формувати та розширювати коаліції, які прагнуть використати бізнес-можливості... Це не вибір переможців і субсидування їх [142]. Йдеться про створення форумів, де

потенційні учасники коаліції могли б зустрічатися та генерувати ідеї – люди з сектору малих підприємств, корпоративного сектору, публічного сектору та місцевої громади».

Згаданий тут «вбудований» інституційний підхід стає все більш важливим у сучасній політиці регіонального розвитку. Взагалі, сучасна глобальна економіка дедалі більше залежить від фінансових та інформаційних ринків, які підтримують виробничі процеси, об'єднані в мережу в різних частинах світу. Багатонаціональні корпорації відіграють все більш домінуючу роль в організації синхронізованих виробничих систем, що охоплюють численні регіони світу та мають конкурентні переваги у виробництві та розподілі товарів і послуг. Інформаційні технології продовжують швидко проникати в усі сфери національної та місцевої економіки, допомагаючи створювати нові продукти та інтегрувати ринки. У той же час виробничі системи вимагають нових навичок і стратегій, щоб впоратися з різко прискореними змінами, спричиненими глобалізацією. Таким чином, новий виклик для регіонів в реалізації стратегії їхнього розвитку полягає в тому, щоб «мислити глобально, діючи локально» [188].

Ці зміни в характері виробництва, торгівлі, інформації та зайнятості, які впливають на організації, регіони та країни, представляють серйозні проблеми щодо того, як вони можуть підтримувати та покращувати свою конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність має дедалі суттєвіший вплив на рішення щодо розміщення інвестицій, і поточний етап глобальної реструктуризації та конкурентоспроможності змінив чотири важливі аспекти регіонального економічного розвитку:

Географічний масштаб. Традиційно юрисдикції регіональних органів влади були тим географічним масштабом, на якому зосереджувалася стратегія регіонального розвитку. Однак сьогодні увага зміщується більше в бік регіонів, які охоплюють кілька юрисдикцій, і на розуміння того, як працюють галузі, розташовані в регіоні, щодо їхніх міжгалузевих і міжорганізаційних зв'язків, що охоплюють не лише весь регіон, але й зв'язки

за його межами.

Складність зв'язків. Стратегії розвитку, як правило, були зосереджені насамперед на рівні галузевих секторів, але такі стратегії не визнають зростаючої важливості міжорганізаційних залежностей, які існують між галузями та компаніями в різних галузях, регіонах і країнах, особливо в контексті здійснення транснаціональних операцій і стратегічних зв'язків та союзів, які розвиваються між організаціями в глобальному виробничому процесі.

Вхідні фактори. Змінюються види та розміщення вхідних факторів, вирішальних для формування, розширення та залучення різних суб'єктів в регіон. Історично матеріальні витрати, праця, земля та податки визнавалися факторами, що сприяють порівняльній перевазі, але тепер увага зосереджена на конкурентній перевазі, яка робить більший акцент на факторах доданої вартості, пов'язаних з ефективністю, застосуванням технологій, покращенням навичок та лідерством. І, як зазначалось раніше, зараз також наголошується на перевагах співпраці через стратегічні альянси та мережі.

Сталість. Регіональні показники більше не розглядаються як суто економічні результати. Громади не мають великої користі, якщо розвиток не покращує якість життя, не підтримує безпечні та приємні умови життя чи не усуває соціальну нерівність у громадах. Глобалізація вносить серйозні зміни в потік інформації та системи управління, а парадигма сталого розвитку, – інтеграція проблем економічної життєздатності, соціальної справедливості та згуртованості, а також екологічно сталого розвитку, – все частіше приймається як основний принцип стратегій регіонального розвитку та практики планування.

Урахування вищезазначеного становить значні виклики для управління регіональним розвитком. Ми є свідками появи суспільства без кордонів із майже необмеженим рухом інформації, подорожей і валюти між країнами. Сьогодні існує більший рівень прозорості та стандартизації в органах влади та бізнесі. Змінюється і роль органів влади.

Органи влади мають менше контролю та впливу на соціально-економічний розвиток та прийняття інвестиційних рішень, і тому їм потрібно навчитися сприяти та керувати процесами розвитку, які відповідають глобальним силам, що формують зміни та моделі інвестицій і виробництва. Цю ситуацію часто дуже важко прийняти органам влади, особливо тим, хто переходить від централізованого планування до більш ринково орієнтованої економіки. Місцеві громади також вимагають розширення повноважень, змушуючи центральні органи влади делегувати та виконувати свої державні обов'язки більш консультативним та ефективним способом. З'являються нові партнерства між органами влади, бізнесом і громадами для виконання багатьох функцій і обов'язків, які традиційно виконують публічні організації.

Ці тенденції є парадоксом для органів влади. З одного боку, їм потрібно формувати публічну політику та здійснювати інвестиції в послуги та інфраструктуру, щоб сприяти зростанню конкурентоспроможності в глобальному контексті, а з іншого боку, їм потрібно надати громадам і бізнесу можливість мобілізувати ресурси для забезпечення та управління більшою частиною інфраструктури та послуг, необхідних для підтримки сталого розвитку. Через це з'являється необхідність трансформації процесів і системи управління, яка існувала протягом дуже тривалого часу, що створює складні виклики для лідерства та створення нових управлінських структур.

На думку багатьох дослідників, ці зміни призводять до відносного занепаду національної держави та збільшення уваги до регіонів як центрів соціально-економічного зростання. Регіони, а особливо великі регіони мегаполісів, домінують у зростанні зайнятості, інвестиційних рішеннях і мережах розподілу на глобальному ринку. Дедалі частіше саме регіон мегаполісу є географічною одиницею аналізу, у якій відбувається конкурентоспроможна економічна діяльність, і все частіше це місце, де генерується процвітання.

Такі регіони не обов'язково визначаються адміністративними кордонами, але перетинають місцеві, а іноді й міжнародні, юрисдикції, щоб

охопити найширше визначення суміжної економічної діяльності. Наприклад, регіон Шеньчжень на півдні Китаю є невід'ємною частиною економіки Гонконгу; регіон Каскадія на тихоокеанській північно-західній частині Північної Америки, що простягається від Портленда через Сіетл до Ванкувера, перетинає міжнародний кордон між Сполученими Штатами та Канадою; Південна Каліфорнія має безперервний міський регіон, що тягнеться від Санта-Барбари через Вентуру, мегаполіс Лос-Анджелес і округ Орандж до Сан-Дієго, а потім через кордон Сполучених Штатів і Мексики до Тіхуани. По всьому світу регіони мегаполісів інтегруються, якщо ще не повністю інтегровані як потужні економічні регіони [74].

Більшість підприємств не обмежують свою діяльність певною юрисдикцією, і коли формою їхньої організаційної залежності є галузевий кластер, важливі економічні взаємозв'язки ще більш імовірно поширяться за межі юрисдикції. Глобалізація та реструктуризація національних економік призвели до аутсорсингу виробництва та послуг. Оскільки розвинені економіки відкриваються для міжнародної конкуренції, національні промислові підприємства не можуть конкурувати за ціною або досягти ефекту масштабу, і згодом вони реструктуризують або переміщують виробництва в інші країни. З цих реструктуризованих галузей з'являються нові гібридні підприємства, які починають виробляти та експортувати компоненти та послуги на світові ринки. Це призводить до зростання мереж постачальників і дистриб'юторів і формування галузевих кластерів. На ці промислові кластери зараз припадає основна частка зайнятості в розвинутих економіках.

Традиційно національні уряди прагнули сприяти створенню галузевих галузей промисловості в рамках стратегії досягнення самозабезпечення попиту на вітчизняні товари та послуги з експортом надлишку продукції. У цих націоналізованих галузях існувала сильна горизонтальна та вертикальна інтеграція. У минулому більшість країн, які проводили політику економічної самодостатності, підтримували розвиток національної сталеливарної,

автомобільної, хімічної та харчової промисловості. Однак міжгалузева діяльність і, отже, зв'язки між національними промисловими секторами часто були мінімальними, що призводило до значного дублювання досліджень і ресурсів галузевими галузями. Згодом національна політика реструктуризації призвела до того, що галузі почали шукати шляхи скорочення витрат і підвищення ефективності для підвищення конкурентоспроможності. У результаті багато галузей перемістилися в інші місця, які мали конкурентні переваги через такі фактори, як нижча вартість робочої сили або більш згуртоване бізнес-середовище.

Враховуючи викладене вище, можна запропонувати таку модель регіонального економічного розвитку (рис. 1.2).

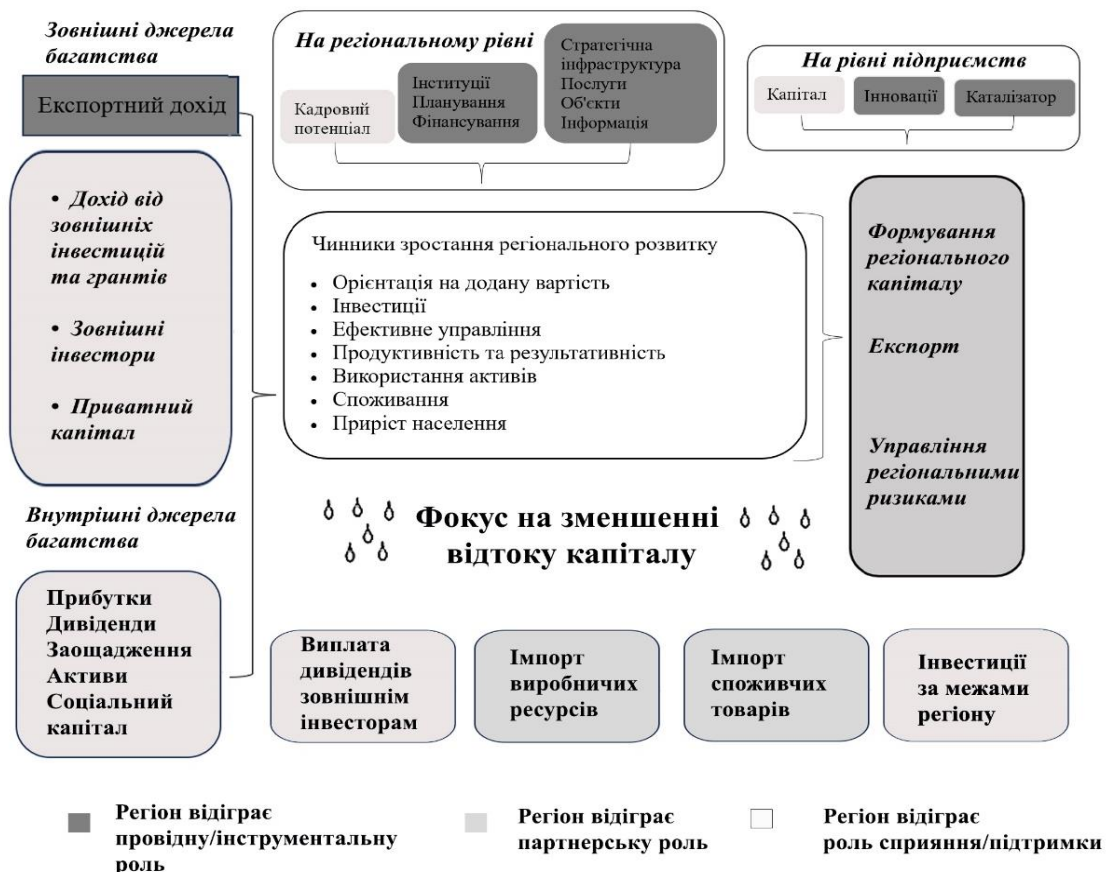

Рис. 1.2. Модель регіонального економічного розвитку

Фактори, які обговорювалися вище, суттєво змінюють спосіб розвитку промисловості в регіональних і міських економіках. Уряди та підприємства, які не реагують на ці зміни, можуть ризикувати втратити позиції на ринку та втратити існуючі галузі та нові можливості економічного розвитку, створені більш відкритими ринками. Це не має великої різниці ані для глобальних корпорацій, ані для фінансових ринків, де розташовані певні галузі та підприємства, за умови, що вони мають спроможність надавати послуги, товари та продукти своєчасно, ефективно та рентабельно, беручи до уваги прийнятний ризик. Таким чином, для стратегії регіонального економічного розвитку важливо враховувати глобальний контекст регіону та розробляти місцеві дії, які сприятимуть інтеграції у світову економіку [68].

Кілька разів вже згадувалось про те, що питання сталості та концепція сталого розвитку є такими, які зараз широко визнаються як бажані цілі для керівництва міським і регіональним розвитком та плануванням, і вони також є важливими принципами, які слід враховувати в регіональній стратегії економічного розвитку.

Визначення сталого розвитку, яке найчастіше цитується, – це Звіт Комісії Брантланда «Наше спільне майбутнє», яка твердо поставила концепцію сталого розвитку та «майбутнього» на міжнародний порядок денний, визначивши це як: «розвиток, який відповідає потребам сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби... [це] не фіксований стан гармонії, а скоріше процес змін, у якому експлуатація ресурсів, напрямок інвестицій, орієнтація технологічного розвитку та інституційних змін узгоджується з майбутніми, а також з поточними потребами [104, с. 43].

Це визначення відноситься до конкретного типу подальшого і майбутнього розвитку суспільства, який, по суті, наголошує на тому, що розвиток має бути таким, щоб природні ресурси не експлуатувалися, скоріше вони мають використовуватись таким чином, щоб забезпечити постійне використання в майбутньому [237].

Комісія Брантланда була піддана певній критиці через те, що вона не звернула увагу на критичну відмінність між розвитком і зростанням. Часто розвиток ототожнюють із зростанням, і ці терміни неправильно вживаються як синоніми, оскільки вони не є синонімами. Наприклад, Козловський і Хілл зазначають: «Розвиток – це реалізація конкретних соціальних та економічних цілей, які можуть вимагати стабілізації, збільшення, скорочення, зміни якості або навіть усунення існуючих видів елементів, водночас (але не неминуче) вимагаючи створення нових елементів. Слід зазначити, що в кожному випадку розвиток має призводити до прогресу, який виражається насамперед у покращенні добробуту залучених громад, і що це має відбуватися через конкретні зміни» [173].

Загальноприйнято виділяти принаймні три підходи до сталого розвитку: екологічний, економічний і соціокультурний. Зосередившись на цих трьох основних підходах, можна зрозуміти, чому сталість тепер також називають проблемою потрібного прибутку.

Екологічний підхід. Цей підхід розглядає сталий розвиток у контексті стабільності фізичних і біологічних систем, які є важливими та критичними для загальної екосистеми. Деякі стверджують, що стале зростання є суперечливим з точки зору екології, оскільки екосистеми не ростуть безкінечно. Порівняно з людськими екосистемами, де ресурси використовуються в одноразовому лінійному потоці, природні екосистеми використовують, обробляють, транспортують і споживають ресурси в безперервному циклі зворотного зв'язку. Екологічний підхід передбачає, що втрата сталості передбачає зниження механізмів самоорганізації систем, але не завжди втрату продуктивності. Звичайно, це залежить від того, наскільки людські суспільства можуть адаптуватися та функціонувати, коли стикаються зі стресом [199].

Економічний підхід. Цей підхід базується на концепції максимального потоку доходу, який можна створити, принаймні зберігаючи відновлювані запаси або активи, які дають ці вигоди. В основі цього підходу лежить ідея

оптимальності та економічної ефективності використання дефіцитних ресурсів. У цьому контексті сталий розвиток можна просто визначити як неспадне споживання на душу населення або на одиницю ВВП або якийсь альтернативний погоджений показник добробуту. Таким чином, основна різниця між економічним і екологічним підходами полягає в наслідках втрати екологічної сталості. З економіки відомо, що згідно з показником доходу Гікса суспільство, яке продовжує споживати свій основний капітал, не замінюючи його, є нежиттєздатним [235].

Соціокультурний підхід. Цей підхід прагне підтримувати стабільність соціальних і культурних систем, визнаючи, що люди перебувають у центрі проблем сталого розвитку, бажаючи здорового та продуктивного життя в гармонії з навколишнім середовищем. Зміна форми міст і характеру антропогенного середовища може мати дисфункціональний вплив на деякі групи в суспільстві та позбавляти їх прав, що призведе до соціально-економічної невідповідності. Цілі сталого розвитку при цьому можуть включати: викорінення бідності; скорочення злочинності та відчуження; прагнення звести до мінімуму непропорційне несення жінками більшості соціальних та екологічних витрат забудованого міського середовища, яке в основному створене чоловіками та для чоловіків; вирішення багатогранних питань доступу до міста для широкого кола соціальних груп, щоб уникнути подальшої маргіналізації тощо. Таким чином, справедливість усередині поколінь та між поколіннями має ключове значення для цього підходу, а розвиток необхідно розглядати в світлі задоволення соціальних, екологічних потреб і потреб нинішнього та майбутніх поколінь на справедливій основі.

Поява занепокоєння щодо сталого розвитку призвела до еволюції нової парадигми розгляду зростання та розвитку. Традиційні моделі зростання та розвитку базувалися на таких складових, як:

- 1) мета максимізації прибутку;
- 2) мета максимізації соціальних вигод;
- 3) суспільне виробництво та споживання, яке було ресурсомістким і

зосереджене у великих міських промислових центрах;

- 4) енергетика на основі викопного палива з використанням енергоємних технологій;
- 5) централізовані системи великого виробництва;
- 6) припущення, що люди домінують у навколишньому середовищі, яке вважалося безмежним.

Натомість нова парадигма сталого розвитку базується на таких складових, як:

- 1) мета життєздатного, довгострокового зростання;
- 2) збереження ресурсів у виробництві за рахунок енергоефективних технологій та розосереджених виробничих центрів меншого масштабу;
- 3) перехід до альтернативних джерел енергії, переробки та збереження ресурсів;
- 4) припущення, що люди та навколишнє середовище є взаємозалежними, визнання того, що ресурси є вичерпними і часто незамінними, і що збереження навколишнього середовища є принципом довгострокової життєздатності.

Таким чином, покращення регіональних показників не обов'язково може бути результатом економічного зростання, яке зазвичай визначається в термінах збільшення валового регіонального/внутрішнього продукту на душу населення, а відсутність зростання не є синонімом відсутності розвитку. Але прихильники сталого розвитку вважають важливим визнання того, що потреба в економічному прогресі йде пліч-о-пліч з розвитком, хоча такий розвиток має мінімізувати витрати (економічні, соціальні та екологічні) і максимізувати вигоди – складне завдання проблема компромісу.

Джейкобс розглядає сталий розвиток як те, що надає базові екологічні, соціальні та економічні послуги всім жителям громади, не загрожуючи життєздатності природних, побудованих і соціальних систем, від яких залежить надання цих послуг [167]. Пірс та ін. (1989) припустили, що стійкість означає, що навколишнє середовище має бути захищене в такому

стані та до такого ступеня, щоб здатність середовища виконувати свої різноманітні функції зберігалася з часом, принаймні на рівнях, які дають майбутнім поколінням можливість насолоджуватися аналогічною мірою екологічного споживання [198].

Відповідно до Маастрихтського договору про Європейський Союз 1992 року (стаття 2), сталий розвиток також часто розглядають як покращення якості життя в межах пропускнуої спроможності підтримуючих екосистем. П'ята програма дій Європейського співтовариства з охорони навколишнього середовища 1992 року розглядає сталий розвиток як гармонійний і збалансований розвиток економічної діяльності, стійке та неінфляційне зростання з повагою до навколишнього середовища, тоді як Міжнародна рада місцевих екологічних ініціатив (ICLEI) розглядає сталий розвиток як безперервний економічний і суспільний розвиток без шкоди для природних ресурсів, від якості яких залежить діяльність і подальший розвиток людини [84].

Загалом, *сталість* можна тлумачити як «продовження без зменшення»; таким чином, сталі громади чи регіони можна розглядати як такі, які прагнуть підтримувати та покращувати економічні, екологічні та соціальні характеристики території, щоб її члени могли продовжувати вести здоровий, продуктивний і приємний спосіб життя. А розвиток можна розглядати як покращення або приведення до більш просунутого стану. Таким чином, *сталий розвиток* можна розглядати як покращення економічних показників без шкоди навколишньому середовищу чи суспільству.

Висновки до першого розділу

1. Встановлено, що роль регіонів у національних економіках суттєво трансформувалася внаслідок глобалізації та структурної перебудови. Якщо в 1950-1960-х роках промисловість у регіонах була вузькоспеціалізованою та захищеною тарифами від міжнародної конкуренції, то з 1970-х років під

впливом нафтової кризи, технологічних змін та фінансової дерегуляції регіони увійшли в нову еру глобальної конкуренції. Це призвело до формування дихотомії між регіонами-переможцями (глобальні фінансові центри, високотехнологічні регіони) та регіонами-переможеними (старі промислові центри).

2. Виявлено еволюцію теоретичних підходів до регіонального економічного розвитку – від теорії економічної бази та полюсів зростання до теорії накопичувального причинно-наслідкового зв'язку та концепції ефектів агломерації. Встановлено, що традиційні неокласичні моделі, засновані на однорідності факторів виробництва та механізмі цін, змінилися новою теорією зростання, яка враховує просторовий вимір, ефекти агломерації та недосконалість ринків. Це дозволило пояснити, чому одні регіони процвітають, а інші занепадають.

3. Проаналізовано зміну парадигм економічної політики та їх вплив на регіональний розвиток. Виявлено перехід від кейнсіанської політики активного державного регулювання до монетаристських підходів, а згодом – до некейнсіанської політики після азійської кризи 1997 року. Встановлено еволюцію підходів до планування регіонального розвитку: від генерального планування через цільове та структурне до інтегрованого стратегічного планування, яке враховує соціальні, екологічні та економічні аспекти.

4. Досліджено трансформацію розуміння конкурентоспроможності регіонів – від порівняльних переваг, заснованих на низьких виробничих витратах, до конкурентних переваг, пов'язаних з ефективністю, якістю, інноваціями та людським капіталом, а в подальшому – до переваг співпраці через стратегічні альянси та мережі. Встановлено, що в сучасних умовах регіони конкурують на основі всього комплексу своїх ендегенних економічних, соціальних, природних, історичних, культурних і людських атрибутів.

5. Виявлено фундаментальні зміни в характері регіонального економічного розвитку під впливом глобалізації, а саме: 1) зміна

географічного масштабу – від адміністративних одиниць до функціональних регіонів, що перетинають юрисдикційні межі; 2) зростання складності міжорганізаційних зв'язків у глобальних виробничих мережах; 3) трансформація ключових факторів розвитку – від матеріальних ресурсів до факторів доданої вартості; 4) інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку.

6. Обґрунтовано необхідність переходу до парадигми сталого регіонального розвитку, яка передбачає: відмову від мети максимізації прибутку на користь довгострокової життєздатності; перехід від ресурсомісткого до ресурсощадного виробництва; децентралізацію виробничих систем; визнання взаємозалежності людини і природи. Встановлено, що сталий регіональний розвиток має базуватися на збалансуванні економічного, екологічного та соціокультурного підходів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

2.1. Основні підходи та інструменти публічного управління регіональним економічним розвитком

У першому розділі було розглянуто розуміння регіонального економічного розвитку та еволюцію теорій регіонального економічного зростання та розвитку. Далі ми розглянемо підходи до осмислення стратегій регіонального економічного розвитку, що є основою стратегічного управління.

Виходячи з праць науковців у сфері управління, зокрема відомої праці Мінцберга, можна виділити десять наукових шкіл, які сформували більшу частину сучасного розуміння можливих стратегій регіонального економічного розвитку [192]. Розглянемо їх.

Школа дизайну. Ця школа передбачає концептуальний процес, розроблений у 1960-х роках переважно Гарвардською школою бізнесу. Вона широко використовує такі методи, як SWOT-аналіз (сила-слабкість, можливості-загрози), щоб зіставити можливості організації з її середовищем. Існує тверде переконання, що стратегія та структура повинні вписуватися між можливостями організації та її клієнтами та ринками. Слід зазначити, що підхід школи дизайну до стратегії піддавався критиці через його недостатню здатність реагувати на зміни, особливо у великих організаціях. Тому, здається, цей метод найкраще працює для простих організацій у стабільному середовищі.

Школа планування. Ця школа використовує формальний процесний підхід, який виник з ідей про корпоративну стратегію (Ansoff 1965) і використовувався в 1960-70-х роках. Був використаний базовий підхід школи

дизайну, але планувальники, а не менеджери стали головними гравцями в цьому процесі. Дана школа широко використовує механічні процеси для досягнення програм і проектів, на відміну від стратегічних результатів. Існує великий наголос на плануванні, програмуванні та бюджетуванні.

Поряд з цим, основний недолік стратегії школи планування полягає в тому, що вона передбачає, що бюджети, цілі, стратегії та програми є частиною єдиного процесу. Згодом планування відокремилося від стратегічного управління. Планувальники робили свою роботу, а керівники й інші працівники – свою, не розуміючи один одного. У результаті виникли розриви між стратегічними та фінансовими питаннями (бюджет/цілі) та діями (спеціальні стратегії/програми) [88]. Інша помилка полягає в тому, що планувальники стали настільки залежними від екстраполяції вимог, результатів і стратегії, а організаційні структури стали надто жорсткими, що стало майже неможливо керувати швидкими змінами.

Позиційна школа. Ця школа передбачає використання аналітичних процесів із ранніх робіт Портера в 1980-х роках і роботи Бостонської консалтингової групи [204]. Підхід вводить ідеї конкурентної стратегії та конкурентного позиціонування. Конкурентна стратегія відходить від концепції стратегії як лінійного процесу досягнення конкретних результатів до процесу роботи з динамічним економічним середовищем і зміною результатів і позицій. Основна увага конкурентної стратегії полягає в тому, щоб розглянути структуру галузі та зміни, а також визначити, як позиціонувати фірми в конкурентному середовищі. Цей підхід суттєво потіснив школи дизайну та планування, які припускають більш стабільне середовище.

Взагалі, ідея конкурентного позиціонування сягає глибокої історії, включаючи військову стратегію Сунь Цзи (600 р. до н. е.) [229], яка розглядала типи стратегій, що найкраще підходять для конкретних контекстів. У той же час, критика школи позиціонування полягає в тому, що вона розглядає економічні проблеми лише в контексті бізнес-середовища, а

роль екологічної, політичної та соціальної динаміки як частини економічного середовища донедавна відкидалася.

Підприємницька школа. Ця школа сильно спирається на особистість лідера, щоб забезпечити процес бачення та спрямованість у встановлення напрямків для планування та управління майбутнім. Школа звертає увагу на багато якостей лідера, спираючись на судження, корпоративну мудрість, досвід і розуміння, щоб досягти консенсусу для визначення напрямку та бачення майбутнього організації та її основної сфери діяльності. Ця школа твердо базується на ідеї про те, що керівники з підприємницькими якостями відіграють ключову лідерську роль у розробці нових стратегій, роблячи речі по-іншому та ризикуючи, щоб досягти результату. Підприємницька школа визнає необхідність сприяння внутрішньому (на рівні організації) і зовнішньому (на рівні галузі, регіону) підприємництву як частині стратегії розвитку. Втім, підприємницький підхід до стратегії є найбільш корисним для новостворюваних та малих підприємств, але він має обмеження у великих корпораціях, організаціях та урядах, де фокус економічної стратегії дуже диверсифікований та багатовимірний.

Когнітивна школа. Ця школа передбачає розумовий процес, який стосується аспектів когнітивної психології та сприяє формуванню стратегії. Ключовими поняттями когнітивної школи є: роль сприйняття у вирішенні складних питань, які сприяють широкому спектру економічного розвитку та виробничих процесів; досягнення таких концепцій, як картування та неявні знання про економіку, її ресурси та потенціал розвитку; зміна мислення в організаціях, які стикаються з серйозними змінами; когнітивні стилі, що включають спосіб розуміння економічного середовища [122]. Когнітивна школа веде до нових напрямків дослідження поведінкової економіки, зокрема, змін у споживчій поведінці, та психографіки, що включає просторові моделі споживчої поведінки. Когнітивна школа має зростаючий вплив на економічне мислення та стратегічне управління, особливо тому, що ринки стають більш нішевими, а споживачі вимагають більшого вибору.

Школа навчання. Ця школа, започаткована Ліндбломом (1965), стверджує, що звичайні підходи до вироблення стратегії є надто простими та серйозно обмеженими через брак інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих рішень [177]. Стратегії надто складні для розробки та впровадження, тому організації можуть розробляти стратегію лише як частину постійного процесу навчання, тому стратегічне управління розвивається з часом на основі навчання.

Політична школа. У певному сенсі всі стратегії є політичними, тому для реалізації вони потребують офіційного схвалення. Однак при цьому можливе використання різних інструментів, – від мандату, досягнення консенсусу, балансування зацікавлених сторін чи груп інтересів до партнерства, - що матимуть великий вплив на розробку стратегії та її успіх. Дана школа визначає, що формування стратегії є силовим процесом, заснованим на узгоджених позиціях, а не на належному розгляді альтернативних точок зору. Політичні ідеології формують стратегію та, зрештою, організацію, яка відповідатиме за її впровадження. Мається на увазі, що організацією керують корпоративні, а не загальні інтереси. Це піднімає серйозні проблемні питання щодо управління стратегією.

Культурна школа. Ця школа побудована на ідеологічному процесі, заснованому на усталених моделях вірувань, які поділяють члени організації, групи чи суспільства. Ці переконання стають тим чинником, який керує процесами прийняття рішень, пов'язаних з управлінням, у тому числі, стратегічним. Також культурна школа зосереджена на колективних і спільних зусиллях.

Культурна школа не нова, її витоки сягають багатьох століть і можуть бути простеженими до ранніх чернечих сект, включаючи квакерські ідеї 19-го століття щодо промислових сіл. На відміну від інших стратегічних шкіл, культурна школа схильна чинити опір, а не підтримувати зміни. Так, негнучкість японської культурної школи є одним із пояснень провалу японської економіки з 1991 року. Поява досліджень щодо соціального

капіталу та культурного капіталу (Coleman 1988; Putnam 1993) значно підтвердила роль культури в підтримці економічного розвитку [115, 209]. У міру того, як світ стає все більш глобально інтегрованим, виявляється, що повторне відкриття, повторне винайдення та локалізація культури зростає у відповідь на потребу створити або зберегти ідентичність [61]. Можна припустити, що в майбутньому ідеї культурної школи відіграватимуть вагомішу роль у стратегії економічного розвитку.

Екологічна школа. Ця школа зосереджується на тих силах за межами організації, які відіграють ключову роль у формуванні стратегії. Школа в першу чергу стурбована бізнес-середовищем або контекстом, вона визнає необхідність балансу між зовнішнім середовищем (клієнтами та ринками) та внутрішнім середовищем (керівництво та організаційні цілі) у формуванні стратегії. Ця школа базується на дарвінівських теоріях природного відбору та виживання найбільш пристосованих. Основна увага стратегії зосереджена на тактиці виживання, яка зазвичай означає збільшення, поглинаючи інших, або розробку оборонних стратегій, щоб захищатись від «хижаків». Проте дана школа не враховує, що захист можна перетворити на перевагу через адаптацію або навчання. Стратегічні альянси та мережеві зв'язки можуть покращити потреби стратегії в обороні та розширенні, але лише в контексті відомого середовища. А ідея спільної конкуренції, яка може призвести до інновацій, взагалі ворожа екологічній школі.

Поява екологічно сталого розвитку кидає виклик багатьом принципам даної школи. І неспроможність школи розглядати навколишнє середовище в його соціальному, економічному та фізичному контексті є її основним недоліком. Тим не менш, школа зробила великий внесок у визнання того, що зовнішнє середовище відіграє значну роль у формуванні та реалізації стратегії.

Конфігураційна школа. Дана школа розглядає різні елементи стратегій як етапи в історії організації. Мінцберг (1990) запропонував розглядати стратегію як заздалегідь визначений план дій. Такий план забезпечить

перспективу, засновану на когнітивному досвіді, встановить шаблони поведінки всередині організації та визначить позицію організації у своєму робочому середовищі. План може забезпечити процес навчання для аналізу, вибору та дій [191]. Конфігураційна школа є еклектичною, що запозичує кращі елементи різних шкіл відповідно до ситуації, тобто стратегічне управління є епізодичним процесом, у якому різні школи налаштовуються та використовуються у відповідний час.

У зв'язку зі зміною ролі регіональної економіки всередині держав і впливом глобалізації, а також з огляду на сучасні проблеми щодо того, як досягти сталого розвитку, зараз враховується ряд нових міркувань при формулюванні та реалізації стратегій економічного розвитку регіонів. У той час як традиційні методи регіонального аналізу залишаються важливими та корисними як засоби вимірювання регіональних економічних змін і для дослідження між- та внутрішньо-регіональних зв'язків за галузевими секторами, формулювання політики та стратегії регіонального економічного розвитку тепер має приділяти увагу тому, як регіони здатні:

- 1) накопичувати ключові компетенції;
- 2) розвивати соціальний капітал;
- 3) будувати стратегічне лідерство;
- 4) управляти ресурсами;
- 5) будувати ринкову розвідку;
- 6) забезпечувати стратегічну інфраструктуру;
- 7) розвивати здатність до управління ризиками;
- 8) включати принципи сталості у свої регіональні стратегії економічного розвитку.

Як зазначалось вище, розуміння регіональної конкурентоспроможності зараз є ключовим елементом стратегічного планування та управління економічним розвитком регіонів. В епоху швидких змін і невизначеності ретельно продумане планування та реалізація стратегії регіонального економічного розвитку стає все більш важливим для того, щоб регіони могли

позиціонувати себе для створення та підтримки конкурентних переваг.

Проте багато традиційних підходів до стратегічного управління регіональним економічним розвитком та реалізації стратегічних планів наразі є неадекватними для вирішення проблем динаміки регіонів, які мають як конкурувати у світовій економіці, так і вирішувати питання сталості. Таким чином, виникає необхідність у нових підходів до формулювання стратегії регіонального розвитку, заснованих на використанні як існуючих, так і нових аналітичних інструментів і методів планування, що дозволяє регіонам використовувати та створювати нові можливості для економічного розвитку.

Сучасне мислення різноманітне щодо того, як планувати та як сприяти регіональному економічному розвитку в середовищі глобальної конкуренції, швидких змін та занепокоєння щодо сталості. Такі автори, як Імбросіо, виступають за стратегії більшої самозабезпеченості, тоді як, наприклад, Парк виступає за розробку стратегій регіонального економічного розвитку, заснованих на стратегічних альянсах і внутрішніх внутрішньо-регіональних мережевих структурах, включаючи цифрові мережі [164, 197].

Хентон (1995) та Хол (1995) відстоюють необхідність базувати регіональний економічний розвиток на зростанні кластерів промисловості. Занепокоєння щодо сталості розвитку все більше стає очевидним у регіональних стратегічних планах, спрямованих на інтеграцію екологічних, економічних та соціальних підходів для створення регіонального середовища, яке покращує якість життя, відповідає цілям щодо якості навколишнього середовища та досягає економічного зростання та диверсифікації зайнятості [157, 149].

Дійсно, не існує універсальної моделі чи основи, яка б гарантувала успіх регіонального економічного розвитку. Планувати майбутнє важко, оскільки майбутнє невідоме і невизначене. Однак майбутнє зазвичай не є випадковістю, яка буде нав'язана регіону зовнішніми силами. В епоху стрімкого розвитку технологій, передачі інформації та вдосконалення людських знань майбутнє розглядається як щось, що виникне з духу

сьогодення, сформоване ставленням і діями, принаймні у короткому або найближчому терміні. Таким чином, регіон може «прокласти шлях у майбутнє», заклавши стратегічну архітектуру, необхідну та відповідну для підтримки ряду економічних можливостей, заснованих на конкурентоспроможності ресурсів, інфраструктури, управління та основних компетенцій.

Обґрунтовуючи необхідність цієї нової парадигми планування регіонального економічного розвитку та надання допомоги регіонам або громадам у розробці стратегії, важливо визначити ключові елементи для побудови та реалізації стратегії регіонального економічного розвитку та помістити їх у процес, який об'єднує ресурси, інфраструктуру, соціальний капітал і технології для сприяння економічному розвитку регіону в динамічному глобальному конкурентному середовищі.

Регіони та громади в них, які прагнуть розробити стратегію регіонального економічного розвитку, сьогодні можуть скористатися перевагами нових методологічних рамок, які з'явилися протягом останнього десятиліття або близько того. Незважаючи на те, що вони включають добре випробувані традиційні інструменти аналізу регіональних економічних показників, тепер доступна низка нових інструментів для покращення аналітичного процесу.

Можна стверджувати, що метою стратегії регіонального економічного розвитку є створення платформи для змін, щоб спрямовувати розвиток регіону та сприяти його конкурентоспроможності в глобальному середовищі в прагненні до сталого майбутнього. Це передбачає мобілізацію ключових акторів або фасилітаторів і агентів змін за допомогою партнерських підходів, що охоплюють бізнес, ринки, органи влади і громаду. Традиційні інструменти регіонального економічного аналізу залишаються корисними для проведення регіональних економічних аудитів, а також для вимірювання та оцінки регіональних економічних показників, використовуючи існуючі дані шляхом створення нових інтегрованих баз даних, а також через

використання існуючих партнерств, мереж і альянсів. Новий підхід, про який ми зазначили вище, пропонує зосередитись на ідентифікації, описі, аналізі та оцінці основних компетенцій, забезпеченості ресурсами, конкурентоспроможності інфраструктури, ринкової інформації та регіональних ризиків за допомогою поєднання якісних і кількісних методів, охоплених кластерним аналізом промисловості (ICA) та мультисекторним аналізом (MSA).

Можна визначити та оцінити економічні можливості на майбутнє, що призведе до формулювання стратегічних намірів. Альтернативні перспективи або сценарії розвитку слід оцінювати за участі зацікавлених сторін у регіоні та, що найважливіше, поза ним, щоб охопити оцінки ключових осіб, які приймають рішення, контролюючи капітальні, торгові та інші потоки в регіоні. Якщо оцінки здійсненності альтернативних сценаріїв внутрішніми та зовнішніми зацікавленими сторонами не співпадають, тоді існує ймовірність застосування невідповідних або нездійснених стратегій.

Таким чином, перед формулюванням стратегії економічного розвитку, яка зосереджуватиметься на розвитку промислових кластерів і забезпеченні стратегічної архітектури, може знадобитися переглянути стратегічні напрями. Але важливо також підкреслити, що плани впровадження та механізми реалізації стратегії мають бути розроблені та запроваджені відповідними установами в регіоні. Необхідно відстежувати досягнутий прогрес, вимагаючи узгодження індикаторів і орієнтирів, встановлених для вимірювання та оцінки продуктивності регіону з часом, щоб оцінити ступінь успіху стратегії та прогрес у досягненні стратегічного наміру. Це неминуче передбачає створення розширених систем регіональної інфраструктури разом із зміцненням існуючих і розбудовою нових партнерств, мереж і альянсів. А в сучасну епоху глобальної економіки все більше прагнення до регіонального економічного розвитку також має відбуватися в контексті принципів досягнення сталого майбутнього.

Представлення пропонованого підходу до регіонального економічного

розвитку наведено на рис. 2.1.

Пропонований підхід став результатом певної еволюції у розумінні стратегічного управління регіональним розвитком. Протягом 1950-х і 1960-х років уряди в усьому світі стали все більше і більше стурбовані розробкою та впровадженням політики та програм регіонального економічного розвитку. Але увага до регіонального зростання та розвитку не обмежувалася публічним сектором. Приватний сектор також активно залучався до процесу розробки стратегії та планування регіонального розвитку, а також все більше і ширше залучались громадяни.

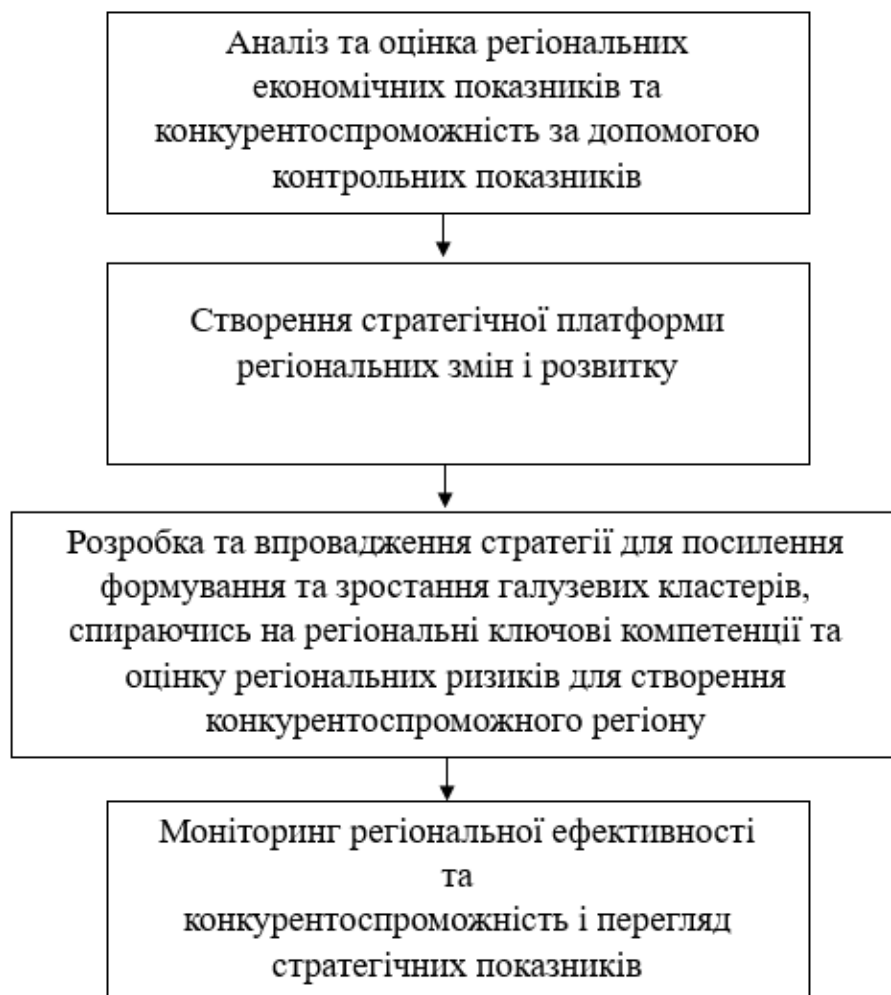

Рис. 2.1. Сучасний підхід до регіонального економічного розвитку

У розвинутих західних суспільствах у так звані роки «тривалого буму» після Другої світової війни – протягом якого темпи економічного зростання

були високими, рівень безробіття та інфляція – низькими, регіональні та місцеві економіки всередині держав були в основному захищені від зовнішніх сил в епоху протекціоністської промислової політики та контрольованих національним урядом валютних курсів і обмежених торгових угод. Але політика та програми регіонального розвитку часто мали особливу увагу, як правило, спрямовані на великі інфраструктурні проекти для сільськогосподарських регіонів, прикладом яких є дії Адміністрації долини Теннессі або плани розвитку депресивних регіонів, такі як Програма регіонального розвитку Аппалачів у Сполучених Штатах. Програми децентралізації промисловості також використовувалися для спроб перенести промисловість у регіони, що занепадали. Наприклад, у Великобританії уряд активно допомагав таким старим промисловим регіонам, як Ліверпуль і Глазго, залучати нові галузі.

Однак, як зазначалось вище, з початку 1970-х років світ увійшов у нову еру, яка характеризувалася глобалізацією та новою політикою, що передбачає дерегуляцію та зростаючу стурбованість підвищенням національної та регіональної конкурентоспроможності. Захисні тарифні бар'єри дедалі більше демонтувалися або різко знижувалися, крах Бреттон-Вудської угоди призвів до плаваючого курсу національних валют, міжнародні ринки капіталу почали працювати в дерегульованому середовищі і країни відкривалися для імпорту все більше і більше.

У результаті цих змін відбулася широкомасштабна і суттєва економічна реструктуризація, яка по-різному вплинула на міста, селища та регіони в межах держав. Багато традиційних галузей промисловості, які були опорою регіональної економіки, занепали, а в деяких випадках зникли, тоді як нові технології та мінливі суспільні процеси породили нові галузі. Рівень безробіття збільшився, рівень інфляції зростав і різко коливався. Моделі зайнятості в галузях промисловості різко змінилися, оскільки економічні системи відійшли від фордистської ери виробництва в постіндустріальну еру економіки інформації та знань з домінуванням послуг. Частка жінок у

робочій силі продовжувала зростати, і в деяких галузях промисловості домінувала дешева робоча сила іммігрантів [38].

Технологічні інновації та зміни зараз відбуваються все швидше і швидше, а цикли продукту скорочуються в часі. Загалом, за останні кілька десятиліть відбувся перехід від світу значної економічної стабільності та визначеності до світу зростаючої невизначеності та конкуренції. Деякі регіони та населені пункти отримали вигоди від цього, тоді як багато інших опинились у програві, хоча деякі з цих програвів були виграшами в ранню еру захисту та промислових субсидій.

У результаті вищезазначеного такі великі регіони, як великі мегаполіси, і такі малі населені пункти, як мікрорайони всередині міст і невеликі сільські містечка, стали більше стурбовані такими питаннями, як:

- 1) утримувати існуючі фірми та залучати нові фірми, нові галузі та інвестиції;
- 2) диверсифікувати зайнятість і створювати можливості працевлаштування;
- 3) збільшувати людські ресурси;
- 4) сприяти розвитку на різних рівнях;
- 5) покращити інституційний потенціал і спроможність розвивати конкурентоспроможні громади;
- 6) досягати сталого розвитку.

Цей період з 1970-х по 1990-ті роки став свідком появи більш формальних підходів до регіонального та місцевого економічного розвитку, включаючи способи вимірювання та моніторингу регіональних та економічних показників, формулювання стратегій для регіональних або місцевих планів економічного розвитку та їх виконання, а також зосередження на розвитку інституцій та організаційних механізмів для сприяння процесу розвитку, включаючи державно-приватно-громадське партнерство. До 1990-х років у стратегії та плануванні регіонального розвитку також з'явилася дедалі більша увага до питань сталості та сталого

розвитку, де існує заклопотаність екологічними, економічними та соціальними результатами у регіональному зростанні та розвитку.

Але при цьому досі жодна теорія чи набір теорій адекватно чи повністю не пояснюють регіональний чи місцевий економічний розвиток. Хоча можна припустити, як запропонував Блейклі, що це функція від багатьох факторів, які можна виразити так:

Регіональний розвиток = f (природні ресурси; праця; капітал, інвестиції; підприємництво; транспорт; зв'язок; промисловий склад; технології; розмір; експортний ринок; міжнародна економічна ситуація; місцева інституційна спроможність; національні, місцеві та державні витрати; схеми підтримки розвитку) .

Усі ці фактори можуть бути важливими. Однак практик економічного розвитку ніколи не впевнений, який фактор має найбільшу вагу в будь-якій ситуації. Таким чином, регіональний економічний розвиток можна розглядати як втілення елементів ряду теорій, включаючи неокласичну економічну теорію, теорію економічної бази, теорію розташування, теорію центрального місця, кумулятивну теорію причинно-наслідкового зв'язку та теорію тяжіння.

На практиці протягом останніх кількох десятиліть політика та програми регіонального економічного розвитку все більше і більше зосереджувалися на одному напрямку або їхній суміші з наступного:

- 1) підвищення рівня зайнятості та різноманітності робочих місць, а також вирішення проблем із витратами на робочу силу та продуктивністю;
- 2) розвиток економічної бази громад, зокрема через посилення внутрішніх інституційних зв'язків;
- 3) управління локаційними активами для посилення факторів, що зумовлюють місцезнаходження підприємств;
- 4) розвиток наукомістких інформаційно-містких галузей.

У цьому контексті Блейклі визначає перехід від «старих концепцій» до «нових концепцій» місцевого економічного розвитку, у якому якість бази

людських ресурсів регіону є основним стимулом для промисловості (див. табл. 2.1). При цьому він класифікує заходи політики регіонального або місцевого економічного розвитку відповідно до їх прихованої чи явної дискримінації між регіонами, секторами чи фірмами.

З часом багато країн пробували варіації цих підходів, але, як правило, їм не вистачало узгодженості, від якої може залежати успішність. Оскільки політико-економічна структура дуже різниться між державами (а також іноді між регіонами), справжнього єдиного прототипу регіонального економічного розвитку не існує. Блейклі (1994) описує це як «рух», а не як сувору економічну модель, з якої виникли єдині підходи, зазначаючи, що з роками місцевий економічний розвиток сформував «не просто нову риторику, а фундаментальну зміну акторів, а також діяльність, пов'язану з цим» [97].

Таблиця 2.1.

Порівняння теорій місцевого економічного розвитку

Компонент	Старе поняття	Нове поняття
Зайнятість	Більше компаній = більше робочих місць	Компанії, які створюють якісні робочі місця, що відповідають місцевому населенню
База розвитку	Розвиток економічних секторів	Створення нових економічних інституцій
Локаційні активи	Порівняльна перевага на основі фізичних активів	Конкурентна перевага на основі якісного середовища
Ресурси знань	Наявна робоча сила	Знання як економічний рушій

Розглянемо еволюцію цього «руху» в різних широких національних географічних контекстах на певних прикладах.

Ініціативи ОЕСР. Протягом 1980-х років багато країн ОЕСР намагалися пов'язати регіональний і місцевий економічний розвиток із контекстом національної політики. ОЕСР (OECD 1986) заохочувала цей зв'язок, щоб зменшити вплив темпів економічної адаптації на місцевості та окремих осіб, пом'якшити вплив швидких економічних змін на організації та постраждалих працівників, а також для пожвавлення місцевої економіки та

сприяння адаптації до економічної трансформації національної економіки [56].

Було запропоновано п'ять конкретних цілей регіонального економічного розвитку:

1. Посилення конкурентоспроможності регіонів і населених пунктів у регіонах шляхом розвитку потенціалу людських і природних ресурсів, які цілком не використовуються.

2. Реалізація можливостей для регіонального економічного зростання шляхом визнання можливостей, доступних для продуктів і послуг місцевого виробництва.

3. Підвищення рівня зайнятості та довгострокових можливостей кар'єрного зростання для місцевих жителів.

4. Збільшення участі незахищених груп населення та меншин у регіональній економіці.

5. Поліпшення фізичного середовища як необхідної складової покращення клімату для розвитку бізнесу та підвищення якості життя мешканців регіонів.

Ініціативи Сполучених Штатів. Частиною каталізатора ініціатив регіонального економічного розвитку в Сполучених Штатах стало зростання інтересу, який виявляли політики до проблем економічного розвитку, з якими стикаються громади. Це знайшло своє відображення в занепокоєнні кращим управлінням розвитком міст і наданням послуг, оскільки імперативи фінансальних обмежень вимагали від органів влади диверсифікувати ресурсну базу міст і регіонів шляхом підвищення економічної ефективності та збільшення ділової активності.

Тенденція до такого економічного розвитку та орієнтації на фінансальну диверсифікацію стала очевидною до середини 1970-х років. Наприклад, Мікер [189] у своєму дослідженні тенденцій національного та регіонального зростання в Сполучених Штатах визначив низку широких політичних альтернатив, зокрема:

1. Наслідки екологічного регулювання для зростання.
2. Вибір конкуруючої транспортної політики;
3. Розширення телекомунікаційних можливостей для впливу на зростання.
4. Зміни, що відбуваються, пов'язані з поліпшенням житла та сусідства.
5. Національний розвиток і кроки до збалансованого економічного зростання.
6. Нові напрями управління та контролю розвитку земель.
7. Шляхи зміцнення фінансової та управлінської спроможності місцевого самоврядування.

У цьому дослідженні також було зазначено, що зростає занепокоєність громадськості щодо продуктивності урядового персоналу як чиннику, який слід оцінювати при розгляді здатності публічного сектора спрямовувати зростання та розвиток. Міські стратегії економічного розвитку також ставали все більш поширеними. Уоррен [239] показав, як десять штатів встановлюють цілі та завдання для задоволення потреб місцевих громад. Горизонтальні стратегії стосувалися координації або перенаправлення політики публічного управління та прийняття рішень органами державної влади щодо надання допомоги органам місцевого самоврядування, а вертикальні стратегії передбачали встановлення політики, яка керувала або змінювала дії місцевого уряду. Краще спрямування дефіцитних федеральних ресурсів на нужденні громади було визначено як головний напрямок національної міської політики, який потрібно краще вирішувати на рівні штату.

Протягом 1980-х років у містах і місцевих громадах, як великих, так і малих, розгорталася широка діяльність з розробки та впровадження стратегій економічного розвитку. Було опубліковано значну кількість досліджень щодо стратегій здійснення цього процесу. У багатьох містах це вважалося пріоритетом, а в деяких місцях це було обов'язковим.

Гуру менеджменту Пітер Друкер (1991) наголосив на тому, що фактори, які «від'єднували» національну та місцеву економіку одна від

одної, коли багато столичних територій були втягнуті в міжнародну конкуренцію та коли світова економіка переходила від трудомістких до наукомістких галузей, означали що практики, чи в уряді, чи в бізнесі, не могли чекати, поки з'явиться нова теорія. Уряди повинні були діяти, і їхні дії мали більше шансів на успіх, чим більше вони базувалися на нових реаліях зміненої світової економіки [125].

До 1990-х років у Сполучених Штатах, як на національному, так і на місцевому рівнях, відбулося широке визнання нової важливості політики регіонального економічного розвитку, оскільки міста та регіони прагнули підтримувати та покращувати свою конкурентоспроможність, а також сприяти та підтримувати процес розвитку. Багато стратегій регіонального економічного розвитку розглядали показники регіонів як пов'язані з національними економічними показниками, вважаючи, що місцева економічна адаптація та подолання місцевих бар'єрів для змін є життєво важливими для ефективності національної економіки, і що місцеві території повинні бути частиною процесу її зростання. Проте в деяких регіонах, включаючи багато сільськогосподарських районів, також залишається сильний протекціонізм.

Ініціативи Великобританії. Пишучи про британський досвід, Кокрейн зазначив, що період з кінця 1970-х років був періодом, коли «зв'язки між бізнесом і урядом почали налагоджуватися набагато ефективніше, ніж у минулому, як частина процесу переміщення до стану «підприємства». Мова добробуту була замінена мовою зростання, відновлення та державно-приватного партнерства, особливо в міських районах» [113].

Цей корпоративний підхід набув широкого поширення в розвинутих економіках світу. Блейклі влучно описує це так: «...по суті новий процес, за допомогою якого органи місцевого самоврядування разом із місцевими корпоративними фірмами об'єднують зусилля та ресурси, щоб укласти нові партнерські угоди один з одним, щоб створити нові робочі місця та стимулювати економічну діяльність у чітко визначеній економічній зоні.

Центральним фактором економічного розвитку на місцевому рівні є наголос на політиці «ендогенного розвитку» з використанням потенціалу місцевого бізнесу, інституційних та фізичних ресурсів [97 с. 49-50].

Однією з важливих тем, що виникла в еволюції вищезгаданих підходів до регіонального або місцевого економічного розвитку, було те, що називається підходом державно-приватного партнерства до реалізації стратегії розвитку. Робінсон запропонував два різних підходи до створення таких партнерств [216]. Це:

1. Підхід корпоративного центру, де акцент економічного розвитку робиться на розвитку нерухомості та залученні промисловості.
2. Альтернативний підхід, який спрямований на те, щоб спрямувати діяльність з економічного розвитку на незаможні верстви населення.

Як показано в таблиці 2.2, ці підходи суттєво відрізняються, хоча результати можуть бути спрямовані на подібні сукупні цілі зростання ділової активності та нових можливостей працевлаштування.

Велика частина уваги в теорії регіонального економічного розвитку та в регіональних або місцевих програмах економічного розвитку до 1980-х років, як правило, значною мірою приділялася тому, що відомо як «протікання» ефектів економічного зростання для покращення умов бідних та знедолених. Альтернативний підхід, визначений Робінсоном, більше зосереджувався на економічному розвитку як процесно-орієнтованому, який стосується формування нових інституцій, розвитку альтернативних галузей промисловості, покращення спроможності допомагати роботодавцям виробляти кращу продукцію, визначення нових ринків, передачі знань і створення нових форм підприємств [216]. Причому генезис цього підходу полягав у занепокоєнні з середини 1960-х до початку 1980-х років щодо нерівності в міських районах у деяких регіонах Сполучених Штатів та інтервенціоналістських програмах «великого суспільства» адміністрації Джонсона, а згодом і у низовому активізмі, який виник як реакція на ідеологію «рейганоміки» щодо скорочення публічного фінансування,

збільшення приватизації та розвитку підприємництва [143, с. 185–186].

Таблиця 2.2

Два підходи до політики економічного розвитку та їх виміри

Вимір	Корпоративно-центрований підхід	Альтернативний підхід
Державний і приватний сектор	Первинність рішень ринку приватного сектора: лідерство приватного сектора	Ринкові рішення приватного сектора під впливом втручання державного сектора: лідерство державного сектора
	Державний сектор відповідає за створення економічного та соціального клімату, сприятливого для приватних інвестицій	Державний сектор відповідає за спрямування рішень щодо приватних інвестицій, щоб вони генерували бажані економічні результати
Державне планування	Орієнтація на зростання та розширення податкової бази	Орієнтація на створення прямих вигід для мешканців із низькими доходами та етнічних меншин
	Планувальні процеси відносно недоступні для груп з низькими доходами та етнічних меншин	Планувальні процеси відносно доступні для груп з низькими доходами та етнічних меншин
Державні втручання	Державні ресурси надаються як засіб для задоволення потреб приватної промисловості	Державні ресурси надаються умовно як засіб забезпечення конкретних економічних альтернатив розвитку
	Втручання в сфери, які, ймовірно, сприятимуть зростанню (наприклад, залучення бізнесів за межами міста)	Втручання в сфери, які, ймовірно, принесуть вигоди для груп з низькими доходами та етнічних меншин (наприклад, перенавчання переміщених працівників)
	Орієнтація на сектори зростання (наприклад, передові послуги, високі технології, туризм)	Орієнтація на сектори зростання та сектори, здатні задовольнити найважливіші економічні потреби
	Орієнтація на штаб-квартири та виробничі підприємства	Орієнтація на локально належні заклади
	Концентрація проектів у центральних ділових районах та прилеглих зонах	Децентралізація розташування проектів
	Акцент на створенні робочих місць для висококваліфікованих і високооплачуваних працівників	Акцент на створенні місць для місцевих потреб, включаючи широкий діапазон робочих місць для некваліфікованих, середньо кваліфікованих та кваліфікованих працівників

Бергман класифікував підходи, які розвивалися протягом 1970-х і 1980-х років до планування регіонального економічного розвитку, як:

1. Підходи, що реагують на зовнішній тиск, який може бути попереднім або реактивним.
2. Підходи, що відповідають потребам місцевої громади, які можуть бути проактивними або інтерактивними.

Моделі планування, політики та розвитку, які розвивалися в рамках цих підходів, наведено в таблиці 2.3.

Значна частина фактичного планування економічного розвитку, яке виникло на практиці, було реактивним. Його спонсорував уряд, і зазвичай це було реакцією на вирішення проблем регіонального занепаду в результаті економічної реструктуризації та її шкідливих соціальних наслідків. Згодом громади все більше почали застосовувати більш активні підходи, а стратегічне планування набуло широкого поширення на початку та в середині 1980-х років.

Однак важливо визнати, що регіональний і місцевий економічний розвиток як сфера практики здебільшого залишався «сукупністю історичної діяльності та реакцій на поточні обставини» [99, с. 79]. Загалом це не була добре розвинена, а часто навіть не визнана сфера діяльності уряду. На початку дана діяльність асоціювалося з приватним сектором, або розглядалась як турбота громадських організацій. Таким чином, велика увага приділялася розбудові інституцій на рівні громади, стимулюванню місцевої власності, поєднанню зайнятості та економічного розвитку шляхом створення якісних робочих місць і державно-приватних інвестицій.

Якщо регіональний економічний розвиток розглядається як «процес із продуктом», тоді, якщо громада має розпочати планування регіонального економічного розвитку, корисно розглянути поетапний підхід.

Планові підходи в регіональному та місцевому економічному розвитку

	Перспективи реагування		Перспективи планування	
	Преактивна (I)	Реактивна (II)	Проактивна (III)	Інтерактивна (IV)
Планування Модель планування практики	Планування набору персоналу	Планування впливу	Стратегічне планування	Планування непередбачених ситуацій
Політика Промисловість	Індустріалізація	Деіндустріалізація	Нові місцеві фірми	Розвиток на базі існуючих фірм
Типи підприємств	Корпоративна допомога з адаптації	Спонсоровані урядом підприємства	Високотехнологічні/ нові технології	Громадський підхід
Розвиток Модель втручання	Промислові стимули	Видатки урядових програм	Розвиток, ініційований державою	Розвиток, ініційований громадою

У 1980-х роках процес, як правило, був спрямований на розвиток спроможності громад допомогти місцевим інституціям переорієнтуватися, щоб відчувати економічний потенціал регіону чи місцевості. Важливими передумовами були:

- 1) наявність організації або групи організацій, відповідальних за реалізацію або координацію процесу;
- 2) чітке визначення території чи зони економічного розвитку.

Типовий процес включає шість етапів, як показано на рис. 2.2. При цьому профілювання регіону для аналізу його ефективності – бажано порівняння з іншими регіонами – є фундаментальним етапом у процесі регіонального економічного розвитку. Як показано на рис. 2.1, це передбачає як соціально-економічний аналіз, так і аналіз інституційної спроможності, за допомогою яких можна визначити можливості та виклики та переконатися в готовності регіону розпочати процес економічного розвитку. Особливо важливо, щоб цей збір і аналіз даних проводилися ретельно й ретельно, оскільки, лише хороший аналіз дає змогу спільноті перевірити свої

прагнення на обмеження реальності.

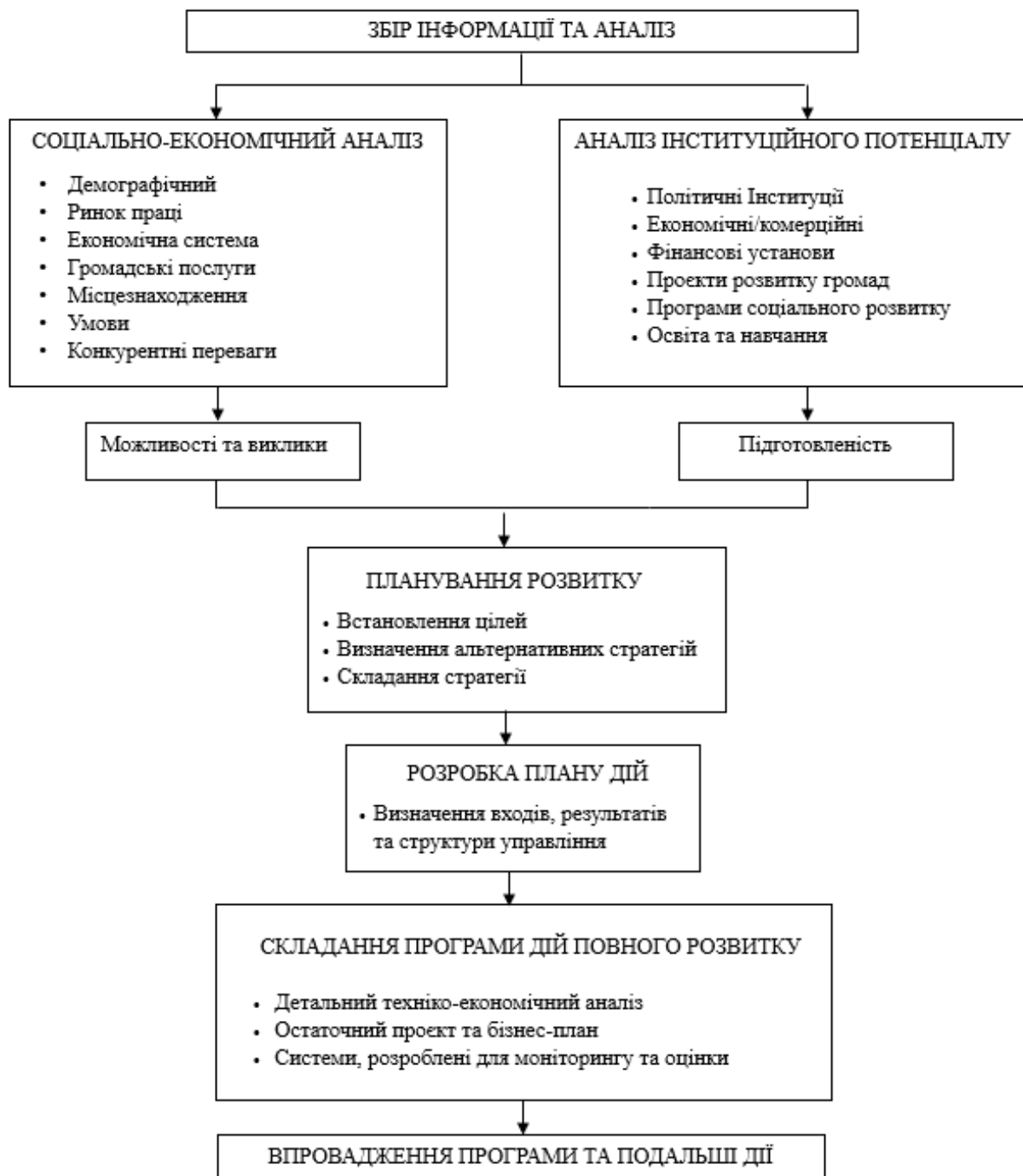

Рис. 2.2. Блок-схема процесу регіонального розвитку

Виділяються шість елементів, які відрізняють цей аналіз регіону від інших типів аналізу:

1) Громада є центром аналізу, а не її окремі компоненти, фірми, домогосподарства чи певна частина більшої національної економіки (хоча їх також можна аналізувати).

2) Внутрішньо та зовнішньо доступне лідерство та ініціативи громад є невід'ємною частиною аналітичної структури.

3) Ресурси громад є важливими компонентами аналітичної основи.

4) Участь громадян є основою для розробки даних, тому тип використовуваної інформації та її інтерпретація є такими ж важливими, як і сама інформація.

5) Аналіз громади – це цілісний процес, який вивчає громаду як цілісність, але визнає різні людські, фізичні та економічні аспекти.

6) Під час аналізу економічного розвитку необхідно досліджувати як можливості, так і обмеження.

Таким чином, підхід до профілювання та аналізу громад в цих контекстах охоплює широкий спектр вимірів та елементів. Необхідно використовувати аналітичні інструменти щодо населення, зайнятості, економічної структури, інституційних факторів громади та фізичних/локаційних умов. Це передбачає аналіз вторинних даних і, можливо, збір первинних даних (включаючи опитування). І це включає як кількісні, так і якісні дані та способи аналізу.

Цей аудит регіону, незважаючи на те, що громади відрізняються між собою, спрямований на вирішення шести основних завдань:

1) Визначити клімат для економічного розвитку в регіоні, зібрати дані про економічні та політичні умови для визначення цілей розвитку.

2) Визначити, які агенції, що зараз працюють у сфері економічного розвитку, доступні для місцевих органів влади з метою координації та планування.

3) Визначити, чи справді економічний розвиток має здійснюватися місцевими органами влади самостійно, чи в координації або консультаціях з іншими організаціями/структурами.

4) Визначити перешкоди для координації розвитку, які існують в регіоні, якщо координація є бажаною.

5) Розробити підтримку запропонованої діяльності з економічного

розвитку з боку громадських груп, політичних груп і профспілок, наприклад, шляхом створення офіційної консультативної ради.

б) Визначити етапи управління розвитком, засоби моніторингу прогресу в досягненні етапів і план перегляду заходів відповідно до спостережених результатів.

Вирішальним у регіональному профілюванні є вимога порівняти характеристики та продуктивність регіону з іншими регіонами, зокрема з його сусідами та конкурентами. Це включає в себе багато аналітичних методів, таких як коефіцієнти розташування, аналіз частки зсуву та аналіз витрат-виходів.

Однак, як зазначає Блейклі: «Сама по собі інформація про стан регіональної економіки не є показником здатності громади фактично брати участь в економічному розвитку. Тому, окрім визначення соціально-економічної спроможності території, необхідний інший аналіз інституційного профілю громади» [99, с.106]. Тут зазвичай увага приділяється таким елементам: громадські установи, господарські структури, політичні інститути, фінансові установи, заклади освіти; їхні ролі, навички, організаційна структура та гнучкість, щоб справлятися зі змінами та керувати ними, лідерські якості та взаємовідносини.

Також Блейклі зазначає, що щоб брати участь в економічному розвитку, громада повинна мати здатність виконувати п'ять функцій розвитку через свої місцеві інституції, а саме:

- 1) економічне планування;
- 2) розвиток соціальних і громадських ресурсів;
- 3) розвиток спроможності фізичного планування та землекористування;
- 4) розвиток комерційно-промислового цільового маркетингу;
- 5) розвиток місцевого фінансового потенціалу.

Все це безпосередньо впливає на розробку стратегій регіонального економічного розвитку, які розглядаються у наступному підрозділі.

2.2. Стратегії регіонального економічного розвитку: елементи та дії

Узагальнюючи думки різних авторів пропонується визначити елементи, які є критично важливими для побудови стратегії регіонального економічного розвитку. До цих елементів входять:

1. Цілі стратегії.
2. Методи, які використовуються для досягнення цілей.
3. Форми організації економічного розвитку.
4. Часові рамки для короткострокових і довгострокових результатів.

Стратегії потребують механізмів реалізації та планів дій. Як правило, це вимагає наявності початкових ключових ресурси для економічного розвитку, до яких слід віднести:

- 1) матеріальні ресурси;
- 2) фінансові ресурси;
- 3) робочу силу;
- 4) управлінські ресурси;
- 5) ринки.

Інституційні механізми, які необхідно запровадити для управління стратегіями, зазвичай передбачають певну форму організації економічного розвитку. Досвід Сполучених Штатів у 1970-х і 1980-х роках показує, що, особливо на рівнях міст і районів, стратегії економічного розвитку, як правило, наголошують на чотирьох стратегічних напрямках розвитку:

1. Місцевість або фізичний розвиток, зосереджуючись на контролі планування та розвитку, благоустрою міста, побутових послуг і житла.
2. Розвиток бізнесу, зосереджуючись на центрах допомоги малому бізнесу, технологічних і бізнес-парках, компаніях венчурного фінансування та центрах бізнес-інформації «єдиного вікна».
3. Розвиток людських ресурсів, зосереджуючись на індивідуальному навчанні, цільовому працевлаштуванні та місцевих програмах працевлаштування.

4. Розвиток зайнятості на основі громади, зосереджуючись на некомерційних організаціях розвитку, кооперативах, якими володіють і керують працівники.

Відповідно до стратегій місцевого економічного розвитку неминучим є фінансування конкретних проектів, що передбачає визначення джерел капіталу (зазвичай приватного, але іноді із залученням державного фінансування). Крім того, необхідно запровадити процедури управління проектами. Однак на практиці, як правило, спостерігається :

1. Надмірна залежність від державних програм.
2. Тенденція громадських лідерів плутати окремий інструмент розвитку з комплексним стратегічним планом.
3. Акцент на залученні фірм з інших країн, а не на розвитку місцевих навичок і потенціалу.
4. Нехтування ретельною оцінкою місцевих компетенцій для забезпечення сталого розвитку.
5. Відсутність довгострокового стійкого зобов'язання щодо виконання програми чи заходів [33, 30].

Виходячи з викладеного, можна запропонувати певну загальну аналітичну та політичну структуру регіонального економічного розвитку. Чотири типові стратегічні напрямки розвитку, визначені вище, включені до структури разом із наборами потенційних інструментів реалізації політики. Важливо, що ця структура містить аналіз інституційної спроможності та розвитку спроможності, необхідної для реалізації стратегії місцевого економічного розвитку.

Якщо звернутись до конкретних прикладів регіонального економічного розвитку, то округ Мерсед у східному регіоні Центральної долини Сьєрра в Каліфорнії є хорошим прикладом для цього. У 1985–1986 роках округ розпочав процес розробки стратегії, яка була б здійсненою (фінансово, з точки зору розвитку та політики) і яку можна було б завершити протягом дванадцяти місяців. Завданнями були: робочі місця для мешканців округу та

створення середовища прибутковості для бізнесу в окрузі; усунення або пом'якшення конкретних структурних обмежень розвитку; сприяння розвитку фіскальної та соціальної цілісності громади.

Мета полягала в тому, щоб державні витрати, спрямовані на вирішення структурних проблем або використання особливих можливостей економічного розвитку, забезпечували «прибуток від інвестицій», який вимірювався робочими місцями, створеними для жителів округу. Оцінка минулих дій показала, що участь уряду мала значний вплив на економічний стан округу, а зусилля з економічного планування були фрагментарними та обмеженими за обсягом. Округ працював з радником проекту NASO (Національна асоціація округів) у рамках чотирьохетапного процесу планування та дій. Було створено Управління економічного та стратегічного розвитку округу Мерсед, яке до лютого 1991 року мало свою організаційну та функціональну програму.

Останнім часом у зв'язку зі зростаючим інтересом центральних і місцевих органів влади до інвестування в економічний розвиток, керівники регіональних або місцевих організацій економічного розвитку визнали необхідність мати можливість регулярно визначати сильні та слабкі сторони окремих програмних ініціатив. Таким чином, виник значний інтерес до розробки ефективних засобів моніторингу та оцінки якості та результатів програм розвитку [67].

Так, у США Urban Institute, розташований у Вашингтоні, співпрацював з низкою штатів, щоб розробити процедури моніторингу ефективності, щоб допомогти спеціалістам з економічного розвитку вдосконалити свої програми і забезпечити підвищення підзвітності. Для програм економічного розвитку було розроблено ряд показників ефективності та відповідних процедур збору даних:

- 1) бізнес-привабливість/маркетинг;
- 2) сприяння бізнесу;
- 3) стимулювання експорту;

- 4) фінансування бізнесу;
- 5) економічний розвиток громади;
- 6) просування туризму.

Значною мірою розроблені процедури покладалися на клієнтську оцінку ефективності для отримання даних шляхом включення їх у нормальні операції механізмів регіонального економічного розвитку, які могли використовуватися для надання регулярних періодичних звітів для виявлення тенденцій у продуктивності з часом.

Дванадцять ключових детермінант були прийняті як критерії для розробки процедур вимірювання. Це були такі [156]:

1. Система моніторингу продуктивності повинна зосереджуватися на результатах і якості послуг.
2. Система моніторингу ефективності має бути зосереджена на допомозі керівникам програм покращити свою діяльність.
3. Процедури повинні надавати часту та своєчасну інформацію про продуктивність.
4. Процедури моніторингу ефективності для окремих програм повинні зосереджуватися на результатах, які отримують клієнти програмних послуг (бізнес і громади).
5. Для оцінки якості послуг і результатів необхідні численні показники ефективності.
6. Необхідні нетрадиційні джерела даних, такі як опитування клієнтів і дані страхування на випадок безробіття, і їх слід використовувати для оцінки якості послуг і результатів.
7. Індикатори ефективності повинні включати як «проміжні», так і «кінцеві» результати.
8. Процедури повинні включати індикатори, які намагаються показати ступінь внеску допомоги організації в результат(и), про які повідомляють клієнти.
9. Система повинна забезпечувати отримання даних, які

розподіляють показники якості послуг і результатів за характеристиками клієнта.

10. Система повинна забезпечувати порівняння ефективності за попередні роки, для цільових рівнів і між категоріями клієнтів.

11. Система повинна містити пояснювальні фактори, а також дані про продуктивність.

12. Процедури збору та управління даними мають бути розроблені так, щоб вони були якомога дешевшими та зводили вимоги до витрачання особистого часу до мінімуму.

На наш погляд, дані детермінанти досі є актуальними та універсальними.

Протягом 1980-1990-х років багато країн запроваджували програми, спрямовані на підвищення спроможності місцевих органів влади щодо забезпечення економічного розвитку. Як правило, проміжними цілями цих програм було підвищення спроможності місцевих органів влади виконувати певні функції економічного розвитку та покращення допомоги, яку отримують клієнти програм економічного розвитку, з кінцевою метою покращення зайнятості та економічних умов окремих регіонів і держави у цілому. Як приклад показників ефективності програм сприяння економічному розвитку громад наведемо показники, запропоновані The Urban Institute і які можна використовувати і зараз. До них належать такі:

Показники якості обслуговування:

PI-1 – Кількість і відсоток респондентів, які оцінили кожну отриману послугу як відмінну або добру.

PI-2 – Кількість і відсоток респондентів, які оцінили роботу публічних службовців як відмінну або добру.

PI-3 – Кількість і відсоток респондентів, які оцінили своєчасність надання публічних послуг як відмінну або добру.

PI-4 – Кількість і відсоток респондентів, які оцінили адекватність комунікації щодо отримання публічних послуг як відмінну або хорошу.

Показник проміжного результату:

PI-5 – Кількість і відсоток респондентів, які повідомили, що органи влади зробили принаймні певний внесок в економічний розвиток їхніх громад за останні 12 місяців.

Показник кінцевого (довгострокового) результату:

PI-6 – Кількість і відсоток респондентів, які повідомили, що за останні 12 місяців завдяки програмі було створено додаткові робочі місця.

Варто зазначити, що такі набори показників мають бути пристосовані до конкретних заходів, які здійснюються для надання допомоги місцевим громадам, і які дещо відрізняються між державами та різними програмами. Індикатори від PI-1 до PI-4, що вимірюють «якість послуг», потребують даних, зібраних за допомогою опитувань щодо оцінки клієнтами атрибутів програми чи послуги. PI-5 надає інформацію про оцінку загального внеску органів влади в економічний розвиток громади протягом звітного періоду (для визначення проміжного результату), тоді як показник кінцевого (довгострокового) результату PI-6 шукає інформацію про додаткові робочі місця в громаді, які є результатом програми допомоги. Необхідно проводити регулярні опитування, щоб отримати ці дані [156].

Більшість показників ефективності пов'язані з конкретними програмами чи послугами, але у сфері регіонального економічного розвитку важливо, щоб успіх або прогрес вимірювалися також за набором «глобальних показників» на зразок таких:

1. Державна (місцева) зайнятість (як загальна, так і з розбивкою по регіонах/округах і галузях).
2. Кількість започаткованих нових підприємств.
3. Кількість невдач бізнесу.
4. Рівень безробіття (як загальний, так і з розбивкою по регіонах).
5. Середня заробітна плата у цілому та по регіонах.
6. Сума податкових надходжень.
7. Відсоток підприємств, які оцінюють даний регіон як гарне місце

для ведення бізнесу.

8. Рейтинг за різними національними індексами «ділового клімату».

Дані, необхідні для вимірювання цих глобальних показників, зазвичай доступні через вторинні джерела. Але часто ці дані дають дещо грубі показники. Наприклад, індикатори надають інформацію про кількість створених або закритих підприємств, але не про те, скільки робочих місць було додано або втрачено. Однак ці глобальні індикатори важливі, оскільки більшість із них можуть бути розбиті за галузями та регіонами, що дозволяє проводити порівняння з плином часу, і вони отримуються на основі стандартизованих процедур збору даних, що забезпечує надійність, якщо не валідність вимірювань.

2.3. Стратегічне планування регіонального економічного розвитку з урахуванням аспектів сталості

Запозичуючи досвід теорії управління та її застосування в діловому світі, з кінця 1970-х років планування регіонального економічного розвитку також почало розвивати нову перспективу, яка базувалася на принципах і методах стратегічного планування. Брайсон і Ейнсвейлер показують, як у Сполучених Штатах у 1980-х роках стратегічне планування міст стало «гарячою темою – предметом все більшої кількості професійних конференцій, журнальних статей і текстів, орієнтованих на практиків» [106]. Цей інтерес до стратегічного планування в державному секторі зріс з двох причин:

По-перше, лідери урядів, державних установ і громад стикалися з різними труднощами та викликами, оскільки їхнє середовище ставало все більш неспокійним і взаємопов'язаним, оскільки зміни відбувалися частіше та непередбачуваніше, а зміни в одній сфері різко впливали на інші.

По-друге, організації, включно з органами влади, стали більш відповідальними за свої організації та громади, незважаючи на зростаючі

труднощі контролю над своїм середовищем, і їм потрібна була додаткова допомога, щоб впоратися зі складністю змін.

Стратегічне планування, яке застосовувалося в контексті регіонального економічного розвитку, являло собою більш систематичну методологічну розробку структури процесу місцевого економічного розвитку, ніж це було раніше. Стратегічне планування забезпечило систематичний спосіб допомогти містам і громадам керувати змінами та створювати краще майбутнє.

Стратегічне можна розглядати як цілісний підхід, який передбачає розгляд як зовнішнього середовища (тобто громади, міста, регіону та за його межами), так і внутрішнього середовища (тобто місцевої влади як інституції). Це вимагає ідентифікації всіх учасників, а також аналізу сильних і слабких сторін, можливостей і загроз або обмежень – відомого як SWOT-аналіз – очевидних у зовнішньому та внутрішньому середовищі:

- зовнішнє середовище оцінюється відповідно до його розвитку, поточної ситуації та ймовірних майбутніх тенденцій;
- він охоплює такі речі, як демографія, економіка, соціальні проблеми, екологічні проблеми та технологічні тенденції;
- він передбачає проведення комплексного аудиту всіх аспектів середовища та характеристик громади, міста чи регіону;
- він включає оцінку клімату та розробку майбутніх сценаріїв;
- він передбачає широкі консультації з громадськістю та бізнесом у громаді, щоб дізнатися їхні прагнення, бажання, очікування, думки та вподобання;
- він передбачає оцінку спроможності, спроможності та готовності інституцій і регіону керувати змінами;
- він передбачає розробку стратегічних цілей і завдань, а також формулювання політики та планів дій для вирішення стратегічних питань, які визначені в ході цих процесів.

Брайсон і Ейнсвайлер демонструють, як стратегічне планування

допомогло особам, які приймають рішення в публічному секторі, включно з виборними представниками міської влади та вищими керівниками міських адміністрацій [106], зробити наступне:

- мислити стратегічно та розробляти ефективні стратегії, уточнювати майбутній напрямок;
- встановити пріоритети;
- приймати сьогоднішні рішення з огляду на їхні майбутні наслідки;
- розробити послідовну та обґрунтовану основу для прийняття рішень;
- максимальна конфіденційність обслуговування в підконтрольних організацій сферах;
- приймати рішення між рівнями та функціями;
- вирішувати основні організаційні проблеми; покращити організаційну діяльність;
- ефективно справлятися з обставинами, що швидко змінюються; і
- створювати командну роботу та досвід.

Існує абсолютна вимога щодо участі як публічного, так і приватного секторів у процесі стратегічного планування. Це процес, який створює можливість для розвитку потужного та тривалого державно-приватного партнерства. Він може забезпечити кращу координацію та узгоджені дії в межах спільноти, оскільки це дозволяє багатьом різним групам і програмам діяти на основі тієї самої інформації та прийти до однакових висновків, тобто створює «спільне бачення», що пов'язує індивідуальні зусилля з консенсусною метою.

Стратегічне планування зазвичай включає методи прогнозування, включаючи експертну думку, екстраполяцію тенденцій і моделювання.

Експертний висновок або оцінювальні прогнози не є складними, є якісними, але тим не менш цінними. Особливо це стосується тих випадків, коли минула поведінка не є хорошим показником майбутньої поведінки, коли інформацію важко піддати кількісній оцінці, коли кількісні дані недоступні

та коли прогноз стосується відносно короткого періоду. Такі методи, як техніка Делфі або *техніка номінальної групи*, корисні для досягнення консенсусу в групах. Вирішення критичних питань після вибору може вимагати більш формальних підходів для досягнення більш глибокого аналізу.

Екстраполяція тенденцій є звичною технікою проектування подій минулого в майбутнє, але вона має труднощі там, де умови змінюються.

Моделювання є більш складним підходом до прогнозування. Моделі можуть бути надзвичайно складними, але вони особливо корисні для розуміння кількох наборів взаємопов'язаних даних.

Таким чином, методи стратегічного планування є особливо корисними як засіб для вирішення конкурентної позиції регіону та для допомоги в оцінці ефективності порівняно з контрольними показниками та мінливими обставинами, спираючись на сильні сторони та усуваючи слабкі сторони. Але, зрештою, впровадження є ключем до стратегічного планування регіонального розвитку. Це вимагає від органів влади зосередитися на розподілі дефіцитних ресурсів на важливі питання. Натомість розробка стратегій регіонального розвитку, як правило, є одноразовими проектами, які часто вважаються завершеними після початкової реалізації та без моніторингу. Крім того, надто часто органи влади навіть не переходять до етапу реалізації, оскільки стратегічні плани «лежать на полиці». Частково це пояснюється тим, що через саму природу задіяних процесів стратегічне планування може призвести до ситуацій, які передбачають потенційно складні політичні дії та непопулярні рішення в очах певних соціальних груп.

Слід також зазначити, що наприкінці 1980-х років як у стратегічному плануванні, так і в регіональному економічному розвитку виникло все більше занепокоєння питаннями стійкості та того, як включити принципи сталості як цілі в стратегії та плани регіонального розвитку. У певному сенсі сталий розвиток став чинником, який представляє багато різних речей для різноманітних інтересів учасників у місцевих громадах і регіонах.

Незважаючи на певну плутанину щодо того, що може означати сталість, і брак ясності та конкретності щодо принципів сталого розвитку, тим не менш, не може бути сумніву щодо поширеності концепції «сталого розвитку» в сучасних підходах до регіонального розвитку та стратегічного планування як загально заявленої мети, а критерії сталості є обов'язково визначеними в регіональних планах розвитку. І цілком можливо, що можна отримати значні переваги, якщо застосувати уявлення про те, що екологічні та соціальні мультиплікатори можуть посилити економічні мультиплікатори в досягненні місцевого та регіонального розвитку.

Усі суспільства та культури керуються загальноприйнятими принципами, правилами та цінностями тощо, які скеровують громаду та особисті рішення щодо колективного та особистого використання ресурсів та активів. Ці самі принципи формуються, зміцнюються або змінюються звичаєм, минулим досвідом та/або подіями в інших місцях. Є багато прикладів принципів, розроблених для підтримки сталого розвитку. Деякі з них були сформульовані міжнародними угодами, такими як саміт Землі в Ріо та Кіотський протокол. Взаємозв'язок між цими принципами потенційно призводить до економічної, соціальної та бізнес-ефективності, причому публічне управління є основним механізмом досягнення цієї ефективності. Принципи управління сталим розвитком відображають цінності та правила використання всіх інших форм капітальних ресурсів на рівні суспільства та окремої особи/фірми/агенції.

Існує принаймні чотири ключові драйвери процесу регіонального розвитку, які мають значний вплив на характер і швидкість розвитку та на те, наскільки він може бути сталим. Це: 1) інституції та управління; 2) капітальні інвестиції в стратегічну інфраструктуру; 3) каталітичні процеси, такі як мережі; 4) бізнес-підприємства та їх розвиток і проникнення на ринок.

Існує також багато чинників, які формують природу цих драйверів і те, як вони впливають на результати екологічного, соціального та економічного розвитку. Метою регіонального розвитку має бути зосередження цих

драйверів таким чином, щоб досягти більш сталих результатів розвитку. Щоб регіони розвивали сильну та конкурентоспроможну економіку, необхідно постійно переглядати та змінювати ці чинники у відповідь на зміни навколишнього середовища, виявлені можливості та ризики, які можуть вплинути на конкурентні переваги регіонів.

Усі драйвери розвитку більшою чи меншою мірою залежать від потенціалу та можливостей інституційної бази регіону, рівня інвестицій у стратегічну інфраструктуру в найширшому розумінні, а також від створення та залучення «каталізаторів». Каталізатори – це організації або окремі особи, які об'єднують ресурси, фактори виробництва та фінанси для інвестування в проекти та послуги, які додають цінність регіональній економіці. Каталізатори вводять нову функцію «зв'язку», на яку раніше не звертали уваги в теоріях розвитку. Вони аналогічні ефективній організації та використанню капіталу на підприємстві.

Причому якщо інвестиційне фінансування потрібне для створення стратегічної інфраструктури, то «мережі» необхідні для сприяння розвитку каталізаторів, оскільки мережі допомагають їм за допомогою інформації чи систем виконувати цю функцію зв'язку більш ефективно.

Існують буквально сотні найкращих практик, які можуть сприяти регіональному економічному розвитку, і є багато способів, якими їх можна згрупувати та/або класифікувати за різними функціями чи процесами. Але важливо, що різні групи процесів мають підтримувати елементи регіонального розвитку, пов'язані з елементами стійкості, які представлені потрійним підсумком, тобто турботою про екологічні, економічні та соціальні результати, а також інституційні заходи та розвиток систем управління.

Такий підхід дозволяє розробляти та впроваджувати найкращі практики для процесів, спрямованих на розбудову інституційної спроможності, на інвестиції в стратегічну інфраструктуру та розвиток каталізаторів і мереж, починаючи від національного рівня до рівня громади, а

також у публічному, приватному та третьому секторах. Це, у свою чергу, встановлює механізм для інтеграції та координації відповідних процесів розвитку; наприклад, політики, розроблені в рамках інституційного управління на регіональному рівні, повинні узгоджуватися та тісно пов'язуватися з національною політикою розвитку, тоді як регіональна політика повинна інформувати та, де це доцільно, запроваджувати найкращі практики на національному рівні. Важливо, щоб застосування передового досвіду на різних рівнях управління забезпечувало процес навчання, отриманий завдяки обміну інформацією, ідеями та досвідом на всіх рівнях управління, а також з приватним і громадським секторами.

Зазначений підхід є концептуальним, але він забезпечує основу для спрощення нашого мислення та управління багатьма складними наборами факторів і систем, які беруть участь у регіональному економічному розвитку. У майбутньому процеси прийняття рішень в управлінні ставатимуть дедалі складнішими у світлі посилення вимог громад щодо більшої прозорості та підзвітності органів публічної влади та зростаючого впливу факторів зовнішнього середовища на регіональний розвиток. Насправді регіональні інституції та бізнес уже реагують на більшу складність, оперуючи робочими програмами та бюджетами, щоб реагувати на зміни, хоча й не систематично чи оптимістично. Регіональне планування, розвиток і процеси прийняття управлінських рішень повинні мати можливість вирішувати дедалі складніші питання, починаючи від реагування на вплив змін валютних курсів і цін на товари на конкурентоспроможність регіональних галузей промисловості, до покращення якості навколишнього середовища та питань безпеки та підтримувати репутацію регіонів як привабливого місця для інвестування.

Зазначений підхід також допомагає організаціям, відповідальним за регіональний розвиток, зрозуміти важливість стратегічної відповідності в узгодженні процесів, що підтримують регіональний розвиток з іншими структурами управління. Наприклад, регіональні процеси фінансового, інформаційного, бюджетного планування та моніторингу часто потребують

узгодження з національними системами. Однак у багатьох країнах, які нещодавно пройшли децентралізацію, це не так. Важливо, щоб регіони заохочувалися до розробки інноваційних практик і процесів, які сприяють сталості, які можна передати як передову практику центральному уряду та іншим регіонам. Це слід сприяти як частину процесу створення «розумного регіону». Більшість передових інноваційних практик походять на місцевому рівні, і заохочення їх розвитку та тиражування в більш широких масштабах – навіть на національному – є важливим для досягнення сталого розвитку.

Ціллю практики сталого розвитку цілком може бути повне використання мультиплікаторів, які є результатом обміну капіталом для підтримки розвитку, визначеного трьома системами цінностей. Це досягається шляхом максимізації можливостей залучення ресурсів між галузями чи бізнес-секторами та більш ефективного розподілу ресурсів у галузях та галузевих кластерах. Якщо організації можна навчити «пошуку можливостей» і «розподілу ресурсів», то чистим результатом, ймовірно, буде розширення соціальних, екологічних і економічних мультиплікаторів і результатів.

Останнім часом суттєво зріс інтерес дослідників до взаємозв'язку соціального капіталу, екологічного капіталу та культурного капіталу та їх ролі у підтримці розвитку. Це свідчить про те, що сталий розвиток має стосуватися дій, які призводять до чистих позитивних кумулятивних ефектів причинно-наслідкових зв'язків, таких як проекти та програми, які запускають процеси, які генерують зростаючу віддачу від капіталовкладень. Створення чистих позитивних кумулятивних циклів причинно-наслідкових зв'язків, за допомогою яких соціальні та екологічні мультиплікатори використовуються для покращення економічних, а також соціальних та екологічних результатів, є центральним у дебатах про сталий розвиток.

Уявлення про те, що більші інвестиції в проекти природного капіталу та соціального капіталу можуть додати цінність економічному капіталу, вводить новий підхід до сталого розвитку. Проте деякі науковці скептично

ставляться до зв'язку між соціальним капіталом та інвестиціями в природний капітал та економічним мультиплікатором. Частково це спричинено труднощами, які існують у перекладі соціальної та екологічної цінності в економічні терміни.

У той же час є докази того, що інвестиції в проекти, пов'язані з розвитком соціального капіталу (Cohen and Fields) і у відновлення природного середовища (Constanza), можуть створити нові можливості для економічного розвитку, такі як екотуризм та екопереробка відходів із залученням промислової екології. Наприклад, багато міст виявили, що інвестиції в покращення якості міських водних шляхів і річок є каталізатором для інвестицій, що також призводить до мультиплікаторів громадського здоров'я та добробуту, що, у свою чергу, створює інші соціальні та економічні вигоди [114, 116]. Такі міста, як Сінгапур, Мельбурн та Лондон, інвестували значні кошти в проекти з очищення річок і реконструкції узбережжя, що, у свою чергу, призвело до мільярдів доларів інвестицій за порівняно невеликих державних капітальних витрат.

Якщо метою сталого розвитку є максимізація мультиплікаторів загального капіталу, тоді необхідно досліджувати додаткові способи збільшення вартості проекту економічного розвитку шляхом включення в проект додаткових проектів створення екологічного та соціального капіталу. Це концепція «використання проекту», запропонована Хамелом і Прахаладом [151]. Це робиться для багатьох проектів розвитку шляхом включення компонентів навчання для покращення навколишнього середовища або розвитку людських ресурсів. Однак ці компоненти часто є короткостроковими і вважаються витратами. У результаті потенціал суттєво покращити мультиплікатори проекту може бути втрачений.

Щоб максимізувати потенційні мультиплікатори капіталу проектів і програм, необхідно розробляти проекти або програми з точки зору капіталу загальної доданої вартості, тобто подивитися на проект з економічної, соціальної та екологічної точки зору. Чистий ефект цього підходу призводить

до створення матриці збільшених можливостей мультиплікатора. Якщо підсумувати додану вартість об'єднаних економічних і додаткових соціальних та екологічних проектів і вони є позитивними за чистим капіталом, то результат є більш сталим. Необхідно визначити, чи можна захищати конкретні ініціативи, створені в результаті цього процесу, чи вони є лише спекулятивними. Для цього корисна матрична структура корисна, яка забезпечує структуру управління для вибору того, які мультиплікатори капіталу є важливими для максимізації потенціалу для більш сталих результатів проекту.

Структура управління в регіоні також відіграє важливу роль у визначенні матричних множників, оскільки вона встановлює правила того, як дозволяється використовувати капітал. Ці «правила» значною мірою визначаються цінностями та принципами, які використовуються, щоб робити вибір і приймати рішення щодо дозволеного використання існуючих запасів капіталу для розвитку та споживання, а також того, що використовується для створення нових форм капіталу, які поповнюють або сприяють покращенню балансу у загальних рахунках капіталу. Такий підхід забезпечує важливі індикатори змін.

Отже, чого потрібно досягти за допомогою сталого регіонального розвитку, так це створити структури управління, які намагатимуться максимізувати потенційні мультиплікаційні ефекти різних комбінацій капіталу, що використовується для проектів і програм для обслуговування ряду суспільних та інших екологічних потреб і мінімізації споживання всіх форм капіталу, використаного в процесі.

Підхід до сталого розвитку, розглянутий вище, допомагає визначити те, що може знадобитися зробити, щоб забезпечити сталість проектів і програм регіонального розвитку та генерувати чистий позитивний прибуток у всіх трьох рахунках капіталу. Небагато проектів досягають такого результату, а потенціал мультиплікатора для залучення проектів для збільшення рахунків екологічного капіталу та соціального капіталу часто ігнорується. Зазвичай

саме екологічний рахунок є дефіцитним.

Світовий банк почав досліджувати це, використовуючи більш цілісний підхід до розробки проектів у своїй роботі в країнах, що розвиваються, наприкінці 1990-х років. Даний досвід показує, що на етапах формулювання, оцінки, розробки та реалізації проектного циклу найбільша концентрація некапітальних витрат відбувається під час оцінки проекту. Нездатність вивчити наслідки багатогалузевих проблем на початкових етапах техніко-економічного обґрунтування часто призводить до вжиття дорогих заходів під час процесу оцінки для вирішення міжгалузевих наслідків великих проектів розвитку. Тому перший крок у формулюванні великого проекту має включати фазу ідентифікації, на якій обговорюються багатогалузеві питання та можливості посилення економічних, соціальних і екологічних мультиплікаторів. Подібні ініціативи можуть надати значну економію внутрішніх витрат і покращити загальну ефективність органів публічної влади. Нижче розглянемо два конкретних успішних приклади сталого регіонального розвитку.

Стратегія регіонального економічного розвитку Кернса.

Регіон Кернс, розташований у північній частині штату Квінсленд в Австралії, займає площу приблизно 50 000 км². У цьому регіоні знаходяться два об'єкти всесвітньої спадщини: Великий Бар'єрний риф і Вологі тропіки, які є одними з найдавніших тропічних лісів у світі. У 1960-х роках Кернс був відсталим сільськогосподарським регіоном. На початку 1980-х років регіон пережив значні зміни, які були спричинені впливом національних економічних реформ, екологічної політики та бачення кількох лідерів громад щодо будівництва міжнародного аеропорту. Відкриття міжнародного аеропорту в 1984 році поклало початок процесу розвитку, який призвів до того, що Кернс став однією з найбільш інтернаціоналізованих і швидкозростаючих регіональних економік в Австралії.

У 1990 році економіка регіону зазнала краху через страйк пілотів національної авіакомпанії, втрату японських іноземних інвестицій у

туристичний сектор і глобальну рецесію. У 1992 році уряд Квінсленда, у відповідь на занепокоєння щодо економіки та навколишнього середовища, підтримав ініціативи щодо реорганізації розвитку регіону. Метою було розробити стратегію сталого розвитку. Партнерство між урядом, місцевим бізнесом і громадою було встановлено для підготовки Інтегрованого плану регіонального розвитку, щоб спрямувати розвиток регіону до 2010 року та надалі. Однією з ключових ініціатив плану стала Стратегія регіонального економічного розвитку Кернса і створення Корпорації регіонального економічного розвитку Кернса (CREDS), яка забезпечувала механізм реалізації стратегії [215].

Зі середини 1990-х років регіон диверсифікував і реструктурував свою економіку. З населенням у 250 000 осіб і економікою в 5 мільйонів доларів США щорічний регіональний приріст становив понад 6 відсотків. Це було досягнуто шляхом впровадження стратегії регіонального розвитку, яка була зосереджена на стійкості, конкурентоспроможності та якості життя. Захист і відновлення навколишнього природного середовища стали ключовими для розвитку сильної економіки регіону, причому понад 20 відсотків економіки оберталось навколо індустрії туризму, особливо екологічного та ділового. Понад 45 відсотків економічної діяльності включало національну та міжнародну торгівлю, що є одним із найвищих показників для будь-якого регіону Австралії.

Регіон зосередився на розвитку стратегічної інфраструктури світового рівня для підтримки розвитку туризму та інших секторів економіки. Управління порту Кернса, державна корпорація, брала участь у реконструкції берегової частини та побудувала свій аеропорт і порт. Крім того, було побудовано конференц-виставковий центр для диверсифікації в бізнес-туризм, і цей центр з часом став найбільш інтенсивно використовуваним в Австралії. Місцеві органи влади співпрацювали для будівництва ключових регіональних об'єктів для підтримки інвестицій у туризм та нові галузі.

Стратегія розвитку, підготовлена у рамках інтегрованої системи

управління регіональним зростанням, була ключовим драйвером розвитку економіки. Стратегія визнавала першочергову важливість розвитку безпечної, різноманітної регіональної економіки та сильних експортно-орієнтованих галузей сфери послуг. Стратегія визнавала наявність критичних проблем, які необхідно вирішити, щоб регіональне економічне зростання мало більш стійкий результат у майбутньому. Це було:

- зростання торгового дисбалансу;
- зменшення впливу капіталу;
- утримання прибутку в регіоні;
- відсутність фірмового стилю;
- зменшення спаду іноземних інвестицій.

CREDS визнала необхідність отримати вигоду від туризму в регіоні. Це мало бути досягнуто шляхом уможливлення міжгалузевої співпраці з іншими секторами промисловості. Крім того, регіону необхідно було розширити ділове співробітництво та створення мереж, покращити управління ресурсами та визначити зміни міжнародної торгової структури, зокрема в Азії, для підвищення експортного потенціалу регіону. У той час як регіональна економіка Далекого Північного Квінсленда демонструвала всі ознаки процвітання, ці ключові проблеми розвитку необхідно було вирішити, якщо регіон хотів реалізувати свій повний потенціал і зберегти свою позицію висококонкурентної міжнародної торгівельної економіки.

Одним із ключових факторів успіху, відповідальних за відновлення економіки, стала зосередженість на створенні промислових кластерів. Регіон розробив ефективний підхід до промислової кластеризації. Базуючись на філософії регіональних компаній, які спільно конкурують на глобальному ринку, система довела свою успішність у сприянні зростанню та розвитку різноманітних галузей промисловості. Було створено 12 галузевих кластерних організацій. Процес створення кластеру тривав багато років. Тепер кожен галузевий кластер працює автономно, залишаючись під егідою CREDC. Це дозволяє здійснювати економічний розвиток, орієнтований на

галузь, з відчутною та цілісною підтримкою з боку інших кластерів та економічного та управлінського досвіду від CREDC.

Належне врядування було важливим елементом у розбудові сталої регіональної економіки. Процес регіонального та місцевого публічно-управлінського планування передбачав широку взаємодію з громадою та групами зацікавлених сторін, особливо землевласниками. Це було досягнуто завдяки добре розвинутим регіональним інформаційним службам, створеним CREDC та іншими організаціями, які займались сприянням розвитку регіону.

Інтегроване регіональне стратегічне планування також стало важливим аспектом розвитку. Між органами влади, бізнесом та громадськими організаціями склалися міцні партнерські стосунки для реалізації проектів регіонального розвитку. Для управління процесом інтегрованого регіонального планування під егідою Регіональної організації рад, до складу якої входять місто Кернс та сім інших місцевих органів влади, почав використовуватись консультативний, а не регулятивний процес. Загалом процес співпраці спрацював добре, що призвело до взаємного співробітництва між публічними установами та унікальної можливості лобіювати як місцеві, так і федеральні органи влади щодо отримання фондів розвитку та грантів на спеціальні проекти.

Сталий економічний розвиток Сінгапуру.

Сінгапур – це острівна економіка та місто-держава з населенням трохи більше 4 мільйонів, розташоване на південній частині Малаккської протоки. Протягом багатьох століть він був торговим центром. У 1960 році ВВП Сінгапуру становив менше 1650 доларів США на душу населення. За трохи більше ніж 40 років він перетворився на одну з найдинамічніших економік в Азії з ВВП 27 800 доларів США на душу населення. Зараз Сінгапур є глобальним центром фінансів, транспорту, ІТ, освіти, торгівлі та торгівлі. Практично не маючи природних ресурсів і дуже обмежені землі для розвитку, він розвивав свою економіку, зосереджуючись на розвитку людського капіталу, стратегічній інфраструктурі світового рівня та

високоякісному навколишньому середовищі. Сінгапурці є одними з найкраще освічених у світі, з видатними університетами та навчальними закладами, які допомогли створити обізнану спільноту та економіку високого рівня обслуговування.

Сильний акцент на плануванні був основним фактором у створенні високоякісного життєвого середовища для острівної економіки, і частково успіх Сінгапуру можна пояснити зосередженістю на найкращих практиках, спрямованих на досягнення сталого розвитку.

Відповідальність за планування Сінгапуру лежить на Управлінні міської реконструкції. Воно спостерігало за підготовкою стратегічних планів, які передбачали розвиток кількох нових міст, пов'язаних швидкою інтегрованою системою автомобільного та залізничного транспорту, що дозволяє населенню швидко та зручно пересуватися з одного місця в інше. Сінгапур застосовує суворий контроль за зонуванням забудови та суворо контролює планування, будівництво та інші правила, пов'язані з забудовою. Хороший міський дизайн підтримувався заохоченнями для забудовників надавати відкритий простір і громадські зручності в обмін на можливість будівництва додаткової площі, наданої через спеціальні розпорядження.

Сінгапур – це самоврядна країна з обраним парламентом. Вона мала тривалий період стабільного уряду, який розробив платформу політики, що дозволяє розвивати конкурентну перевагу в кількох галузях промисловості. Верховенство права суворо дотримується, що забезпечує довіру серед громади, бізнес-сектору та інвесторів. Сінгапур критикували за відсутність більш відкритої та демократичної системи, однак існує високий рівень підзвітності в усіх державних процесах.

Аеропорт і морський порт Сінгапуру є одними з найкращих у світі. Аеропорт Сінгапуру є головним транспортним вузлом для азійського регіону. Ним керує Адміністрація аеропорту Сінгапуру, яка є юридичною особою. Порт Сінгапуру є великим транзитним центром для всіх основних судноплавних ліній світу. Він стратегічно пов'язаний з деякими

регіональними портами в Малайзії та Індонезії. На острові добре розвинена мережа автострад і доріг. Він має політику встановлення тарифів на дорогу, спрямовану на заохочення більшого використання громадського транспорту шляхом встановлення електронної плати за транспортні засоби, які в'їжджають у центр міста після 7 ранку. Існує високий рівень обслуговування інфраструктури, який гарантує, що мережа доріг продовжує працювати з рівнями ефективності вище середнього.

Сінгапур – одне з небагатьох місць у світі, де ефективно вирішено житлову проблему. У 1960-х роках уряд заснував Сінгапурське житлове управління, яке відповідало за забезпечення житлом усіх груп населення. Житло фінансувалося з пенсійних фондів, вимагаючи, щоб 25 відсотків усіх платежів пенсійного фонду інвестувалися в житловий сектор. У той час як приватні забудовники зараз забезпечують більшу частину нещодавнього житла для груп із вищим і середнім доходом, пенсійні кошти все ще використовуються для будівництва замінного неякісного житла.

Сінгапур приділяє велику увагу збереженню своєї спадщини, культурного та природного середовища. Протягом 1960-х років велика частина традиційного житла була зруйнована та замінена багатопверховими будинками, хоча і було піддано критиці те, що Сінгапур втратив значну частину свого культурного шарму, оскільки він переслідував пошуки модернізації. У відповідь на занепокоєння громади щодо втрати традиційного житла з'явилася сильна увага до збереження та будівництва з використанням традиційних стилів.

Економічний розвиток острова керувався політикою перетворення Сінгапуру на провідну економіку знань в Азії. У 1990-х роках уряд Сінгапуру зробив сильний наголос на розбудові економіки знань. Він створив високоякісні академічні установи, щоб залучити вчених і науковців світового класу, і заохочував створення іноземних університетів як засобу сприяння конкуренції в освітньому секторі. Ці ініціативи в поєднанні зі збільшенням рівня витрат на дослідження та розробки привели до створення Сінгапуром

репутації глобального центру передового досвіду в галузі освіти, управління інформацією, досліджень і розробок. Сінгапур пропонує дуже привабливі стимули, щоб заохотити регіональні штаб-квартири глобальних корпорацій до розміщення, визнаючи роль, яку вони відіграють у розвитку галузевих кластерів.

Зараз Сінгапур є фінансовим центром світового рівня. Він має один із найбільших ф'ючерсних ринків в Азії та надає широкий спектр банківських та інших фінансових послуг для бізнес-сектору. Це основний постачальник капіталу для прямих іноземних інвестицій в інші країни Азії та Австралію. Це також важливий центр страхування, яке стає дедалі більшою галуззю в Азії. Головною причиною його успіху як фінансового центру є добре регульований фінансовий ринок. Від компаній, які працюють із Сінгапуру, вимагається високий рівень прозорості та підзвітності.

У 1980-х роках Сінгапур зрозумів, що втрачає конкурентну перевагу у своєму виробничому секторі. Витрати на виробництво зростали через підвищення заробітної плати, подорожчання землі та суворіші екологічні умови, що встановлювалися для нових галузей промисловості, які розміщувалися в країні. Підприємства Сінгапуру зрозуміли, що вони отримають конкурентну перевагу, якщо перенесуть виробництво до сусідніх регіонів Джохор-Бару та Ріау на островах Батам і Бінтан в Індонезії. Це призвело до розвитку нових виробничих галузей у цих сусідніх країнах, які використовують Сінгапур як центр для надання фінансових, бізнесових, технологічних і транспортних послуг. Таким чином, Сінгапур зміг розвинути економіку високого рівня обслуговування, але водночас гарантувати, що він не втратить цінність виробництва, навіть якщо воно зараз здійснюється в офшорах.

Хоча сінгапурська модель розвитку не може бути легко відтворена в інших країнах, Сінгапур має багато найкращих практик, які, якщо їх застосувати в інших країнах, у тому числі, в Україні, можуть призвести до більш сталих результатів розвитку в цих країнах.

Отже, дедалі більшою мірою при здійсненні регіонального планування загалом і планування регіонального економічного розвитку зокрема є вирішення проблем, пов'язаних зі сталістю та сталим зростанням. Сьогодні небагато планів регіонального розвитку не включають цілі або заяви про сталість. Новий підхід до сталого розвитку полягає в тому, що громади та регіони беруть на себе більшу відповідальність за формулювання політики та впровадження програм розвитку. Нові підходи до регіонального розвитку залучають громади та інші зацікавлені сторони (включаючи каталізаторів, громадянських підприємців, інвесторів), які мають більший вплив на розробку та реалізацію планів регіонального розвитку, а нові структури управління з'являються на заміну старим моделям регіонального розвитку.

Часи, коли уряди повністю контролювали порядок денний щодо планування регіонального розвитку, зникають навіть у країнах, що розвиваються, з централізованою плановою економікою, таких як В'єтнам. Незважаючи на це, центральні уряди й надалі відіграватимуть важливу роль у визначенні правил і рамок, які скеровують або спрямовують регіони на прийняття сталого розвитку. В умовах децентралізації низка країн розробляє регіональні та місцеві моделі планування та розвитку, що дає регіонам більшу автономію в організації та контролі розвитку. Однак багато з цих моделей планування погано реагують на зміни, що відбуваються в національній і глобальній економіці. Деякі з проблем, які виникли під час їх реалізації, включають інституційні зміни, а також розробку рамок, які мають призвести до більш сталих результатів розвитку та вдосконалення практик розвитку.

Хоча не існує універсальної моделі планування регіонального розвитку, яку можна було б застосувати для досягнення сталого зростання та розвитку, здається, що в процесах планування регіонального економічного розвитку виникла низка спільних рис. До них належать:

1. Підготовка та залучення громад до процесів регіонального розвитку.

2. Розробка надійних систем збору інформації, аналітики, вироблення політики та розробки планів.

3. Створення кращих механізмів детального планування та реалізації.

Виходячи із зазначеного можна запропонувати модель стратегічного планування регіональним економічним розвитком, яка містить складові, що розглядаються нижче.

Готовність громади. Перший крок у цьому процесі передбачає підготовку громад до участі в широкому спектрі процесів планування та розвитку. Це передбачає процес навчання. Якщо громади не розуміють і не беруть участі в розробці та постійному розвитку процесів планування, дуже малоймовірно, що вони погоджуватимуться на проекти та програми, щодо яких у них є слабе почуття причетності. Існує низка методів, які можна використати для підготовки та мобілізації підтримки та залучення громади до процесу регіонального розвитку.

Збір та аналіз інформації. Другий етап стратегічного управління регіональним економічним розвитком включає збір інформації та аналіз для визначення тенденцій, проблем, ризиків і можливостей. Інформаційний процес з аналізу використовуватиметься не лише для підтримки перспективного планування та оцінки та впровадження проектів і програм розвитку, але також для моніторингу та оцінки політики та стратегій, розроблених у рамках процесу планування.

Формування політики та стратегії. Важливим елементом регіонального розвитку є підготовка політики, яка описує бажані майбутні напрямки розвитку регіону.

Політика забезпечує основу для формулювання ряду стратегій, що формують програми розвитку для таких речей, як інфраструктура, транспорт, житло, економічний розвиток, освіта, відпочинок, охорона здоров'я та громадські послуги. Для регіонів є загальноприйнятою практикою розробка стратегічного плану з цілями, зосередженими на цільових результатах розвитку. У контексті деяких країн регіональна політика формується

національною політикою, указами, наказами та пріоритетними програмами розвитку, однак місцевий внесок у формулювання політики регіонального розвитку має вирішальне значення для отримання підтримки громади для реалізації планів і програм регіонального розвитку.

Детальне планування розвитку. Політики та стратегічні плани забезпечують довгострокову перспективу регіонального розвитку. Однак існує потреба в більш детальному плануванні для дослідження здійсненності та прийнятності багатьох проектів і програм, які можуть бути викладені в плані розвитку потреб, підготовленому як частина процесу стратегічного управління. Наприклад, у багатьох країнах, що розвиваються, регіональні та місцеві агентства, відповідальні за регіональний розвиток, зазвичай складають середньострокові плани розвитку та фінансові плани. Вони мають бути тісно пов'язані із середньо- та довгостроковими бюджетами. Хорошою практикою є проведення щорічного перегляду всіх середньо- та довгострокових планів розвитку та фінансових планів, оскільки обставини часто вимагають коригування часових рамок для багатьох проектів і програм. Ключовою ознакою фінансового плану є опис механізмів, запропонованих для фінансування проектів і програм, які заплановано до реалізації згідно з річним або середньостроковим планом розвитку.

Операціоналізація. Завершальним етапом процесу стратегічного управління регіональним економічним розвитком є реалізація відповідних програм і проектів розвитку. При цьому, як зазначалось, існує ряд механізмів, які регіональні органи влади можуть використовувати для реалізації проектів і програм, викладених у плані розвитку.

Загальною практикою є зображення процесу планування регіонального розвитку як «циклічного». Даний традиційний восьмиетапний процес починається з попереднього планування та завершується оцінкою та переглядом. Хоча існує багато варіацій цієї моделі, концепція циклічного та послідовного процесу діяльності однакова в більшості моделей. Циклічна структура забезпечує надійну основу для процесів стратегічного та

детального планування, однак вона не особливо чуйний на зміни чи виклики. Сучасні системи планування повинні бути досить гнучкими, щоб реагувати на зміни обставин. Зміни можуть бути нав'язані регіонам зовнішніми факторами або можуть бути ініційовані регіонами для підвищення інституційної конкурентоспроможності. Хоча планування регіонального розвитку є циклічним, можна запропонувати більш динамічний процес, який передбачає постійну взаємодію між різними етапами процесу циклу планування регіонального економічного розвитку (рис. 2.3).

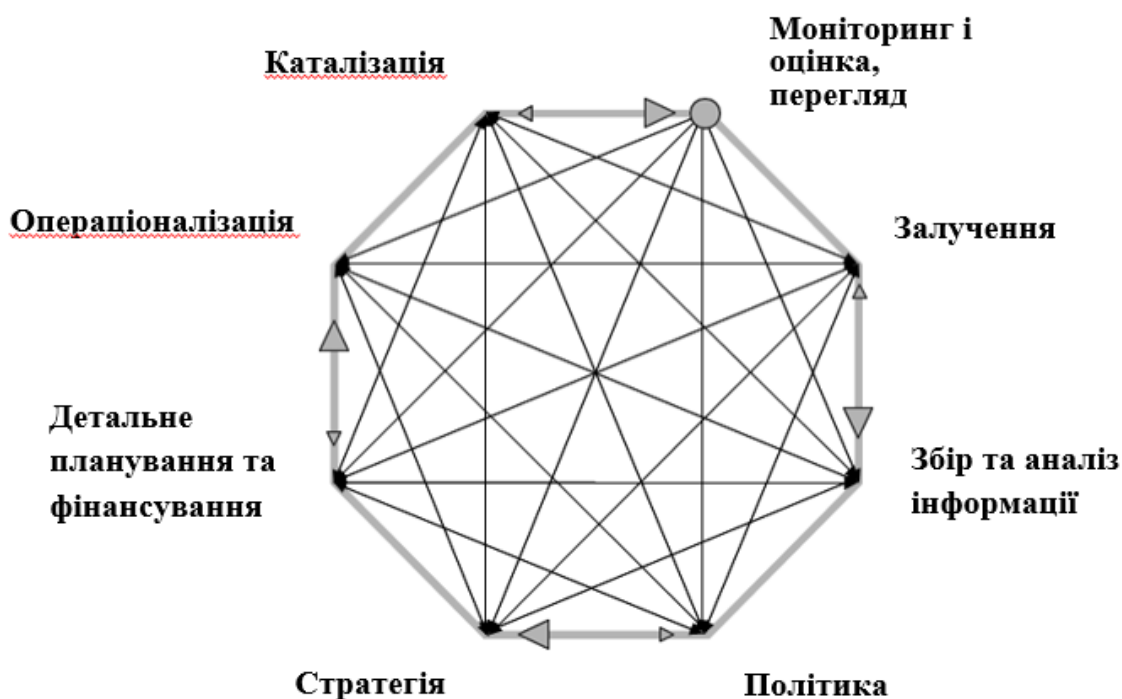

Рис. 2.3. Динамічний цикл планування регіонального економічного розвитку

Щоб регіони могли працювати в більш відкритих і конкурентних ринкових умовах, процеси планування повинні прийняти більш «інтерактивний» і «динамічний» підхід до регіонального економічного розвитку. Як показано на рис. 2.3, реалізація проекту або програми розвитку

потребує постійної уваги до стратегії, взаємодії з ключовими стейкхолдерами, уваги до фінансування і моніторингу та оцінювання. У деяких випадках необхідно відступити в процесі планування назад, щоб розглянути альтернативні варіанти. Необхідність постійно взаємодіяти з наступними та попередніми етапами циклу планування додає складності стратегії регіонального розвитку та процесу планування. Це також вимагає дуже високого рівня розвитку професійних навичок, якого бракує багатьом працівникам регіональних органів публічної влади.

Перехід від прямолінійної традиційної моделі циклу планування до динамічної потребує суттєвої зміни мислення в регіональних органах влади, що, у свою чергу, вимагає постійних змін в системах інституційного управління та планування. Інституції, які займаються регіональним плануванням, повинні робити саме це, якщо вони хочуть надати необхідну підтримку для заохочення розвитку та інвестицій. Це вимагає фундаментального переходу від традиційних підходів з боку пропозиції до регіонального планування та розвитку до підходу, більш орієнтованого на попит.

Таким чином, проблема заміни традиційної моделі циклу планування підходом динамічної моделі з урахуванням аспектів сталості для планування регіонального економічного розвитку є значною. Часто існує страх перед змінами, оскільки в деяких країнах і регіонах існує обмежений досвід, небажання керівництва та обмежена спроможність органів влади здійснювати необхідні зміни. Однак без суттєвої трансформації механізмів управління та систем планування, які використовуються для управління регіональним економічним розвитком, більшості регіонів буде важко використовувати можливості або розвивати стратегічну інфраструктуру, необхідну для підтримки регіонального розвитку. Тому програми запровадження управління змінами в інститутах регіонального розвитку стають вирішальними чинниками, якщо регіони хочуть розвивати свою спроможність і системи управління регіональним економічним розвитком.

Висновки до другого розділу

1. Досліджено еволюцію підходів до публічного управління регіональним економічним розвитком через призму основних наукових шкіл стратегічного управління. Виявлено перехід від школи дизайну та планування, що базувались на формальних процесах і стабільному середовищі, до позиційної та підприємницької шкіл, які враховували динамічне конкурентне середовище, і далі до когнітивної школи та школи навчання, що зосереджуються на поведінкових аспектах і процесах навчання. Встановлено вплив політичної та культурної шкіл на врахування інституційних факторів, а також екологічної та конфігураційної шкіл на формування сучасної парадигми сталого розвитку.

2. Виявлено ключові елементи сучасної системи публічного управління регіональним економічним розвитком, а саме: накопичення ключових компетенцій; розвиток соціального капіталу; побудова стратегічного лідерства; управління ресурсами; розвиток ринкової розвідки; забезпечення стратегічної інфраструктури; розвиток здатності до управління ризиками; інтеграція принципів сталості. Встановлено необхідність відходу від традиційних підходів, що базуються на державних програмах і залученні зовнішніх фірм, до розвитку місцевих компетенцій і потенціалу.

3. Проаналізовано трансформацію інструментів публічного управління регіональним економічним розвитком від локаційно орієнтованих (контроль планування, благоустрій, інфраструктура) до бізнес-орієнтованих (центри підтримки бізнесу, технопарки, інформаційні центри), людино-орієнтованих (навчання, працевлаштування) та громадо-орієнтованих (некомерційні організації розвитку, кооперативи). Виявлено необхідність збалансування цих інструментів для досягнення синергетичного ефекту.

4. Обґрунтовано систему показників оцінювання ефективності публічного управління регіональним економічним розвитком, яка включає: 1) показники якості обслуговування; 2) показники проміжних результатів; 3)

показники кінцевих результатів; 4) глобальні показники. Встановлено необхідність регулярного моніторингу цих показників для своєчасного коригування управлінських рішень та підвищення підзвітності органів влади.

5. Досліджено особливості стратегічного планування регіонального економічного розвитку з урахуванням аспектів сталості. Встановлено необхідність максимізації мультиплікаторів різних форм капіталу (економічного, соціального, екологічного) через інтеграцію додаткових проектів створення екологічного та соціального капіталу в економічні проекти. Виявлено важливість формування структур управління, які забезпечують максимізацію синергетичних ефектів.

6. На основі аналізу успішних зарубіжних практик виявлено ключові фактори успішного публічного управління регіональним економічним розвитком, до яких слід віднести: формування ефективних інституцій та партнерств; розвиток стратегічної інфраструктури світового рівня; створення промислових кластерів; розвиток людського капіталу; забезпечення високої якості життя; інтеграція екологічних, економічних та соціальних аспектів розвитку.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

3.1. Впровадження концепції перспектив в публічне управління регіональним економічним розвитком

Виходячи з проведеного дослідження та результатів попередніх розділів пропонується адаптивна модель публічного управління регіональним економічним розвитком (рис. 3.1).

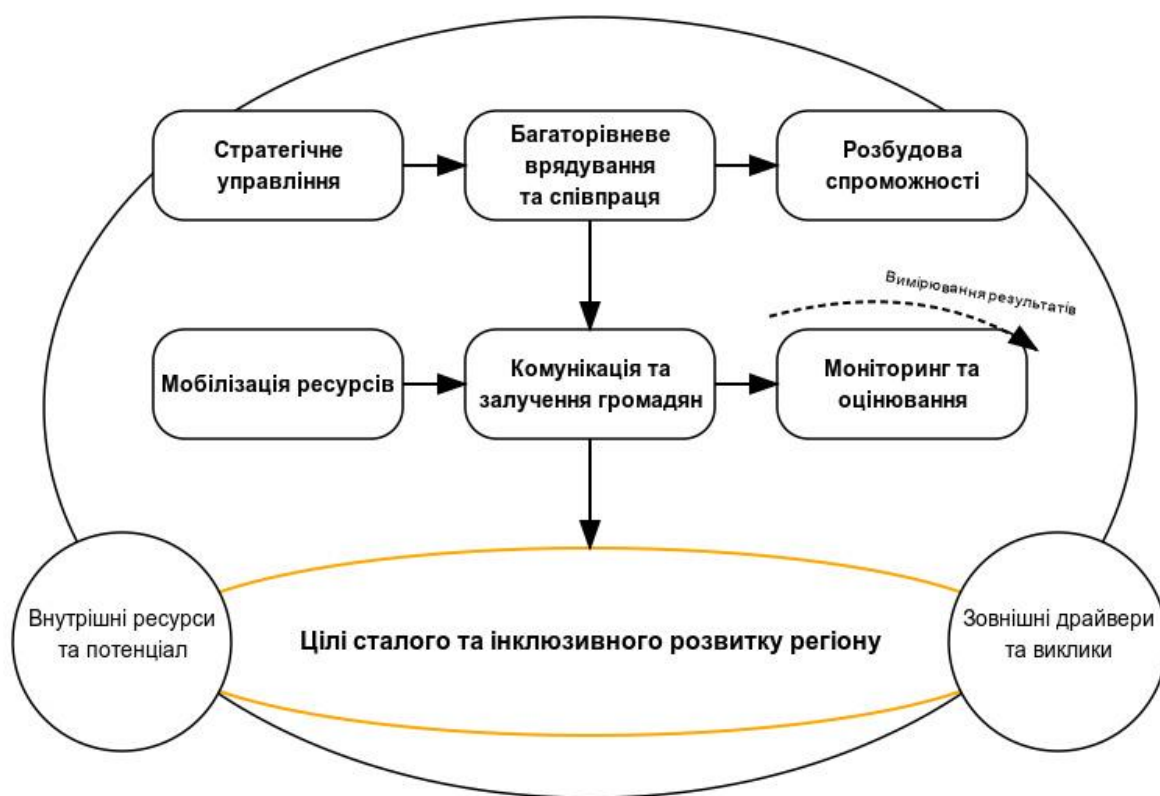

Рис. 3.1. Адаптивна модель публічного управління регіональним економічним розвитком

Дана модель включає такі складові:

1. Стратегічне управління, що передбачає системний аналіз регіонального контексту, визначення бачення, цілей і пріоритетів розвитку на принципах сталості, розробку цілісних стратегій, політик та програм.

2. Багаторівневе врядування та співпраця, що охоплює вертикальну та горизонтальну координацію дій органів влади різних рівнів, а також їх партнерство з бізнесом, наукою, громадянським суспільством у спільному творенні політик і проектів.

3. Розбудова спроможності та лідерства, що включає розвиток організаційної та індивідуальної компетентності в публічному секторі, культивування інноваційності, гнучкості та відкритості до змін, підтримку місцевих ініціатив і реформ.

4. Мобілізація ресурсів та інвестицій у розвиток шляхом використання різноманітних джерел (бюджетних, приватних, міжнародних), фінансових та економічних механізмів стимулювання регіонального розвитку.

5. Комунікація та залучення громадян до процесів вироблення та реалізації рішень щодо використання публічних ресурсів, надання послуг, впровадження інфраструктурних проектів задля підзвітності та суспільної довіри.

6. Моніторинг, оцінювання та навчання, що передбачає зворотний зв'язок щодо отриманих результатів, ефективності політик та якості врядування, а також удосконалення публічного управління на цій основі.

Ці складові утворюють холістичну та динамічну систему публічного управління, яка забезпечує адаптивність до турбулентного середовища та здатність регіону до саморозвитку. Впровадження моделі вимагає трансформації традиційних бюрократичних підходів і компетенцій на користь сервісної моделі, де органи влади стають партнерами для бізнесу та громадян, фасилітаторами місцевих ініціатив, модераторами суспільного діалогу. При цьому публічні інститути повинні зберігати свою роль як гарантів стратегічних суспільних інтересів та цінностей згуртованості,

справедливості й безпеки.

Отже, запропонована адаптивна модель публічного управління регіональним економічним розвитком інтегрує цикл стратегічного менеджменту, багаторівневе врядування, розбудову спроможності, прозорість і підзвітність, моніторинг і навчання. Це дозволяє узгоджувати дії різних суб'єктів управління та стейкхолдерів, комбінувати різні методи та інструменти відповідно до специфіки регіону, забезпечити синергію ресурсів і зусиль навколо пріоритетів розвитку.

Відповідно до даної моделі пропонуються такі основні напрями удосконалення публічного управління регіональним економічним розвитком: впровадження концепції перспектив в публічне управління регіональним економічним розвитком, перехід до підходів стратегічного управління регіональним економічним розвитком, впровадження синтетичної моделі стратегічного планування регіонального економічного розвитку. Перший з цих напрямів розглядається у даному підрозділі, два інших – у наступних.

У попередніх розділах достатньо уваги було приділено традиційним підходам до регіонального і місцевого економічного розвитку, розробленим у 1980-х і в 1990-х роках. Також у попередніх розділах було розглянуто розвиток низки стандартних кількісних інструментів для вимірювання та оцінки змін, що відбуваються у результатах діяльності з управління розвитком регіону з плином часу. Але нинішні тенденції є такими, що потрібно впроваджувати нові підходи до регіонального економічного розвитку, які зосереджуються на тому, як регіони можуть позиціонувати (або перепозиціонувати) себе, щоб бути конкурентоспроможними в нинішню епоху глобалізації з її супутніми атрибутами – швидкими змінами та невизначеністю. Це спонукає дослідників розглянути питання про те, як регіони можуть визначати шляхи та розробляти стратегії на перспективу.

У цьому розділі ми запропонуємо концепцію *перспектив* для регіонів, яка враховує зазначені аспекти, а також нові синтетичні стратегічні рамки для формулювання стратегії регіонального економічного розвитку, які

включають методи аналізу, за допомогою яких регіони можуть визначати свої перспективи.

Концепція перспектив спрямована на визначення бажаного майбутнього регіонів у контексті їх економічного розвитку, і розглядає перспективи з різних боків.

Перспективи як шляхи.

Розмірковуючи про визначення шляхів і формулювання стратегій майбутнього економічного розвитку регіону, корисно розглянути, як використовувалися для цього різні парадигми та аналітичні методи. Для багатьох планувальників регіонального економічного розвитку існує тенденція думати про майбутнє як про продовження минулого, тобто має місце уніфікований погляд. Історія може дати важливі підказки щодо майбутнього, але майбутнє не є просто продовженням минулого, а також не обов'язково є чимось, що можна розглядати як екстраполяцію поточних тенденцій. Майбутнє залишається значною мірою недослідженою територією, яку нелегко передбачити [190]. Маршалл Маклюен, відомий канадський дослідник, дає такий коментар з цього приводу: «Якщо ми дивимося на сьогоднішнє через дзеркало заднього виду, ми рухаємося назад до майбутнього» [117, с. 131].

Звідси випливає висновок, що перспектива повинна передбачати погляд через лобове скло і передбачення дороги попереду, а не погляд у дзеркало заднього виду, очікуючи, що дорога приблизно буде такою ж, як і пройдений маршрут.

Прогнозування перспектив – це те, чим захоплюються чисельні науковці. Воно набуває все більшого значення для фірм, корпорацій та організацій, включаючи органи влади, а також для регіонів, оскільки вони прагнуть стратегічно позиціонувати себе для досягнення конкурентних переваг у своєму розвитку. Значну винагороду можуть отримати ті, хто зможе точно передбачити перспективи. Популярні експерти з менеджменту та автори, такі як Нейсбіт і Тоффлер, продовжують пропонувати рецепти

«бестселерів» про майбутнє [125, 234]. Але історія може довести і вже довела, що багато з цих «пророків майбутнього» помиляються у своїх прогнозах. Однак, бажання знати і передбачати майбутнє, як правило, сильне в кожному з дослідників.

З моменту зародження цивілізації людство переймалося прогнозуванням і плануванням майбутнього. Методи прогнозування продовжують вдосконалюватися у своїй витонченості та точності, а знання та досвід передбачення майбутнього значно покращилися. Однак спроби передбачити майбутнє продовжують мати високий і, можливо, неприйнятний ступінь похибки. Значною мірою це пов'язано з тим, як ми думаємо про майбутнє, і небажанням вийти за межі укорінених парадигм, які не дають нам інструментів, необхідних для адекватної підготовки та управління майбутнім. Небезпека екстраполяції майбутнього полягає в тому, що ми можемо його повністю прогавити і опинитися в позиції наздоганяючого. Коли ми опиняємося в позиції наздоганяючих, можуть знадобитися значні резерви і зусилля, щоб вирватися вперед і приєднатися до лідируючої зграї в перегонях у майбутнє. Планування на перспективу вимагає нових інструментів і нових способів мислення про майбутнє та його аналізу. Воно також вимагає розширення і модифікації старих прийомів і методів. Таким чином, необхідно навчитися передбачати майбутнє з більшою надійністю, і таким чином краще формувати і використовувати можливості, щойно вони з'являються.

У міру того, як регіональні економіки стають все більш глобально інтегрованими, потреба в поліпшенні планування майбутнього і підготовці кращих стратегій для управління майбутнім набуває все більшого значення. У 1940-х роках такі дослідники, як Маслоу, показали, як планування майбутнього використовується для забезпечення базових потреб, передачі знань, накопичення багатства, наведення порядку, прагнення до справедливості та покращення якості життя. Основною причиною, чому люди та організації планують, є віра в те, що можна діяти свідомо, щоб

впливати на майбутнє в бажаному напрямку [186]. Однак майбутнє не може бути прописане, якщо суб'єкти не мають повного контролю над подіями, які його диктуватимуть.

Це рідко буває можливим, оскільки планування майбутнього відбувається значною мірою у неконтрольованому середовищі. Це стало особливо гострою проблемою в сучасну епоху глобалізації з її швидкими і невизначеними змінами. Таким чином, нам потрібні рамки для планування, в яких приймаються рішення і розгортаються події, які не є ні точно визначеними минулим і теперішнім, ні відомими заздалегідь. Для того, щоб планування стало актуальним інструментом управління майбутнім регіонів в умовах зростаючої невизначеності, необхідно розробити гнучкі рамки, здатні враховувати мінливі потреби і цінності, які формуватимуть майбутнє. Таким чином, роль планування майбутнього має бути спрямована не стільки на визначення або прогнозування подій і результатів, скільки на процеси передбачення і управління майбутнім. Це вимагає значних змін у парадигмах і практиках, що використовуються тими, хто відповідає за визначення шляхів і планування майбутнього, особливо у сфері регіонального економічного розвитку.

Перспективи як стан невизначеності.

Ступінь, до якого будь-який агент чи організація може контролювати і формувати майбутнє, обмежений, оскільки значна частина майбутнього лежить поза людським контролем; а те, що можна контролювати, є переважно короткостроковим або наперед визначеним природними законами. Майбутнє можна розглядати як серію «перспективних станів», над якими існують різні рівні контролю та можливості передбачення. Пропонуємо типологію цих станів, яка зображена на кривій за ступенем передбачуваності та контрольованості, як показано на рис. 3.2.

Кожен з цих станів впливає на те, як створюються і формулюються плани для побудови стратегії на перспективу. Точна позиція кожного майбутнього стану на кривій на рис. 3.2 ніколи не є повністю відомою, і деякі

стани можуть перетинатися вздовж кривої.

Послідовні або рутинні перспективи. Це найбільш передбачувані стани майбутнього. Вони контролюються природними законами, подіями, розпорядженнями і закономірностями, які можна передбачити заздалегідь з достатньою точністю. Рутинні та звичні процедури, події з фіксованим терміном – це передбачувані результати, які рідко змінюються. Значна частина планування ґрунтується на вивченні рутинних перспектив. Однак, послідовні або рутинні перспективи не є абсолютними. Вони часто непомітно змінюються з часом, як, наприклад, у процесі старіння. Для регіонального економічного розвитку рутинні перспективи є важливими, оскільки вони визначають моделі інвестицій та споживання, які є основою для короткострокового планування. Звичайними перспективами можна маніпулювати для отримання конкурентних переваг. Одним з успіхів японської бізнес-стратегії у 1980-х роках була здатність розуміти рутинні процеси в економіках різних країн і успішно організовувати зміни у споживчих моделях для зростання майбутніх ринків.

Рис. 3.2. Перспективні стани

Заплановані перспективи. Ці перспективи є більш передбачуваними, вони включають події, діяльність і розвиток, які плануються, за результатами, які можна передбачити, і над якими можна підтримувати відносно високий рівень контролю. Заплановане майбутнє передбачає застосування програмування або складання розкладу. Основними невизначеними елементами запланованого майбутнього є час, вплив, успіх і масштаб. Будівельні проекти, бюджети, строкові капітальні інвестиції є прикладами запланованого майбутнього, де очікувані результати або прибутки є надійними. Значна частина нашого стратегічного та детального планування регіонального економічного розвитку ґрунтується на запланованому майбутньому.

Ймовірні перспективи. Ці прогнози стосуються результатів, які можуть виникнути в результаті запланованої або незапланованої ситуації. Прогнозування можна використовувати для визначення форми, географічного розташування, часу і тривалості майбутніх подій або результатів. Ризик невдачі зазвичай становить менше 50 відсотків. Аналіз ймовірних перспектив передбачає використання сценаріїв і тестування чутливості для визначення ймовірних результатів [214]. Випадковий характер прогнозованої діяльності означає, що реалізація або величина ймовірних майбутніх результатів не є визначеною. Аналіз ймовірного майбутнього використовується в регіональному економічному розвитку для визначення сценаріїв типу «що, якщо», коли регіони перебувають під загрозою, наприклад, коли закривається оборонна база або об'єкт великої промисловості.

Можливі перспективи: Ці перспективи передбачають моделювання результатів, які не можна легко перевірити чи виміряти. Моделювання можливих перспектив ґрунтується на багатьох припущеннях. При моделюванні можливих сценаріїв майбутнього можна використовувати евристичне програмування (про яке йтиметься далі в цьому розділі) та менш емпіричні методи. Наприклад, для моделювання майбутніх результатів

широко використовується теорія ігор [238] та методи лінійного програмування Монте-Карло, а методи оптимізаційного моделювання можуть бути використані для прогнозування можливих майбутніх сценаріїв відповідно до заздалегідь визначеної мети ефективності або справедливості. Можливі майбутні результати, як правило, дуже непередбачувані, враховуючи комбінації непередбачуваних факторів, що використовуються при моделюванні майбутніх результатів. Аналіз можливих перспектив стає важливим інструментом стратегічного планування регіонального економічного розвитку в майбутньому. Тому організаціям необхідно розробляти стратегії на випадок непередбачуваних ситуацій для управління майбутнім, яке, ймовірно, стане більш хаотичним і непередбачуваним. Можливі варіанти розвитку подій у майбутньому створюють важливу основу для планування на випадок непередбачуваних ситуацій. Здається, що планування стратегії регіонального економічного розвитку рухається в цьому напрямку.

Непередбачувані перспективи. Це події, над якими ми можемо мати незначний контроль або взагалі не мати його. Деякі події можуть бути відомі, але лежать надто далеко в майбутньому, щоб їх можна було передбачити, а їхня форма, час, масштаби і тривалість є непередбачуваними. Реальність така, що значна частина реального майбутнього регіонів лежить у цьому стані. Багато наукових напрямків мають справу з непередбачуваним майбутнім, але непередбачуване майбутнє не обов'язково є неконтрольованим. Що може бути контрольованим, так це деякі дії, що ведуть до події. У міру того, як наші знання покращуватимуться в майбутньому, непередбачувані стани можуть рухатися до вищого рівня передбачуваності та контролю.

Хаотичні перспективи. Деякі майбутні події будуть вкрай або повністю непередбачуваними, неконтрольованими або хаотичними. Вони можуть бути дуже небезпечними, наприклад, катастрофа на Чорнобильському ядерному реакторі в Україні на початку 1990-х років і колапс мережі

електропостачання на східному узбережжі США в 1965 році були непередбачуваними і неконтрольованими подіями в той час. Великі стихійні лиха, крах фінансових систем і революції – це минулі і майбутні хаотичні події у сфері невідомого. Теорія хаосу припускає, що неконтрольовані стани врешті-решт стабілізуються навколо станів-атракторів, але вони можуть швидко знову стати нестабільними.

Теорія хаосу використовується в діловому світі для стратегічного планування [118], щоб зрозуміти можливі наслідки, викликані майбутніми збоями в мережах і бізнес-системах. Цілком ймовірно, що майбутнє хаосу приверне пильну увагу стратегів регіонального економічного розвитку, оскільки глобальні економічні системи стають все більш динамічними, а потенціал для серйозних збоїв у торгівлі та інформаційних системах зростає в результаті зростаючої залежності від технологій.

Невідомі перспективи. Ці перспективи потрапляють в порожнечу цілковитої невідомості. Ці перспективи знаходяться поза межами знань і досвіду. З рухом системи до майбутнього, багато елементів невідомого майбутнього будуть реалізовуватися в більш передбачуваних і контрольованих станах. Значна частина мислення у сфері невідомого майбутнього лежить в площині уяви. Ейнштейну [117, с. 78] приписують слова: «Уява важливіша за знання». Уява веде до творчого мислення та реалізації мрій і можливостей майбутнього. Уява є важливим елементом побудови майбутнього для економічного розвитку. Вона закладена у винахідливості, творчості та інноваціях і дозволяє регіонам та громадам створювати та вигадувати нові перспективи. Уява та прагнення до інновацій стали рушійною силою творчого мислення при реінжинірингу Кремнієвої долини на півдні Сан-Франциско в Каліфорнії, що дозволило регіону перетворити невідомі технологічні перспективи на реалізовані перспективи. Уява визнає реалії теперішніх ресурсів, цінностей та організаційних структур і їхню цінність у формуванні майбутнього.

Перспективи як кордони можливостей.

Поглиблення знань і вдосконалення прогнозування дає можливість краще зрозуміти, а іноді й контролювати події та результати, які формуватимуть життя людей і спільнот у майбутньому. Хоча передбачити економічне майбутнє складно, передбачати його та керувати ним стане легше. Однак для цього необхідно, щоб окремі особи та організації навчилися новим методам передбачення майбутнього та прийняли нові способи мислення щодо стратегії та управління ризиками.

Французький дослідник Мішель Года багато писав про передбачення перспектив, стверджуючи, що розум та інтуїція повинні бути поєднані, щоб ми могли передбачати та стратегічно планувати майбутнє. Вважається, що інтелектуальні та емоційні асиміляції є важливими для того, щоб передбачення перетворилося на ефективну дію. Года та інші дослідники закликали до нового стратегічного мислення про перспективу [212].

Здається, що прогнозування стане вторинним по відношенню до передбачення та управління можливими майбутніми ситуаціями. Якщо майбутнє можна буде краще передбачити, то можна буде побудувати кращі і надійніші шляхи в майбутнє. Для цього необхідно зрозуміти, що майбутнє може мати багато нових кордонів і потенційних економічних і соціальних регіональних ландшафтів, і що роль стратегії регіонального економічного розвитку полягатиме в тому, щоб постійно прокладати шляхи через ці ландшафти і розширювати їхні межі.

Ця концепція погляду на перспективу як на серію ландшафтів, що розвиваються або трансформуються, з їхніми передовими кордонами, представляє інший погляд на перспективу і спосіб його планування та аналізу. Елементи, які формують ландшафт майбутніх кордонів, можуть бути як корисними, так і шкідливими. Деякі елементи ландшафту становлять загрозу та/або можуть стати причиною катастрофи для окремих осіб, підприємств, корпорацій, урядів, міст чи регіонів. Інші елементи можуть створити новий етап можливостей або потенціалу.

Основні межі та сили, які створюють майбутні регіональні ландшафти,

можна розглядати як такі, що включають:

- 1) передові технології;
- 2) будівельний дизайн
- 3) транспорт і комунікації
- 4) мережі, що базуються на знаннях
- 4) соціальні/культурні цінності, включаючи придатність для життя та справедливність
- 6) сталий розвиток;
- 7) управління та інституційні механізми.

Минулі події сформували багато елементів регіонального ландшафту на цих кордонах, і до них постійно додаються нові. Елементи, що визначають це майбутнє, формують те, що можна назвати *архітектурою* регіонального майбутнього. Термін «архітектура» використовується тут для опису елементів, який надає форму або формує майбутнє. Архітектура регіонального майбутнього є одночасно і твердою, і м'якою. Побудована інфраструктура, включаючи будівлі та телекомунікації, є складним елементом архітектури майбутнього. Послуги, такі як освіта, охорона здоров'я та культурні об'єкти, є м'якими елементами архітектури майбутнього. А знання, інформація, цінності та переконання, соціальний капітал – це елементи архітектури майбутнього, які, як і «жорсткі» та «м'які» елементи архітектури, суттєво впливатимуть на те, як формуватиметься та функціонуватиме суспільство в майбутньому. Багато нинішніх елементів архітектури будуть втрачені з часом, тоді як інші будуть трансформовані або реінжиніринговані багато разів.

Ніколи не буде ідеально чіткого зображення межі майбутнього ландшафту регіонів. Як і простір, кордони, які створюються, є результатом процесів, що постійно розвиваються. Саме це робить планування перспектив таким складним, оскільки цілі постійно рухаються, а мінлива регіональна структура і форма ускладнюють організаціям та установам в регіонах, а отже, і самим регіонам, розробку чітких і постійних шляхів в економічному і

соціальному ландшафті перспектив. Як ландшафт регіонів, так і шляхи до майбутнього, якими рухаються регіони, постійно розвиваються і змінюються. Відповідно, шляхи до майбутнього повинні постійно трансформуватися, щоб відповідати мінливому рельєфу економічного і соціального ландшафтів та їх фізичної інфраструктури. Певні змінні регіональних ландшафтів змінюються швидко, але можуть мати незначний довгостроковий вплив на структуру, тоді як інші, такі як зміни в соціальному капіталі, цінностях тощо, важко досягти, але вони можуть мати величезний вплив на напрямок розвитку.

Роль формулювання та планування стратегії полягає в тому, щоб допомогти відобразити мінливу цифрову природу регіональних ландшафтів, а також постійно переорієнтовувати шляхи для бізнесу, організацій, установ та громад, щоб вони могли скористатися можливостями перспектив та формувати регіональні ландшафти, уникаючи пасток, які можуть призвести до катастрофи, що насувається, або до неоптимальних показників та результатів діяльності.

Те, що бачимо з точки зору індивідуального, організаційного чи регіонального розвитку в перспективі, – це не галерея майбутніх ландшафтів, а радше колаж із вибірково поєднаних ландшафтних особливостей регіону. Цей колаж є унікальною перспективою того, як організація, громада чи регіон бачить і планують свій майбутній ландшафт. Колаж складатиметься з елементів ландшафту у різних кордонах. Багато факторів, таких як простір і місце, рівень розвитку технологій, чисельність населення, визначатимуть елементи майбутніх шляхів економічного розвитку. Інші елементи економічного ландшафту будуть спільними з іншими регіонами, наприклад, спільні ринки та інфраструктура.

Ці спільні елементи ландшафту надають унікальні можливості для використання інфраструктури, ресурсів та інформації для взаємної вигоди. Ідея полягає в тому, що для того, щоб бути економічно конкурентоспроможними в майбутньому, регіон чи громада повинні навчитися передбачати майбутнє, створюючи архітектурний колаж, який

визначатиме ландшафти, в якому вони функціонуватимуть, уявляючи шлях від сьогодення до майбутнього. Цей шлях перетинає багато ландшафтів, що накладаються один на одного, і пролягає десь між стовпчиками-маркерами, які визначають ключові елементи архітектури кожного ландшафту, що формує перспективи. Перед тим, як визначити шлях до майбутнього, організаціям необхідно чітко розуміти мінливі умови в цих ландшафтах, і їм потрібно буде постійно переосмислювати цей шлях, оскільки умови в ландшафті змінюються.

Такий підхід до мислення про перспективи – з точки зору кордонів і ландшафтів, передбачення, визначення архітектури та управління майбутнім – представляє іншу парадигму, ніж та, яку зараз використовує більшість планувальників регіонального економічного розвитку. Значна частина планування регіонального економічного розвитку продовжує спиратися на стару парадигму проектування і формування бачення майбутнього, а також розробки цілей, стратегій і дій, спрямованих на досягнення майбутнього, яке дуже часто ніколи не реалізується. Підраховано, що близько половини нових типів робочих місць, які будуть створені протягом наступних двох-трьох десятиліть, ще не винайдені, і що технології, необхідні для їх підтримки, ще не винайдені.

Перспективи як цикли.

Економічні цикли становлять значний науковий інтерес для економістів. Торгові, ділові, товарні та економічні цикли інтенсивно вивчалися протягом багатьох століть. У 17 столітті Вільям Перрі помітив економічні цикли та необхідність їх планування через стягнення податків. Теорія торговельних циклів була детально розроблена Рікардо та іншими економістами у 19 столітті, а пізніше детально досліджена Мітчеллом [193].

Існують також інші цикли, які мають значний вплив на економічний розвиток. Наприклад, Кондратьєв був одним з перших, хто виділив технологічні цикли. Він розробив теорію про те, що глобальне економічне зростання і розвиток відбувається хвилеподібно [172].

Існує чотири К-хвилі, кожна з яких триває приблизно 50 років і пов'язана зі значними технологічними змінами, навколо яких групуються інші інновації у виробництві, розподілі та організації, що зрештою поширюються по всій економіці. Така дифузія стимулює економічне зростання. Кожна хвиля має специфічний географічний вплив: К-1 – у Великій Британії та Франції; К-2 – у Німеччині та США; К-3 – у США та Нідерландах; К-4 – у США, Японії та Швеції. Наприкінці 20-го століття ми вступили в новий цикл К-5, який пов'язаний зі штучним інтелектом та біоінженерією.

Такі автори, як Дікен (1992), Шпейгель (1991) та Пірс (1997), звернули увагу на теорію довгохвильових циклів та її внесок в уявлення про економічний розвиток і сценарії майбутнього [124, 198]. Дегрін (1993) стверджує, що управлінські плани, політика та рішення повинні відповідати даному етапу розвитку суспільства [123]. Він використовував цикли/структури Кондратьєва для вивчення життєвого циклу колективного інтелекту і знань для процесів прийняття рішень. Далі Дегрін концептуалізує розвиток сучасного циклу Кондратьєва К-5 як інформаційного поля, що розвивається. Ця робота є суто теоретичною, але вона забезпечує корисну основу для роздумів про довгострокову стратегію і майбутнє. Теорія та аналіз довгих хвильових циклів також має цінність для довгострокового стратегічного планування міст і регіонів.

Економічні та технологічні цикли можна простежити в історичному розвитку багатьох регіонів. Технологічні цикли були визнані в довгостроковому плануванні Гонконгу. При розробці Стратегії Гонконгу до 2047 р. процес включав вивчення довгострокових циклів технологій і розвитку, що ведуть до піку 5-го Кондратьєва в десятилітті 2030-2040 років. Така довгострокова оцінка була необхідна для розробки стратегій і визначення твердої та м'якої інфраструктури («архітектури»), необхідної для переорієнтації економіки на висхідних фазах циклу. Хоча неможливо точно знати, які елементи технології стануть очевидними протягом цього періоду,

Гонконг усвідомлює, що стратегічні інвестиції в інфраструктуру повинні розглядатися в довгостроковому контексті очікуваних технологічних, економічних і соціальних результатів [128].

Отже, як можна реалістично прогнозувати та планувати економічне майбутнє? Важливо розуміти, що майбутнє середовище, в якому працюватимуть підприємства, громади та регіони, неможливо точно передбачити. Тому необхідно навчитися передбачати майбутнє з точки зору ймовірних результатів і розробляти стратегії, придатні для управління ними. Щоб передбачити майбутнє, необхідно уявити і створити нові ідеї для покращення нашого розуміння і створити картини кордонів і ландшафтів, які формуватимуть майбутнє середовище, в якому ми живемо, працюємо, відпочиваємо і подорожуємо. Допомогти у цьому може *аналіз перспектив*.

Раніше ми розглянули, як теорії та методи регіонального економічного розвитку розвивалися через низку змін парадигм та структурних революцій. Більшість методів, що використовуються для аналізу та розвитку розуміння майбутнього регіонів, включають кількісні методи аналізу і це насамперед тому, що існує мало емпіричних даних про «майбутнє» у сфері регіонального економічного розвитку. Це ставить аналітиків та планувальників регіонального економічного розвитку у складне становище, коли їм доводиться або «вгадувати» перспективи, або розглядати «можливості» щодо майбутнього. Одна з важливих ролей стратегії економічного розвитку – впливати на майбутні можливості або формувати їх для отримання потенційних переваг регіону чи місцевої громади. Деякі з методів, що використовуються регіональними економічними планувальниками та управліннями для аналізу перспектив, розглядаються нижче.

Визначення перспектив шляхом екстраполяції.

Уявлення про майбутнє як продовження минулого налічує багато століть. Стародавні цивілізації знали, що методичне ведення записів і систематичний аналіз подій дозволяє виявити тенденції або закономірності, які можна використовувати для прогнозування майбутнього. Прогнозування

майбутнього спочатку стосувалося подій, пов'язаних з порами року і космосом [103]. Німецький математик і астроном Фрідріх Гаусс був одним з перших, хто розробив математичні теорії ймовірності, які досі є основою для прогнозування трендів. Два століття тому Мальтус був одним із перших, хто використав математичну екстраполяцію, щоб передбачити, що у світі закінчиться їжа зі збільшенням кількості населення; але цього не сталося. Це ілюструє небезпеку використання простої екстраполяції для прогнозування перспектив.

Постіндустріальна школа мала значний вплив на регіональний економічний розвиток у післявоєнний період. Неомальтузіанські теорії широко використовували екстраполяцію, регресію та інші методи статистичного аналізу тенденцій для прогнозування перспектив. Такі автори, як Белл (1976) та Саймон і Хан (1984), чітко висловили думку, що майбутні зміни можна контролювати за допомогою планування, заснованого на прогнозуванні та екстраполяції з минулого [94, 222].

У період після Другої світової війни аж до 1970-х років планувальники та політики були схильні дивитися на економічне майбутнє з оптимізмом, і цей погляд міцно вкоренився у вірі в технологічний детермінізм. Ключ до майбутнього полягав у тому, щоб екстраполювати технологічні зміни і дозволити їм формувати технологічні дослідження і розробки відповідно до визначених майбутніх цінностей та очікувань. Це була епоха другого індустріального розриву, спричиненого появою інформаційних технологій, біотехнологій та нових матеріалів. Це було бачення і часткова реальність, здавалося б, безмежних ресурсів. Хоча такі автори, як Уайт (1968) і Коммонер (1972) попереджали про майбутні екологічні катастрофи і про те, що ресурси не безмежні, парадигма постіндустріальної школи продовжувала залишатися оптимістичною аж до нафтового шоку ОПЕК у 1974 р., коли ідея безперервної експлуатації ресурсів, екстрапольована в майбутнє, була піддана перевірці [242]. Почали з'являтися більш похмурі і навіть песимістичні прогнози майбутнього, і до кінця 1970-х років ідея про те, що

майбутнє можна екстраполювати з упевненістю, піддавалася все більшому сумніву. Екстраполяція майбутнього втратила ще більшу довіру після другого нафтового шоку 1981 року, коли почала зароджуватися неомальтузіанська школа, яка представляла більш песимістичне майбутнє.

У 1980-х роках моделі для екстраполяції майбутнього стали більш складними, включаючи такі фактори, як обмеженість ресурсів, технологічні зміни та зміни на ринку. Для розробки прогнозів для тестування перспектив використовувався широкий спектр методів, що включають лінійне програмування та екстраполяцію з використанням множинного регресійного аналізу. Лінійне програмування є цінним інструментом у сценарному аналізі, і його можна використовувати для вирішення широкого кола складних проблем планування та розподілу ресурсів. Фергюсон і Сарджент визначають лінійне програмування наступним чином:

Це метод визначення того, як використовувати обмежені ресурси або можливості бізнесу (або регіону) для досягнення певної мети, наприклад, найменших витрат, найвищого прибутку або найменшого часу, коли ці ресурси мають альтернативні варіанти використання. Це техніка, яка синтезує для певних умов процес вибору найбільш бажаного курсу дій або кількості доступних курсів дій, тим самим надаючи керівництву інформацію для прийняття більш досконалого рішення щодо ресурсів, які перебувають під його контролем [132].

Ендрю (1997) застосував методи лінійного програмування для вивчення впливу обмежень на розвиток туризму, орієнтованого на розміщення, у Корнуоллі в Британії. Результати свідчать про те, що такий підхід до туризму, орієнтований на розміщення з метою розширення індустрії, може не бути оптимальною стратегією для економічного розвитку цього регіону [87]. Навпаки, стратегія, орієнтована на розміщення, може мати негативний вплив на місцеві індустрії. Хоча туризм відіграє важливу роль у формуванні позитивного зовнішнього балансу, може існувати компроміс між формуванням цього балансу та іншими формами економічного розвитку в

регіоні.

Аналіз чутливості був використаний для тестування ряду результатів для прогнозованих перспектив. Це дозволяє включити в аналіз перспектив ризику та елементи невідомого або непередбачуваного. Однак проблема аналізу чутливості полягає в тому, що діапазон чутливості часто є занадто широким, щоб забезпечити змістовну інформацію для детального планування. Тим не менш, він є корисним для встановлення рамок економічної стратегії, в якій економічний розвиток керується і заохочується до роботи в межах узгоджених параметрів.

Часто аналіз «витрати-випуск» використовується для екстраполяції регіональних економічних перспектив. Однак, аналіз «витрати-випуск» спирається на історичні дані для отримання коефіцієнтів, які використовуються при розробці економічних матриць. У деяких випадках дані, що використовуються при розробці національних та місцевих таблиць, можуть бути застарілими більш ніж на десять років. Розробка структури коефіцієнтів для майбутньої регіональної економіки є складною задачею, коли необхідно врахувати зміни в торгівлі, технологіях, зайнятості та транзакціях.

Існують методи для вирішення деяких з цих проблем. Процес, відомий як «виділення», коли значна кількість місцевих транзакцій передається на аутсорсинг, спостерігався у дослідженні економіки штату Квінсленд в Австралії [75]. Але масштаби майбутнього «вихолощення» регіональних економік є дуже спекулятивними. Зміна характеру праці, особливо рекласифікація праці в результаті аутсорсингу фірмами та органами влади, ускладнює проблеми в моделюванні «витрати-випуск» і створює труднощі у визначенні можливих майбутніх структур регіональних економік. Хоча такі проблеми не повинні підривати впевненість до моделі «витрати-випуск» як інструменту аналізу перспектив, вони свідчать про те, що реальна цінність аналізу «витрати-випуск» може бути скоріше аналітичним та управлінським інструментом для створення робочих гіпотез, а не інструментом

прогнозування.

Евристичне визначення перспектив.

Евристичне вирішення проблем часто використовується для досягнення найкращої комбінації дій для визначення ймовірної серії результатів. Евристичне програмування є передовою галуззю обчислювальної науки, яка застосовується для оцінки перспектив (Уайльд, 1996). Евристичне вирішення проблем також передбачає менш складні методи оцінки, ніж ті, що використовуються для математичного моделювання (Hodgetts, 1982) [160, 242]. Воно спирається на «емпіричні правила» і використання методу «спроб і помилок», а також передбачає певний ступінь інтуїції, покладаючись на досвідчені судження для вирішення проблем, коли передбачувані результати нелегко передбачити або прорахувати. Можна сказати, що значна частина стратегічного планування регіонального економічного розвитку ґрунтується на евристичному вирішенні проблем, особливо в умовах обмеженості часу та даних. Евристичне програмування включає низку методів якісного оцінювання, в тому числі широко використовувані методи Delphi та номінальних груп, а також круглі столи/панельні дискусійні групи.

Delphi. Це метод евристичного програмування, яка використовує поєднання якісних і кількісних методів для досягнення консенсусу щодо проблеми або набору прогнозованих результатів. Він широко використовується для технологічного прогнозування і набуває все більшого поширення в плануванні економічного розвитку.

Спочатку метод Delphi було розроблено американською корпорацією Rand Corporation. Цей підхід передбачає використання групи експертів, яким дослідник або аналітик з планування ставить низку запитань. Процес Delphi часто передбачає кілька раундів опитування, поки не буде досягнуто консенсусу щодо проблеми або проблем, які необхідно вирішити. Застосування методів Delphi може значно підвищити достовірність прогнозованих результатів процесів планування [100].

Дослідження Луї (1996) щодо прогнозування туризму на Гаваях демонструє вищий рівень точності прогнозів за допомогою Delphi, ніж за допомогою традиційних методів моделювання. Вона наводить цікавий приклад, оскільки в ньому використовувалися як прогнози за допомогою Delphi, так і комп'ютерні моделі для туризму на Гаваях між 1984 і 1994 роками [179]. Аналіз включав попит на житло, кількість відвідувачів і доходи. Фактичні дані за 1994 рік були порівняні з двома прогнозами. Було показано, що методика Delphi на 15-25 % надійніша, ніж методика комп'ютерного моделювання.

Круглі столи та метод номінальних груп. Круглі столи є особливо корисним засобом аналізу перспектив. Спочатку розроблені для використання бізнес-корпораціями, круглі столи широко застосовуються в місцевому економічному розвитку для вирішення питань і проблем, з якими стикаються регіони. Наприклад, в Австралії в останні роки Центр регіонального розвитку підприємництва (CARED) скликає круглі столи, в яких беруть участь представники бізнесу, влади та організацій розвитку громад з різних регіонів країни, щоб обговорити ключові питання, що впливають на економічний розвиток, в тому числі майбутнє і стратегію. Основна мета цих круглих столів – генерувати перспективи та ідеї, що приносять економічну користь громадам і регіонам, а також мобілізувати ресурси для реалізації проектів від окремих осіб або організацій, що беруть участь у круглих столах.

У багатьох частинах світу, що розвивається, доступ до сучасних інструментів прогнозування та достовірної інформації, необхідної для застосування моделей, набагато обмеженіший, ніж у розвинених країнах. Таким чином, евристичне програмування є цінним інструментом для прийняття рішень щодо майбутніх результатів і стратегії в таких ситуаціях. Воно не завжди дає найкращі та найнадійніші відповіді, але дозволяє планувальникам та особам, які приймають рішення, отримати відповіді, які будуть надійнішими, ніж ті, що отримані на основі чистих «здогадок». У

деяких випадках методи евристичного програмування виявилися більш надійними, ніж прогнози, отримані за допомогою передових методів моделювання.

Визначення перспектив за допомоги історичного аналізу.

Історичний аналіз було розроблено для допомоги дипломатам у вирішенні кризових ситуацій і він може бути використаний для пошуку рішень економічних та інших проблем [121]. Метод використовує час як основу прогнозування. Визначається перебіг подій у минулому, який може бути використаний для відтворення поточних або майбутніх проблем. Цей метод має паралелі з концепціями економічних і технологічних циклів, які розглядаються нижче.

Метод історичного аналізу ґрунтується на визнанні того, що з проблемами чи майбутніми подіями не потрібно поводитися так, ніби вони ніколи не відбувалися в минулому, і на процесі, в якому робляться спроби визначити питання, які можуть бути застосовні до поточної проблеми чи занепокоєння, використовуючи аналогії з минулого. Якщо вдається виявити закономірності, то можна спрогнозувати результати на майбутнє. Історичний аналіз включає сім етапів:

- 1) визначення контексту події, щодо якої має бути прийняте рішення;
- 2) пошук історичних прецедентів;
- 3) аналіз факторів, що призвели до події;
- 4) аналіз факторів, що оточують поточну подію;
- 5) визначення, чи існують конгруентні фактори між минулими та теперішніми подіями;
- 6) розгляд факторів конгруентності, щоб побачити, чи мають вони відношення до поточної події;
- 7) прогнозування подальшого розвитку подій.

Визначення перспектив за допомоги сценарного аналізу.

Сценарний аналіз широко використовується для вивчення варіантів або можливостей майбутніх економічних результатів. Він є цінним, а дехто

вважає його майже необхідним інструментом стратегічного планування в умовах швидких змін [144]. Він може бути використаний для перевірки та оцінки стану довкілля, якості життя, транспорту, соціальних, політичних та культурних питань, а також для оцінки впливу параметрів політики на процеси економічного розвитку. Сценарний аналіз вимагає часу, і методи, що використовуються для розробки і тестування кожного сценарію, повинні бути ретельно продумані. Неякісний сценарний аналіз може призвести до серйозних помилок у плануванні і спричинити непотрібні витрати на проекти та інфраструктуру, які в підсумку можуть бути використані недостатньо або занедбані.

Тестування сценаріїв також може використовувати методи лінійного програмування. Наприклад, у 2004 році уряд штату Квінсленд в Австралії оцінив три сценарії щодо розміру і розвитку газопроводу довжиною 1200 км від Західних газових родовищ для обслуговування низки великих промислових проектів у районі портів Брісбена в регіоні Брісбенських портів у регіоні Брісбен-SEQ [101]. Економічні переваги трьох сценаріїв були оцінені з використанням 12 змінних, що стосуються галузевої структури, вартості, норми споживання газу, цін на електроенергію та попиту на воду. Оптимальний розмір трубопроводу для обслуговування зони шлюзових портів було визначено за допомогою методу моделювання Монте-Карло. Цей аналіз забезпечив корисну основу для вивчення майбутнього довгострокового планування енергетичного забезпечення економічного розвитку в портовій зоні Gateway протягом наступних 30 років.

Визначення перспектив за допомоги теорії ігор.

Понад півстоліття тому Ван Нейман і Моргенсон (1943) постулювали, що всі системи є динамічними і можуть переходити з однієї форми в іншу. Невелика подія може призвести до експоненціальної серії каскадних подій, які можуть привести систему до хаосу [238]. Класичним гіпотетичним прикладом є метелик, який махає крилами, що призводить до великої погодної події катастрофічних масштабів. Зрештою, дестабілізовані системи

розвивають більш стабільний стан – своєрідну гармонію – перед тим, як знову стати дестабілізованими. Таким чином, системи розвивають континуум стабільних і нестабільних станів. Більш розвинена теорія стверджує, що існують детермінанти, які діють, щоб впорядкувати очевидно хаотичні умови. Теорія хаосу (або фрактальна теорія, як дехто вважає) знайшла широке застосування для прогнозування можливих результатів подій – наприклад, поширення хвороб і моделювання заторів.

Теорія ігор широко використовується для вирішення бізнес-проблем. Вона пов'язана з так званими «ситуаціями конфлікту інтересів». Стратегічна ситуація в теорії ігор полягає у взаємодії між двома або більше особами (акторами), кожна з яких базується на очікуваннях інших, над якими вона не має контролю. Результат залежить від ходів учасників. Теорія ігор широко використовується для прогнозування результатів конфлікту. Зараз вона використовується для тестування сценаріїв для широкого спектру потенційних результатів, включаючи міську форму. Теорія ігор базується на використанні аналізу ймовірності комбінацій подій для розробки майбутніх результатів. Це корисний інструмент планування для тестування майбутніх негативних і позитивних результатів змін у міських системах.

Відомий дослідник Грабовський (1994) використав концепції теорії ігор для оцінки відмінностей між свавільними, короткостроковими повноваженнями держави та довгостроковими, інфраструктурними повноваженнями держави на економічний розвиток Японії [145]. Еволюція інфраструктурної влади пов'язана з культурою/ідеологією. Грабовський показав, що успішний економічний розвиток тісно пов'язаний з інфраструктурною владою держави. Результати дослідження пояснюють, чому численні короткострокові заходи зі стимулювання японської економіки в період між 1991 і 1998 роками зазнали і/або зазнали невдачі.

Таким чином, впровадження концепції перспектив дає практичні інструменти для управління регіональним економічним розвитком, а також слугує основою для розробки відповідної стратегії, про що йтиметься у

наступному параграфі.

3.2. Впровадження підходів стратегічного управління регіональним економічним розвитком

Зростаюче значення визначення перспектив в розробці регіональних економічних стратегій останнім часом широко визнається експертами у даній сфері. Однак, залишається значна плутанина щодо того, що розуміється під стратегією, яким є поточний стан стратегії, і що саме формує майбутню стратегію. Існує також плутанина щодо ролі стратегічного управління та планування, а також щодо того, чи це одне й те саме, чи різні речі. Тому важливо простежити чинники, які впливають на визначення майбутніх стратегій розвитку, а також проаналізувати розвиток стратегічного управління у сферах конкурентоспроможності, сталого розвитку та спільної конкуренції – сферах, які сьогодні широко розглядаються як вирішальні для формулювання стратегій регіонального економічного в ширшому контексті, ніж просто економічні міркування.

Глобалізація докорінно змінила спосіб, у який країни та регіони конкурують за бізнес у сучасному світі. Вона змістила фокус стратегії з порівняльних переваг на конкурентні переваги. Проблема для регіонів і громад полягає в тому, як виміряти конкурентну перевагу. При цьому слід зазначити, що значна частина наших уявлень про конкурентні переваги розвинулася з теорії менеджменту.

Одним з провідних теоретиків конкурентоспроможності є гурту гарвардського менеджменту Майкл Портер. Він досліджує методи аналізу галузей та конкурентів у них, а також те, як організації можуть розробляти стратегії для отримання конкурентних переваг [201]. Вважається, що стратегія розвивається на основі розуміння чотирьох сил, що визначають конкурентоспроможність галузі: потенційні учасники, покупці, постачальники-замінники та конкуренти в галузі. З часом Портер зрозумів,

що дослідження організацій та галузей недостатньо для пояснення конкурентних переваг. Це призвело до подальших досліджень конкурентоспроможності глобальних галузей [202], а пізніше – до досліджень конкурентоспроможності націй [203].

У своїй відомій «ромбовидній» моделі конкурентоспроможності Портер (1990) вводить чотири широкі атрибути, які формують середовище, в якому місцеві організації конкурують за бізнес [203, с. 71]:

1. *Факторні умови*, які включають кваліфіковану робочу силу, ресурси, технології та інфраструктуру, необхідні для створення конкуренції в певній галузі або кластері.

2. *Умови попиту*, тобто характер внутрішнього попиту на продукцію та послуги галузі.

3. *Суміжні та допоміжні галузі*, де наявність або відсутність галузей-постачальників та дистриб'юторів, які підтримують галузь або кластери, визначатимуть її конкурентоспроможність.

4. *Стратегія, структура та конкуренція компанії*, які пов'язані з умовами в країні, що визначають, як створюються, організовуються та управляються компанії, а також з характером внутрішньої конкуренції.

Портер також визначає два інші чинники, які суттєво впливають на конкурентну перевагу: 1) роль урядів; 2) роль випадку.

Випадок відноситься до подій або явищ, які мало пов'язані з обставинами в країні, але на які можуть впливати національні уряди. Уряди відіграють важливу роль у підтримці конкурентних переваг через державну політику, яка є сприятливою для інвестицій та отримання прибутку. Портер визначив важливість кластеризації конкурентних галузей для створення конкуренції та стимулювання інновацій.

Праці Портера про конкурентоспроможність націй мали важливий вплив на стратегічне мислення та аналіз ефективності бізнесу й економічного розвитку. Хоча його цікавила конкурентоспроможність націй як така, багато з його тематичних досліджень дають уявлення про конкурентоспроможність

регіонів. Було зроблено кілька спроб використати аналіз Портера для визначення конкурентних переваг регіонів, зокрема у сфері послуг та освіти.

Однак брак регіональних даних і труднощі у порівнянні даних між регіонами та країнами призвели до критики «ромбовидної» моделі Портера. Так, Охией [196] стверджує, що регіони заміняють нації в якості рушіїв економічного зростання, а Карной [108] вказує, що глобалізація означає, що фірми і транснаціональні корпорації діють здебільшого поза межами держави.

Але, незважаючи на критику, «діамантова» модель Портера все ж таки забезпечує корисну основу для стратегічного мислення щодо економічного розвитку регіонів та громад. Модель може бути використана для виявлення та аналізу взаємодії чинників, що лежать в основі місцевої конкурентоспроможності, а також для формулювання стратегії розвитку регіональної економіки та галузевих кластерів на основі виявлених елементів конкурентних переваг. Аналіз Портера може бути адаптований для того, щоб дати можливість регіонам і компаніям визначити найкращі практики, які можуть сприяти розвитку конкурентних переваг. Це призвело до того, що багато стратегій економічного розвитку зосереджуються на операційній ефективності, але Портер вказує на небезпеку плутати або ототожнювати операційну ефективність зі стратегією.

Зосередження на операційній ефективності змушує організації і галузі зосередитися на найкращих практиках в управлінні якістю, бенчмаркінгу, партнерстві, дослідженнях і розробках, управлінні змінами, технологіях та інноваціях для підвищення своєї конкурентоспроможності. У регіональному економічному розвитку зростає інтерес до застосування найкращих практик у таких сферах:

- регіональний організаційний менеджмент, маркетинг та просування;
- створення галузевих кластерів;
- порівняльний аналіз економічних показників;

– розвиток «розумної» інфраструктури та ключових компетенцій.

Клоунс та ін. (1988) ілюструють, як контрольні показники можуть бути використані для порівняння економічних показників і слугувати основою для того, щоб слабші регіони могли перейняти найкращі практики для покращення своїх економічних показників і конкурентних позицій [112]. Однак небезпека такого підходу полягає в тому, що фірми, організації та регіони намагатимуться покращити свої конкурентні переваги шляхом впровадження найкращих практик, але в кінцевому підсумку це мінімізує відмінності між конкурентами, фактично нейтралізуючи конкурентну перевагу і призводячи до скорочення прибутку та зниження ефективності діяльності.

Портер (1996) розглянув цю конвергенцію найкращих практик з точки зору граничної кривої продуктивності. Ця крива являє собою суму всіх існуючих найкращих практик у певний момент часу в галузі. Її можна розглядати як максимальну цінність, яку організація або регіон, що постачає продукцію або послуги, може створити за певних витрат, використовуючи найкращі практики. Межа найкращих практик встановлюється невеликою кількістю галузей, але більшість галузей знаходяться значно нижче цієї межі. Для того, щоб покращити економічні показники, регіональним компаніям чи галузям потрібно буде впроваджувати найкращі практики щодо їхнього співвідношення витрат та споживчої цінності, щоб позиціонувати себе на кривій для максимізації своїх конкурентних переваг або винайдення нових інновацій у виробничих процесах.

Розглянемо, наприклад, два конкуруючі регіональні галузеві кластери, пов'язані з туризмом. Кожен з них має схожу позицію щодо споживчої цінності/витрат і конкурує за туристів на світовому ринку. Галузевий кластер А в регіоні Б працює на рівні найкращих практик на межі продуктивності. Його економічні показники будуть кращими, ніж у галузевого кластера В у регіоні Д. Стратегія для галузевого кластера В полягатиме в тому, щоб покращити свою конкурентну позицію, перейнявши передовий досвід А.

Галузевий кластер В має потенціал наздогнати А, але якщо це станеться, жоден з кластерів не матиме конкурентних переваг.

У цьому прикладі, якщо всі кластери туристичної індустрії, що мають схожі позиції по співвідношенню витрати/цінність з А і В, вирішать впроваджувати найкращі практики, відбудеться конвергенція на межі, і конкурентна перевага буде нейтральною. Така ситуація починає складатися в деяких галузях, головним чином через домінування транснаціональних корпорацій, які змушують місцеві або глобальні фірми-постачальники в різних географічних регіонах впроваджувати уніфіковані найкращі практики. Оскільки найкращі практики стають еталоном, за яким працюють фірми та галузеві кластери, конкурентні переваги звужуватимуться, а маржа прибутковості в глобальному масштабі знижуватиметься.

Яким чином місцеві галузі та кластери отримують конкурентну перевагу в умовах конвергенції найкращих практик? Портер (1996) вважає, що відповідь на це питання полягає у визнанні того, що операційна ефективність не повинна розглядатися як стратегія. Стратегія – це те, що потрібно для того, щоб позиціонувати галузь або галузевий кластер у вищій точці вздовж межі найкращих практик продуктивності, або для того, щоб розширити цю межу. Межа найкращих практик продуктивності постійно зміщуватиметься назовні завдяки новим технологіям та управлінським підходам. Однак роль стратегії стає важливою у забезпеченні імпульсу або стратегічного напрямку, в якому регіон або галузевий кластер повинен рухатися, щоб зберегти свою позицію на новій межі або навіть розширити її, ставши лідером. Реальність така, що відносно небагато регіонів чи галузей зможуть це зробити.

Критично важливим рішенням, пов'язаним з формулюванням стратегії, є те, як регіональна організація або галузевий кластер повинні змінити свою відносну позицію щодо витрат або доданої вартості відносно нової межі. Це рішення може мати значний вплив на економічні показники та позицію галузі на новій межі продуктивності.

На прикладі кластеру туристичної індустрії, він може рухатися в одному з трьох напрямків на новій межі. Якщо вона рухається в тому ж напрямку, що й розширення нової межі, вона втратить свою позицію за вартістю та споживчою цінністю. Це може призвести до того, що галузь перейде до стану з нижчою доданою вартістю або, можливо, піде з ринку. Якщо галузь вирішить рухатись вертикально, її позиції залишаться нейтральними. Якщо ж вона вирішить збільшити свою вартісну позицію, вона повинна перейти на позицію з вищою відносною вартістю. Це, ймовірно, означатиме перехід на позицію з вищою доданою вартістю. Який саме напрямок буде обрано, залежить від обставин. Не всі варіанти будуть доступними, але нейтральна та вища позиція повинна забезпечити позицію підвищеної конкурентної переваги.

У формулюванні стратегії економічного розвитку регіону важливою є також *концепція досвіду продуктивності*. Якщо регіони не розроблять стратегію утримання на передовій, вони ризикують втратити конкурентну перевагу. Так, однією з основних причин того, що Японія зараз стикається з труднощами у відновленні конкурентних переваг у багатьох галузях, в яких вона раніше лідувала протягом останніх кількох десятиліть, є те, що решта світу наздогнала японський передовий досвід, в той час як галузі в Японії не розробили стратегії для переходу на наступний рівень межі продуктивності. Розширення кордонів вказує на необхідність стратегії постійного позиціонування та перепозиціонування галузей на нових рубежах, які постійно переосмислюються завдяки інноваціям у процесах, а іноді й у продуктах, що швидко змінюються під впливом найкращих світових практик. Для цього стратегія економічного розвитку повинна зосереджуватися на чинниках, які створюють нові межі. На думку Хамела та Прахалада (1994), до них належать [152]:

- регіональні інновації;
- управління та технології;
- розподіл і використання ресурсів;

– розвиток ключових компетенцій, розбудова мереж і створення нової економічної чи стратегічної архітектури.

Концепція межі продуктивності найкращих практик має особливе значення для підвищення конкурентоспроможності промислових кластерів у багатьох регіонах. Роль регіональної стратегії економічного розвитку повинна давати напрямок регіональній промисловості щодо позиціонування та розширення порогу найкращих практик через посилення чинників, описаних вище. Регіони повинні повністю розуміти свою конкурентоспроможність і знати, де знаходиться їхня конкурентна позиція на межі продуктивності. А роль регіональної стратегії має полягати в тому, щоб утримати позицію на цій межі або просунути її назовні.

Виходячи з цього, Хамел і Прахалад (1994) розробили підхід до осмислення стратегії регіонального розвитку та майбутнього. Вони піддають сумніву думку, що стратегія в першу чергу стосується відповідності, стверджуючи, що стратегічна відповідність не обов'язково призводить до конкурентної переваги [152]. Їхній погляд на стратегію полягає в тому, що недостатньо оптимально позиціонувати організацію на існуючих ринках. Організаціям необхідно кинути виклик і прорватися крізь «туман невизначеності» та розвинути більше передбачення щодо місцезнаходження завтрашніх ринків та економічних можливостей.

Для того, щоб фірми та регіони були успішними в майбутньому, їм необхідно відкинути багато з минулого і засвоїти нову стратегію. Це передбачає вивчення різних кордонів і ринків та розуміння того, де фірма чи регіон можуть створити можливості в майбутньому – без повного розуміння того, якими можуть бути ці можливості. Майбутнє – це не те, що можна екстраполювати або вгадати. Щоб конкурувати за майбутнє, організаціям і регіонам необхідно побудувати унікальну стратегічну архітектуру, яка забезпечить план для створення ключових компетенцій, необхідних для домінування на майбутніх ринках. Щоб отримати конкурентну перевагу, організаціям необхідно розвивати конкурентоспроможні ключові

компетенції, які дозволять їм використовувати і розтягувати ресурси, щоб скористатися новими економічними можливостями, які з'являться в майбутньому. Модель Хамела та Прахалада включає чотири основні компоненти побудови стратегії. До них відносяться:

1. Визначення та розвиток ключових компетенцій.
2. Визначення економічних можливостей для посилення або створення нових можливостей, що ґрунтуються на конкурентних перевагах.
3. Визначення стратегічного наміру.
4. Визначення стратегічної архітектури.

Розглянемо їх.

Ключові компетенції. Це не ресурси, а скоріше технології, навички, способи застосування ресурсів та управління, які, будучи поєднаними певним чином, дають змогу фірмі або регіону виробляти товари та послуги на експорт або для внутрішнього споживання на конкурентних засадах. Формування ключових компетенцій вимагає розуміння взаємозв'язку між чинниками, що створюють правильне поєднання навичок і ресурсів, які дозволяють розвиватися конкретним організаціям або регіонам, і, крім того, вимагає забезпечення відсутньої інфраструктури для створення потужного набору конкурентних компетенцій, необхідних для переходу на наступний етап розвитку. Ключова компетенція – це комплекс навичок і технологій, а не одна окрема навичка чи технологія. Ключова компетенція – це не ресурс, а скоріше унікальне і конкурентоспроможне застосування ресурсу для підтримки розвитку бізнесу або задоволення потреб клієнтів. Розвиток ключових компетенцій є частиною *процесу навчання* для організацій.

Визначення економічних можливостей. Це передбачає визначення та залучення ресурсів, ринків, інфраструктури та ключових компетенцій для реалізації нових можливостей, які лежать у так званих «білих плямах» (можливості, які не відомі, але можуть представляти майбутній потенціал). Використання, перерозподіл і рекомбінація ключових компетенцій і ресурсів створює можливості, які можна розглядати як такі, що знаходяться між

існуючими бізнес-одиницями і важелями впливу. У контексті регіону, якщо він зможе залучити ресурси, це створює багатий ґрунт для інновацій та розвитку нових бізнес-можливостей. Це передбачає створення мереж або ланцюжків взаємозв'язків всередині та між галузями промисловості, які призводять до нових або розширених можливостей для бізнесу.

Стратегічний намір. Це опис шляху, яким організація або регіон має йти, щоб створити своє економічне майбутнє. Стратегічний намір виходить далеко за рамки базового формулювання місії або бачення, скоріше, він передає відчуття чіткого напрямку, відчуття відкриття і відчуття майбутнього.

Стратегічна архітектура. Стратегічний намір визначає напрямок стратегії, але здатність конкурувати в майбутньому залежить від стратегічної архітектури, яка визначається як план високого рівня для розгортання нових можливостей, набуття нових ключових компетенцій або міграції існуючих компетенцій, а також реконфігурації взаємодії з клієнтами. Вона описує процес або рецепт розвитку та використання ключових компетенцій, мобілізації ресурсів, розвитку ринків та досягнення бажаних результатів у реалізації стратегічних намірів. Стратегічна архітектура – це те, що вимагає постійної перебудови для того, щоб організація або регіон могли маневрувати на позиції конкурентної переваги. Це передбачає постійний моніторинг та розбудову з метою використання та розширення ключових компетенцій в організації чи регіоні для створення ринків та задоволення потреб клієнтів [152].

Модель Хамела і Прахалада є корисною основою для розробки нового стратегічного мислення для регіонального економічного розвитку, що підтверджується практичними прикладами. Так, дана модель була успішно застосована для регіонального економічного розвитку в Австралії, включаючи розробку стратегії для портової зони в місті Брісбен [187]. Відповідно до цієї моделі було розроблено стратегічну архітектуру для підтримки розвитку шести промислових кластерів, зосереджену на

високоякісній інфраструктурі, створенні стратегічних альянсів і галузевих мереж, а також на розвитку ключових компетенцій, необхідних для сприяння зростанню цих кластерів. Було визначено такі основні компетенції, спрямовані на розвиток:

- інтегроване управління бізнесом;
- маркетинговий потенціал для розвитку експорту серед учасників кластерних галузей;
- спільна маркетингова розвідка;
- дослідження та розробки;
- державно-приватні партнерства;
- потенціал інтермодальної логістики;
- стале виробництво та екологічне управління.

У цілому в австралійському регіоні Крайній Північний Квінсленд було розроблено матрицю економічних можливостей для виявлення «білих плям» шляхом залучення та використання ресурсів у різних галузях промисловості. Методика передбачала створення матриці, в якій поінформовану групу регіональних бізнес-менеджерів та державних службовців просили визначити та оцінити можливості для залучення ресурсів для різних галузей промисловості для створення нового бізнесу та залучення інвестицій. Проведений аналіз виявив понад 65 «білих плям», які можна було б використати, що призвело до створення кількох нових підприємств у секторах первинної промисловості, туризму та бізнес-послуг.

Як зазначалось раніше, дедалі більше визнається, що пошук сталих рішень у регіональному економічному розвитку має першорядне значення для забезпечення майбутнім поколінням високої якості життя, покращення соціальної справедливості, збереження поточного рівня добробуту та процвітання, а також досягнення бажаних екологічних результатів.

Історично склалося так, що підхід до сталого розвитку мав тенденцію розглядати його на «секторальній основі». Початкова концепція сталого розвитку передбачала зосередження на екологічно сталому розвитку. Це

передбачало розробку органами влади заходів, спрямованих на зменшення руйнування природних середовищ існування та споживання невідновлюваних ресурсів. Пізніше включення соціальних та економічних питань додало нових вимірів до концепції сталого розвитку. Наприкінці 1980-х років з'явилася, як вже зазначалось, тристороння модель сталого розвитку, яку часто зображують у вигляді трьох кіл, що перетинаються, які позначають природне, соціальне та економічне середовище. Сталість мала бути досягнута певним чином шляхом зближення поглядів для досягнення збалансованого результату розвитку, враховуючи вплив розвитку на економічне, соціальне та економічне середовище.

Ця тристороння модель, однак, створює концептуальні труднощі щодо того, як інтегрувати три виміри сталого розвитку та створити механізми, що дозволяють знаходити компроміси щодо використання соціальних, економічних та екологічних ресурсів. Це призвело до розробки таких концепцій, як «облік потрібного результату» (TBLA) [126], які намагалися забезпечити основу для вимірювання використання різних видів капіталу для розвитку та інших цілей. Складність тристоронньої моделі полягає в тому, що об'єднання трьох сфер ніколи не було добре пояснено. Сфери, що перетинаються, фактично є торговими зонами або зонами, де капітал обмінюється і конвертується відповідно до механізмів управління, визначених суспільними цінностями, принципами, звичаями, законами і правилами. Вони визначають, як окремим особам і суспільству дозволяється використовувати природні (капітальні) ресурси і перетворювати їх на економічний і фізичний капітал.

Якщо розглядати сталий розвиток як компроміс між екологічними, соціальними та економічними цінностями щодо використання економічного, соціального та природного капіталу, то концептуально можна відкласти ці цінності на осях, щоб створити те, що ми можемо назвати трикутною площиною сталого розвитку. Усі суспільства, органи влади, бізнеси та громади використовують ці цінності, щоб робити вибір або приймати

рішення щодо багатьох речей, які визначають функціонування суспільства. Співвідношення між цими ціннісними факторами визначає рівні екологічної сталості, справедливості та придатності для життя, прийнятні для даного суспільства та громади.

У багатьох суспільствах економічні цінності завжди ставилися вище, ніж соціальні та екологічні цінності. Прагнення до економічного зростання зумовлене вірою в те, що економічне процвітання досягається завдяки використанню та перетворенню природних ресурсів для створення багатства, яке в кінцевому підсумку покращує соціальний добробут суспільства. Це фундаментальна основа капіталізму. Усвідомлення того, що економічний розвиток не досяг цих цілей, що ресурси не завжди безмежні, і що рівність і соціальна справедливість важливі для громадянського суспільства, кидає виклик багатьом переконанням і припущенням про процеси економічного розвитку. Це змушує шукати більш сталі підходи до економічного розвитку в майбутньому, причому вже досить давно. Азійська економічна криза 1997 року, розпад економіки колишнього Радянського Союзу наприкінці 1980-х років та лускання ІКТ-бульбашки у 2001 році – це три приклади подій світового значення, які демонструють потребу у більш сталих підходах до національного та регіонального економічного розвитку.

Результатом минулої практики економічного розвитку стало те, що поточна площа, утворена перетином зазначених систем цінностей не перебуває у стані рівноваги. Екологічні ресурси споживаються зі швидкістю, яка може стати проблематичною з точки зору сталого розвитку, і ціною, яка може поставити під загрозу досягнення довгострокового економічного процвітання. Важливі соціальні питання, що стосуються справедливого розподілу багатства і доступу до обмежених ресурсів, призвели до зростання соціального невдоволення в деяких частинах світу. В результаті деякі громади вимагають більшої турботи про навколишнє середовище, більш справедливого розподілу економічних благ і поліпшення якості життя. Таким чином, цілком ймовірно, що в майбутньому першочерговим завданням

сталого регіонального економічного розвитку буде відновлення рівноваги між системами цінностей.

Певне обмеження прагнення до економічних цінностей, зокрема, прагнення до високих темпів економічного зростання, може бути необхідним у короткостроковій перспективі, але для суспільства нерозумно і нереалістично знижувати довгострокові економічні прагнення. Таким чином, роль економічної стратегії в майбутньому, швидше за все, полягатиме в розширенні рамок рівноваги, щоб підвищити поріг справедливості, стійкості та життєздатності.

Потреба в тому, щоб економічний розвиток регіонів і громад став більш сталим, ставить значні виклики перед органами влади, бізнесом і громадою, а також перед організаціями регіонального економічного розвитку. Небагато суспільств готове відмовитися від економічних здобутків минулого, особливо в нових індустріальних країнах, де було досягнуто значних успіхів у подоланні бідності та підвищенні якості життя. Однак нерозумне або надмірне споживання природних ресурсів, як це було продемонстровано в минулому, може призвести до зниження економічної віддачі, зменшення соціальних очікувань і, в деяких випадках, до громадянських заворушень.

Тому необхідність досягнення сталого економічного розвитку зумовлює посилення уваги до комплексних та інтегрованих підходів до стратегії. Інтегровані підходи до стратегії вимагають більш широких консультацій і визнання того факту, що екологічні та соціальні цінності є законними обмеженнями для досягнення цілей економічного розвитку. Коротше кажучи, існує потреба у розробці стратегій, спрямованих на відновлення рівноваги та просування засад сталого розвитку. Тому принципи екологічно сталого розвитку все частіше включаються в регіональні економічні стратегії.

Виходячи із зазначеного можна стверджувати, що стратегії мають більше зосереджуватись на управлінні ймовірними перспективами, при

цьому ймовірно майбутнє лежить у просторі між хаосом і запланованим перспективами. Браун та Ейзенхардт стверджують, що стратегія розвитку наближається до стану, який вони називають «межею хаосу» – «природним станом між порядком і хаосом, грандіозною комбінацією між структурою і несподіванкою» [102]. Вони стверджують, що для досягнення успішної стратегії необхідно навчитися керувати непередбачуваним і неконтрольованим, прийняти неефективність як частину процесу навчання, а також бути проактивними, безперервними і різноманітними, щоб скористатися новими можливостями, які запропонує майбутнє. Стратегія – це не лише фокус і позиція, а й забезпечення сталості та різноманітності організації чи регіону, здійснення кроків, які забезпечать успіх і виживання в середовищі, що стає дедалі динамічнішим і конкурентнішим.

Браун та Ейзенхардт визначили чотири моделі конкурентної стратегії, які мають відношення до регіонального економічного розвитку (див. таблицю 3.1).

Таблиця 3.1

Чотири моделі конкурентної регіональної стратегії

	Модель п'яти сил	Модель основних компетенцій	Модель теорії ігор	Конкуруюча модель на краю
Припущення	Стабільна галузева структура	Фірма та регіон як пакет компетенцій	Промисловість у регіонах розглядається як динамічна олігополія	Галузі промисловості зазнають швидких непередбачуваних змін
Мета	Захищена позиція	Стійка перевага	Тимчасова перевага	Безперервний потік переваг
Драйвер продуктивності	Регіональна структура промисловості	Унікальні регіональні компетенції	Правильні рухи	Здатність до змін
Стратегія	Виберіть галузь; Виберіть стратегічну позицію, відповідайте організації	Створити бачення; формувати та використовувати компетенції для реалізації бачення	Робіть правильні конкурентні та спільні кроки	Отримайте перевагу, час, темп, сформууйте напівузгоджені стратегічні напрямки
Успіх	Прибуток	Тривале домінування	Короткостроковий виграш	Постійне переосмислення

У першій колонці таблиці перераховані припущення, цілі, рушійні сили, стратегічні наміри та критерії успіху стратегії. Ця «модель п'яти сил» узгоджується з ідеями Портера щодо конкурентної стратегії, які розглядалися раніше. Модель ключових компетенцій узгоджується з поглядами на стратегію Хамела і Прахалада. Модель «теорії ігор» включає в себе ідеї Хаммера (Hammer, 1997), згідно з якими стратегія може бути наступальною та оборонною залежно від ситуації [153]. Четверта концепція стратегії, – конкуренція на межі, – ґрунтується на думці, що організація або регіон повинні постійно організовуватися для змін і що в результаті має з'явитися напівкогерентний стратегічний напрямок: іншими словами, йдеться про поєднання двох частин стратегії шляхом одночасного або паралельного вирішення питань, куди йти і як туди потрапити.

Напівкогерентний стратегічний напрям принципово відрізняється від того, що традиційно називають «стратегією». Традиційна стратегія є довгостроковою, сфокусованою та послідовною. Напівкогерентна стратегія передбачає визначення та використання короткострокових можливостей на межі майбутнього. «Конкуренція на межі» – це перспективна стратегія, яка відрізняється від тієї, яку зазвичай використовують організації та регіони. Вона говорить нам про те, що стратегія не є однорідним процесом, і що стратегія повинна бути більш тісно пов'язана з майбутніми станами, про які йшлося раніше, і піддаватися впливу.

Для деяких регіонів, особливо тих, що пов'язані з передовими технологіями та інноваціями, зміни стануть більш швидкими, і це призведе до того, що операційне середовище стане менш стабільним або більш хаотичним. Традиційні підходи до стратегії можуть більше не застосовуватися в цих регіонах, оскільки процеси реструктуризації та переосмислення настільки швидкі, що довгострокова стратегія навряд чи залишиться актуальною протягом тривалого часу. Трансформації, що відбувались в економіці таких регіонів, як Кремнієва долина в Каліфорнії,

регіон «Дослідницький трикутник» у Північній Кароліні, Остін у Техасі та інші подібні, свідчать про те, що стратегія регіонального економічного розвитку має бути більш динамічною та напівкогерентною. У той же час, у сільській місцевості та деяких переробних регіонах особливо гостро відчувається потреба у стратегіях, побудованих на п'яти силах і спрямованих на розвиток ключових компетенцій.

Як зазначалося вище, прагнення до найкращих практик призводить до зближення конкурентних відмінностей, а це означає, що організації, галузі та регіони повинні шукати нові шляхи для отримання конкурентних переваг. Одним із засобів отримання конкурентних переваг є підвищення внутрішньої ефективності шляхом аутсорсингу або приватизації. Ця практика призводить до більшої спеціалізації – особливо в малих і середніх галузях виробництва компонентів і надання послуг виробникам. Однак аутсорсинг призводить до того, що компанії-постачальники працюють на клієнтів-конкурентів. Відбувається обмін інформацією, що знижує конкурентну позицію і тим самим змушує організації йти шляхом безперервних інновацій. Для того, щоб бути відкрито конкурентоспроможною, організація повинна співпрацювати з постачальниками та дистриб'юторами, які надають компоненти та послуги, необхідні для розробки та продажу нових продуктів і послуг. У деяких ситуаціях співпраця з допоміжною організацією може стати вирішальним чинником у виграші чи програші конкурентного контракту.

Однак співпраця розвивається й іншими шляхами. Зростає усвідомлення того, що жодна організація не має ресурсів для того, щоб розробляти і продавати нові продукти чи послуги ізольовано. Навіть якби вона мала такі ресурси, то навряд чи могла б контролювати дистриб'юторські, маркетингові та роздрібні мережі, необхідні для того, щоб донести продукти та послуги до споживачів та на інші ринки. Організації, відтак і регіони, стають все більш залежними від мереж, партнерств та альянсів у веденні бізнесу. Це призводить до появи стратегії як співпраці через стратегічні альянси, мережі та партнерства.

Стратегія як співпраця відкриває можливості для використання ресурсів, технологій та інфраструктури у спосіб, який раніше не уявлявся. Вона дозволяє бізнесу, регіонам та громадам використовувати і створювати нові можливості для економічного розвитку, а також зменшувати ризики, розширюючи межі економічного розвитку, на які навряд чи зважилися б поодинокі організації, що є першопроходьцями. Спільна стратегія може зменшити ризики, підвищити ефективність, допомогти зберегти ресурси та розширити межі інновацій таким чином, що окремі організації чи галузі ніколи не зможуть цього досягти.

Співпраця як стратегія вимагає одного важливого елемента для перетворення переваг мереж, альянсів та партнерств на результати розвитку: цим елементом є каталізатори. Каталізатори – це особи, механізми або інструменти, які сприяють або ініціюють зв'язки та транзакції між бізнесом, органами влади та громадою з метою:

- визначення потенційних інвестиційних проєктів та відповідної інфраструктури;
- створення мереж та кластерів ключових компетенцій, привабливих для інвесторів;
- об'єднання людей, ресурсів та технологій;
- сприяння інвестиціям через низку фінансових, земельних та бізнес-пакетів.

Залучення каталізаторів дозволяє більш творчо використовувати наявні в регіоні ресурси, ніж це було б можливо за допомогою однієї організації розвитку або індивідуальних зусиль бізнес-структур чи органів влади. У контексті регіонального економічного розвитку цей каталітичний елемент стосується лідерства. Прикладом стратегії спільного економічного розвитку є планування нової великої міської забудови на північ від Брісбена в межах третього за величиною столичного регіону Австралії. Економічна стратегія була розроблена в поєднанні з генеральним планом створення «периферійного міста». Метою стратегії було сприяння швидкому розвитку

підприємств з високою доданою вартістю шляхом побудови віртуальної стратегічної архітектури, що об'єднує мережі співпраці, альянси та партнерства, а також каталізatori бізнесу та громади для створення нових інвестицій та інфраструктури, управлінських послуг, організацій розвитку громади, проектів та програм, які перетворюють нове периферійне місто на висококонкурентне та приємне середовище для ведення бізнесу, працевлаштування та проживання. Всі ці цілі було успішно досягнуто.

3.3. Впровадження синтетичної моделі стратегічного планування регіонального економічного розвитку

У попередньому параграфі було розглянуто різні підходи до вироблення стратегій, які доцільно використовувати для забезпечення регіонального економічного розвитку. З урахуванням цих підходів пропонується синтетична модель стратегічного планування регіонального економічного розвитку, яку доцільно використовувати в публічному управлінні регіональним економічним розвитком. Дана модель має 14 складових, що розглядаються нижче.

1. Створення платформи для змін.

Для того, щоб стратегія регіонального економічного розвитку була успішною, важливо, щоб процес планування розпочався зі створення платформи для змін. Якщо регіон або місцева громада не підтримує зміни у своєму економічному становищі, то підготовка стратегії економічного розвитку буде набагато менш плідною справою, оскільки не буде достатньої прихильності до реалізації будь-якої розробленої стратегії. Економічно успішними регіонами або місцевими громадами, як правило, є ті, які усвідомили необхідність змін і методично взялися за створення платформи для змін. Цей процес передбачає, що регіональні лідери або лідери громад мобілізують підтримку змін, використовуючи різні засоби масової інформації, громадські та організаційні групи підтримки для інформування

громади про переваги керованих змін, на противагу тому, що зміни нав'язуються громаді, що часто призводить до оборонних або реакційних стратегій. За такого підходу після створення платформи для змін необхідно сформувати керівний комітет, до складу якого увійдуть представники бізнесу, громади, влади та інших зацікавлених сторін, щоб розробити процес підготовки стратегії та плану економічного розвитку.

2. Економічний аудит.

Першочерговим завданням керівного комітету є ініціювання підготовки економічного аудиту. Аудит передбачає методичний збір регіональних, національних та міжнародних даних для надання інформації інвесторам, органам влади та іншим організаціям, зацікавленим в економічному розвитку регіону. Аудит повинен включати збір та оцінку принаймні інформації про такі елементи:

- економічні дані, включаючи валовий регіональний продукт, дані про торгівлю, виробництво, капітальну базу;
- ринки праці, включаючи базу навичок, рівень освіти, спеціальні компетенції;
- ресурсна база, включаючи природні ресурси, інші економічні та екологічні ресурси
- інфраструктура, включаючи її тип, потужність, якість та гнучкість;
- технології, включаючи спектр, рівень передових та нових технологій, що використовуються у виробничих процесах;
- соціальний капітал, включаючи бізнес-мережі та громадські організації.

3. Регіональна інформаційна система.

Не існує єдиного «найкращого» формату підготовки економічного аудиту. Обсяг і характер аудиту визначатиметься наявністю ресурсів і доступу до інформації. При зборі даних корисно збирати їх в електронному форматі та стандартизувати для використання в національному та міжнародному порівняльному аналізі. Для порівняння місцевих або

національних даних може знадобитися переведення інформації у міжнародно прийнятий стандарт. Стандартна галузева класифікація (SIC або NAIC) повсюдно використовується міжнародними торговельними організаціями для проведення міжнародних порівнянь. Однак слід бути обережним при перетворенні міжнаціональних даних у SIC/NAIC. Результатом цього процесу має стати створення інтерактивної регіональної інформаційної системи, яка, можливо, вже існує, але, як правило, має неадекватний характер і потребує значних ресурсів та зусиль для її переробки з метою проведення аналізу, необхідного для оцінки існуючого характеру та ефективності регіональної економіки.

4. Агенти змін.

Наступна складова моделі передбачає визначення суб'єктів, які є агентами змін в економіці регіону. Цьому може допомогти визначення та оцінка інституційного потенціалу, спроможності та готовності до змін. Визначення суб'єктів, які відіграють роль агентів змін в регіональній економіці, є важливим першим етапом формулювання стратегії. До таких суб'єктів можуть належати: лідери громад, бізнесу та органів влади, науковці та технологи, освітяни, екологи, підприємці, працівники засобів масової інформації тощо. Мобілізація підтримки місцевих і зовнішніх суб'єктів змін допомагає залучити цих людей, які отримають вигоду від стратегії. Важливо заохочувати агентів змін до участі в галузевих кластерах та референтних групах. Ці агенти відіграватимуть ключову роль у сприянні розробці та подальшому впровадженню стратегії розвитку. Зазвичай виділяють шість основних типів агентів змін:

1. Бізнес-агенти. Бізнес є важливим агентом змін, оскільки він створює нові інвестиції, розробляє нові продукти та послуги і впроваджує нові технології, які змінюють системи виробництва, обслуговування та розподілу в регіоні чи громаді.

2. Ринкові агенти. Ринки діють як всередині регіону, так і за його межами. Зміна споживчих запитів і моделей, товарних циклів, попиту на

інформацію та систем розподілу з часом змінюють спосіб функціонування економіки як у ширшому суспільному контексті, так і в місцевому регіональному чи громадському контексті.

3. Владні агенти. Органи влади на всіх рівнях відіграють важливу роль у регулюванні, підтримці та плануванні регіонального економічного розвитку. Зміни в державній політиці впливають на те, як функціонує та конкурує регіональна економіка як на національному, так і на міжнародному рівнях.

4. Агенти громад. Регіони та громади складаються з широкого кола зацікавлених груп та організацій, чийі переконання та цінності впливають на зміни. Їх необхідно виявити і залучити до процесу регіонального розвитку.

5. Технологічні агенти. Зі зменшенням тривалості життєвого циклу технологічного продукту вплив технології як механізму змін у виробництві та наданні послуг буде ставати все швидшим. Зміна технологій є найшвидшим агентом змін в економічних системах.

6. Інформаційні агенти. Зі стрімким зростанням глобальної економіки швидко зростає доступність інформації, що призводить до масштабних змін у способах прийняття соціальних та економічних рішень, а також в управлінні регіоном чи громадою.

5. Кластерний аналіз промисловості і багатосекторний аналіз.

Дана складова моделі включає два конкретні аналітичні методи, які визначають ті галузеві кластери, що є рушійною силою регіону, або ті, що потенційно можуть розвиватися для забезпечення його розвитку в майбутньому. Це передбачає отримання експертної оцінки результатів діяльності та потенціалу галузевого сектору з метою розподілу та використання важелів для прискорення розвитку галузевих кластерів. Це досягається за допомогою двох якісних методів:

1. Кластерний аналіз промисловості. Він передбачає визначення взаємопов'язаних промислових секторів, які є основою економіки або мають потенціал для розвитку нових видів економічної діяльності для створення

іншої та/або більш диверсифікованої економіки в майбутньому. Кластерний аналіз промисловості включає: визначення основних груп галузей або кластерів; аналіз мережі дистрибуції постачальників основних галузевих кластерів у регіоні; визначення стратегічної інфраструктури, що підтримує існуючі або потенційні майбутні галузеві кластери; визначення механізмів посилення лідерства, розвитку мереж, альянсів і партнерства у межах галузевих кластерів.

2. Багатосекторний аналіз. Цей метод передбачає розуміння галузевих сильних і слабких сторін економіки регіону з точки зору її ключових компетенцій, стратегічної інфраструктури, маркетингової інформації та ризиків. Даний аналіз використовується для виявлення чинників, що створюють конкурентні переваги, а також для визначення елементів, які, можливо, потребують посилення в рамках економічної стратегії. Результати, отримані за допомогою багатосекторного аналізу, дозволяють регіонам сконцентрувати ресурси в пріоритетних сферах, що призведе до підвищення економічних показників.

6. Аналіз економічних можливостей.

Наступною складовою моделі є проведення аналізу економічних можливостей. Він визначає можливості та потенціал для розширення існуючих галузей або використання їх для створення нових економічних можливостей. Використовуючи даний аналіз, можна визначити індекс економічних можливостей, який покаже галузі або кластери, що мають найбільші можливості для покращення економічних показників регіону або громади в майбутньому. Цей індекс базується на найбільш конкурентоспроможних елементах економіки, які розглядаються з точки зору їхніх основних компетенцій, стратегічної архітектури та перспективи розвитку галузей в майбутньому.

7. Сценарний аналіз.

Необхідно об'єднати складові 4, 5 і 6, щоб перейти до складової 7, яка передбачає формулювання низки варіантів майбутнього розвитку регіону. Не

всі з них будуть реалістичними, враховуючи наявні ресурси, населення, основні компетенції, стратегічну архітектуру та масштабні галузеві фактори, наявні в регіоні. Регіональні цінності, законодавство, фізичні та природоохоронні заходи ще більше звужать кількість варіантів. Процес розробки різних стратегій, що підлягають оцінюванню, може зайняти певний час, залежно від розміру регіону, наявних варіантів і ваги цінностей, які будуть застосовуватися в процесі оцінювання.

Існує цілий ряд якісних і кількісних методів, доступних для оцінки сценаріїв. Деякі з них включають: аналіз витрат/вигод, аналіз внутрішньої норми рентабельності, аналіз вводу/виводу, моделювання за методом Монте-Карло, лінійне програмування. Якісні методи аналізу включають: матрицю досягнення цілей, метод Delphi та інші евристичні методи. Важливо розуміти, що результат тестування сценаріїв значною мірою залежить від припущень, зроблених щодо майбутнього. Загалом, чим більше припущень вбудовано в процес моделювання або тестування, тим більшою є кількість потенційних результатів. Крім того, припущення матимуть більший вплив на результати тестування сценаріїв, ніж інші. Тому доцільно проводити тестування сценаріїв на чутливість.

8. Визначення стратегічних напрямків.

Сценарний аналіз забезпечує цінну основу для вибору варіантів стратегії. Після прийняття остаточного рішення щодо варіанту або комбінації варіантів слід підготувати стратегічні напрямки для реалізації стратегічного наміру. Стратегічний намір описує те, що має бути досягнуто в процесі планування. Стратегічні напрями описують шлях, яким стратегії мають досягти стратегічного наміру. Стратегічні напрями надають варіанти, враховують зміни, спрямовують ресурси і визначають пріоритети та рамки для прийняття рішень керівництвом. Стратегічний намір можна порівняти з розробкою та пакуванням продукту або ідеї в місці А, щоб потім зібрати або реалізувати в місці Б. Для реалізації стратегічного наміру необхідні механізми, що сприятимуть просуванню стратегічним шляхом.

Стратегічні наміри та стратегічні напрямки стратегій економічного розвитку повинні визначати, куди регіон чи громада має намір рухатися, і як вона має намір туди потрапити. Стратегічний намір може полягати у розвитку конкретних основних видів діяльності та компетенцій, які дозволять регіону диверсифікувати або стати більш спеціалізованим. Стратегічними напрямками для досягнення цього можуть бути розвиток ключових стратегічних альянсів, партнерств і ресурсів, або розвиток ключової розумної інфраструктури.

Деталі стратегічного плану розробляються після визначення стратегічних напрямків, і вони детально визначають шлях до досягнення стратегічних намірів. Основним недоліком більшості стратегічних планів регіонального економічного розвитку є те, що мало стратегій описують або встановлюють стратегічні напрямки. Часто це призводить до того, що стратегії перетворюються на низку розрізнених ідей та дій, які не спрямовані на досягнення стратегічних результатів.

9. Зовнішній аналіз.

Основною проблемою процесів стратегічного планування є те, що більша частина аналізу та планування здійснюється всередині організації, регіону чи громади. Часто буває так, що зовнішні інвестори, споживачі, спостерігачі та клієнти виключаються з процесів стратегічного планування. Глобалізація докорінно змінює процеси прийняття рішень таким чином, що більшість великих інвестицій і часто до половини або навіть більше половини місцевих інвестицій будуть визначатися особами, які приймають рішення, що проживають за межами регіону. Ключем до успішної стратегії є її зовнішня оцінка клієнтами, інвесторами та іншими представниками, які мають інтереси в регіоні.

Таким чином, зовнішній аналіз та оцінка допомагають усунути невідповідності у критично важливих питаннях, пов'язаних із сприйняттям конкурентоспроможності, актуальності та спрямованості стратегії та інвестиційної привабливості. Якщо стратегія економічного розвитку не

відповідає очікуванням, знанням і цінностям клієнтів та інвесторів, то ймовірність невдачі буде високою. Зовнішній аналіз має ще одну корисну мету: він дозволяє виявити деякі конкурентні переваги або недоліки, про які зовнішні клієнти та інвестори можуть не знати. Якщо зовнішня оцінка виявила переваги, їх слід врахувати в стратегіях маркетингу та просування.

Зовнішній аналіз може бути проведений на трьох етапах процесу розробки стратегії: багатогалузевий аналіз та аналіз галузевих кластерів (складова 5), аналіз економічних можливостей (складова 6) і після визначення стратегічних напрямів (складова 8). Останній етап є найбільш важливим. Аналіз зазвичай проводиться шляхом надання зовнішнім експертам (замовникам, агентам, інвесторам, радникам з питань публічної політики) результатів кластерного аналізу, багатогалузевого аналізу та аналізу економічних можливостей. Їх просять перевірити ці результати та протестувати стратегічні напрямки. Зовнішніх оцінювачів можуть попросити висловити свою думку про те, чи є вони реалістичними та досяжними. Хоча цей процес оцінювання неминуче призведе до певних помилкових результатів, загальна перевага полягає в тому, що він додасть впевненості у формулюванні стратегії і зменшить ризик того, що стратегія не досягне мети. Це також сприяє розширенню відповідальності за стратегію економічного розвитку і може допомогти мобілізувати зовнішню підтримку для її реалізації.

10. Перевизначення стратегічних напрямків.

Процес зовнішнього аналізу часто призводить до визначення нових напрямків, щоб забезпечити більш тісну прив'язку стратегії до ринків і клієнтів. Може навіть знадобитися переосмислення всього підходу до стратегії, але в більшості ситуацій це малоймовірно. Неможливо, щоб стратегія повністю відповідала очікуванням регіону, його підприємств та їхніх торговельних партнерів. Системи цінностей інвесторів і зовнішніх забудовників часто відрізняються або суперечать цінностям місцевих підприємств і прагненням місцевої громади. Це часто трапляється з

транснаціональними корпораціями, які прагнуть інвестувати в регіони. Крім того, політика сталого розвитку навряд чи отримає всебічну підтримку, особливо якщо це загрожує зниженню рентабельності бізнесу або ставить її під загрозу. Отже, економічна стратегія повинна визнавати ці полярності, але також намагатися мінімізувати їх там, де це можливо. Це може означати, наприклад, виключення зі стратегічного плану просування промислової діяльності, яка має потенціал для розвитку, але з тих чи інших причин стикається з громадським чи іншим спротивом.

11. Стратегічний план.

Всі попередні складові моделі та етапи їх реалізації підводять до розробки стратегічного плану для регіону. Універсального формату підготовки стратегічних планів економічного розвитку регіону не існує. Однак існують певні рекомендації, які можуть бути застосовані при визначенні змісту та структури документа стратегічного плану економічного розвитку. Документ стратегічного плану, як правило, повинен включати:

1. Заяву про стратегічні наміри. У ній викладено мету стратегічного плану. Стратегічний намір описує основні напрямки, філософію, очікувані результати та організацію плану, а також структуру управління його впровадженням.

2. Контекст планування. Більшість стратегічних планів починаються з детального опису довідкової інформації про регіон і резюме аналізу, використаного для підготовки плану. У багатьох стратегічних планах значна частина цієї інформації є надлишковою для читачів і повинна бути зібрана в додаткових звітах або додатках. Контекст планування повинен містити стислий виклад деталей економіки регіону, його організації та конкурентної позиції, а також питань стратегічного планування, які розглядаються в плані. Він повинен описувати майбутні умови, в яких буде реалізований план, а також їх вплив на регіон та успіх плану.

3. Стратегічні напрямки. Вони описують основні шляхи реалізації плану. Стратегічні напрямки визначають ключові майбутні рушійні сили

економічного розвитку, такі як: ключові галузі, кластери та ринки, які необхідно розвивати; а також стратегічна архітектура, необхідна для сприяння реалізації стратегії та управління стратегічними результатами.

4. Стратегічну архітектуру, яка забезпечує структуру та механізми для реалізації плану. Вона описує: ключові компетенції для розвитку, використання та розширення регіональної економіки; ключові елементи стратегічної інфраструктури, необхідні для підтримки ключових економічних рушіїв, а також ресурси та ризики, якими необхідно управляти в економіці та за її межами; способи створення каталізаторів для стимулювання інвестицій; а також мережі та стратегічні альянси, які необхідно створити.

Потім визначаються ключові майбутні рушійні сили економічного розвитку, тобто ті галузеві кластери, підприємства та ринки, які формують базову економіку, що підтримує регіональний розвиток. Насамперед, ймовірно, це будуть галузі-експортери, але вони також можуть включати імпортозаміщуючі галузі. Основну увагу при розробці ключових рушійних сил галузі має бути зосереджено як на розвитку галузевих кластерів, так і на маркетинговій інформації.

12. Планування дій.

Планування дій передбачає детальні програми реалізації стратегії. Плани дій відрізняються від стратегічного плану, оскільки за своєю природою вони мають рекомендаційний характер. Існує три ключові елементи плану дій:

1. План переходу на наступний період. Наявність три-п'ятирічного плану переходу на наступний бюджетний період є відносно новим компонентом планування дій. Такий план є інструментом забезпечення безперервності міжвідомчого фінансування проектів і програм, розрахованих на кілька бюджетних циклів. Раніше плани дій, як правило, складалися на річний цикл, але це призводило до серйозних проблем у реалізації проектів, коли кошти скорочувалися або припинялось фінансування міжвідомчого проекту. Організації в розвинених країнах переходять до п'ятирічних планів

з можливістю продовження для підтримки процесів стратегічного планування. У колишніх соціалістичних країнах п'ятирічне планування на центральному та регіональному рівнях практикувалося протягом багатьох років, але їм не вистачало гнучкості.

2. Річні плани дій. Вони містять детальну інформацію про кошти, ресурси, обов'язки та графік виконання річних проектів і програм, що підтримуються стратегічними планами. Для реалізації планів дій зазвичай використовуються комітети, департаменти та окремі агентства розвитку. Впровадження планів дій з економічного розвитку зараз більше наближається до командних, мережевих або партнерських підходів до управління планами. На це є кілька причин, головна з яких пов'язана з аутсорсингом та необхідністю для органів влади забезпечити міжвідомче або партнерське фінансування з боку приватного сектору.

3. Фінансовий план. Ресурси для завершення проектів і програм, що переходять на наступний рік, та річних планів дій рідко виділяються в повному обсязі. Деякі проекти потребують залучення державного та приватного інвестиційного капіталу на фінансових ринках. Фінансовий план повинен детально описувати рівні та структуру капітального та поточного фінансування проектів і програм, включених до перехідних та річних планів дій, очікувані прибутки або темпи відшкодування капітальних інвестицій та витрат, а також будь-які особливі умови, пов'язані з фінансуванням. У деяких країнах надаються податкові пільги на рівні держави та підприємницьких зон для інвестицій у дослідження та розвиток, а також для створення нових робочих місць. Це має бути зазначено у фінансовому плані, що підтримує стратегію економічного розвитку. Фінансовий план можна використовувати для порівняння економічних показників або встановлення індикаторів ефективності.

Усі плани дій мають переглядатися щорічно і, за можливості, паралельно з бюджетними циклами публічного та приватного сектору. Важливо зазначити, що всі ці плани спрямовані на підтримку реалізації

стратегії і повинні мати гнучкість, необхідну для адаптації до умов, що змінюються.

13-14. Перегляд і уточнення стратегії та визначення індикаторів і контрольних показників.

Стратегії регіонального економічного розвитку не повинні бути статичними документами. Для того, щоб стратегія залишалася актуальною, вона повинна переглядатися і перероблятися через регулярні проміжки часу, щонайменше, від трьох до п'яти років. Важливим елементом процесу перегляду стратегії є порівняльний аналіз та моніторинг економічних показників за допомогою відповідних показників. Порівняльні показники допомагають визначити, де регіон знаходиться на межі найкращої продуктивності. Від того, наскільки стратегічний план не відповідає поставленим цілям, залежить, наскільки далеко в процесі підготовки плану необхідно повернутися до його перегляду. Якщо план зазнає серйозних невдач, може знадобитися повний перегляд. Досвід показує, що багато планів економічного розвитку через п'ять років потребують повного перегляду. Тому це досить важливі складові моделі планування регіонального економічного розвитку.

Отже, з викладеного в цьому підрозділі видно, що стратегія планування регіонального економічного розвитку зазнала значної еволюції. Традиційні підходи до формулювання стратегії, засновані на аналізі даних, використанні методів стратегічного планування, таких як SWOT-методологія, та екстраполяції майбутніх тенденцій на основі поточних тенденцій, були переосмислені і окреслили нові підходи, які наголошують на формулюванні стратегії на основі ключових компетенцій та оцінці ризиків у прагненні позиціонувати регіон як конкурентоспроможний у невизначеному середовищі. Глобалізація та швидкі економічні, технологічні та соціальні зміни створюють новий порядок денний та ландшафт для планування регіонального економічного розвитку. Хоча майбутній напрямок еволюції стратегічного планування регіонального економічного розвитку все ще

залишається для науковців неясним, в аналізі перспектив відбувається зміна парадигми, яка передбачає перехід від прогнозування та орієнтації на перспективи до підходу, що передбачає передбачення та управління перспективами.

Висновки до третього розділу

1. Обґрунтовано необхідність впровадження концепції перспектив в публічне управління регіональним економічним розвитком, що передбачає розгляд перспектив як: шляхів (що вимагає погляду через «лобове скло», а не в «дзеркало заднього виду»); станів невизначеності (від послідовних/рутинних до хаотичних і невідомих); кордонів можливостей (що формують регіональні ландшафти майбутнього); та циклів (економічних, технологічних тощо). Це дозволяє краще розуміти та враховувати динамічну природу регіонального розвитку.

2. Визначено, що успішне впровадження підходів стратегічного управління регіональним економічним розвитком потребує врахування чотирьох базових моделей конкурентної стратегії: моделі п'яти сил, моделі основних компетенцій, моделі теорії ігор та конкуруючої моделі на краю. При цьому особливого значення набуває напівкогерентний стратегічний напрям, що передбачає визначення та використання короткострокових можливостей на межі майбутнього.

3. Розроблено синтетичну модель стратегічного планування регіонального економічного розвитку, що включає 14 взаємопов'язаних складових: від створення платформи для змін через економічний аудит, аналіз агентів змін, кластерний і багатосекторний аналіз, аналіз економічних можливостей, сценарний аналіз, визначення стратегічних напрямків до планування дій та системи моніторингу й оцінювання.

4. Доведено необхідність проведення зовнішнього аналізу стратегії регіонального економічного розвитку клієнтами, інвесторами та іншими

стейхолдерами на трьох етапах: під час багатогалузевого аналізу та аналізу галузевих кластерів, під час аналізу економічних можливостей, та після визначення стратегічних напрямів. Це дозволяє усунути невідповідності у критично важливих питаннях та підвищити якість стратегії.

5. Обґрунтовано, що стратегічний план регіонального економічного розвитку має включати: заяву про стратегічні наміри (що визначає мету, філософію та очікувані результати), контекст планування (що містить стислий виклад особливостей економіки регіону, його організації та конкурентної позиції), стратегічні напрямки (що описують ключові майбутні рушійні сили економічного розвитку) та стратегічну архітектуру (що забезпечує структуру та механізми реалізації плану через розвиток ключових компетенцій, інфраструктури, мереж та альянсів). При цьому план дій повинен містити три ключові елементи: план переходу на наступний період, що забезпечує безперервність міжвідомчого фінансування проектів і програм; річні плани дій з детальною інформацією про ресурси, обов'язки та графіки виконання; та фінансовий план, що описує структуру капітального й поточного фінансування та очікувані прибутки.

6. Встановлено необхідність регулярного (кожні 3-5 років) перегляду та уточнення стратегії регіонального економічного розвитку на основі порівняльного аналізу та моніторингу економічних показників за допомогою системи індикаторів. Такий перегляд має враховувати динаміку зовнішнього середовища, зміни у конкурентній позиції регіону та досягнуті результати реалізації стратегії. При цьому глибина перегляду залежить від ступеня невідповідності досягнутих результатів поставленим цілям – від часткового коригування окремих елементів до повного перегляду стратегії. Це дозволяє забезпечити актуальність стратегії, її відповідність новим викликам та можливостям, а також підвищити ефективність використання наявних ресурсів для досягнення цілей регіонального економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

1. На основі системного аналізу теоретичних засад публічного управління регіональним економічним розвитком встановлено кардинальну трансформацію ролі та функцій органів публічної влади в умовах глобалізації. Виявлено, що традиційна модель прямого державного регулювання регіонального розвитку через захист внутрішніх ринків, субсидування галузей та централізоване планування втрачає ефективність. Натомість формується нова модель публічного управління, за якої органи влади виступають фасилітаторами процесів розвитку – створюють сприятливе середовище для бізнесу, розвивають «м'яку» та «розумну» інфраструктуру, стимулюють інновації та підприємництво, формують партнерства між владою, бізнесом і громадами. При цьому зростає роль регіонального рівня управління, оскільки саме регіони, а не національні держави, стають ключовими суб'єктами глобальної конкуренції та драйверами економічного зростання.

2. Обґрунтовано концептуальні засади модернізації системи публічного управління регіональним економічним розвитком на основі інтеграції трьох ключових підходів: 1) інституційного – який передбачає формування ефективних інститутів розвитку, стимулювання міжорганізаційних мереж та кластерів, розвиток соціального капіталу; 2) інноваційного – спрямованого на створення регіональних інноваційних систем, розвиток людського капіталу, підтримку технологічного підприємництва; 3) сталого розвитку – який забезпечує збалансування економічних, соціальних та екологічних аспектів. Доведено, що синергія цих підходів дозволяє сформувати нову якість публічного управління, орієнтованого на забезпечення довгострокової конкурентоспроможності регіонів у глобальній економіці знань при збереженні їх соціальної згуртованості та екологічної стійкості.

3. На основі системного аналізу сучасних практик публічного

управління регіональним економічним розвитком обґрунтовано необхідність переходу від традиційної моделі циклічного планування до динамічної моделі, яка передбачає постійну взаємодію між різними етапами процесу (готовність громади, збір та аналіз інформації, формування політики та стратегії, детальне планування, операціоналізація) та забезпечує гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища. Доведено, що така модель вимагає розвитку нових управлінських компетенцій, зокрема здатності до стратегічного мислення, управління змінами, формування партнерств, інтеграції різних аспектів сталості.

4. Розроблено комплексний підхід до оцінювання ефективності публічного управління регіональним економічним розвитком, який базується на збалансованій системі показників, що охоплює якість публічних послуг, проміжні та кінцеві результати розвитку, глобальні індикатори конкурентоспроможності регіону. Обґрунтовано необхідність доповнення традиційних економічних індикаторів показниками соціального та екологічного розвитку для забезпечення сталості, а також важливість регулярного моніторингу та оцінювання як інструменту підвищення ефективності управлінських рішень та забезпечення підзвітності органів влади перед громадою.

5. На основі проведеного дослідження обґрунтовано адаптивну модель публічного управління регіональним економічним розвитком, що інтегрує в єдину холістичну систему шість взаємопов'язаних компонентів: стратегічне управління, багаторівневе врядування та співпрацю, розбудову спроможності та лідерства, мобілізацію ресурсів та інвестицій, комунікацію із громадянами, моніторинг та навчання. Впровадження даної моделі вимагає трансформації традиційних бюрократичних підходів на користь сервісної моделі, де органи влади стають партнерами для бізнесу та громадян, фасилітаторами місцевих ініціатив, модераторами суспільного діалогу при збереженні ролі гарантів стратегічних суспільних інтересів.

6. Розроблено та апробовано комплексний методологічний підхід до

стратегічного планування регіонального економічного розвитку, що базується на синтетичній моделі, яка включає: концепцію перспектив (як шляхів, станів невизначеності, кордонів можливостей та циклів); чотири базові моделі конкурентної стратегії (п'яти сил, основних компетенцій, теорії ігор та конкуруючу модель на краю); та 14 взаємопов'язаних складових процесу планування (від створення платформи для змін до системи моніторингу). Це забезпечує системність та обґрунтованість процесу стратегічного планування регіонального економічного розвитку в умовах динамічних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анпілогов О. В. Структурне реформування територіального та галузевого управління регіональним комплексом: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Логос, 2016. 400 с.
2. Бевз Т. А. Регіональна політична еліта Сумщини: цінності, ідентичності, політична поведінка : монографія / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 223 с.
3. Белявцева В. В. Формування адаптивної моделі управлінських і бюджетних взаємовідносин на регіональному рівні : монографія. Харків : Федорко, 2018. 297 с.
4. Білик О. О. Формування та реалізація механізмів електронного управління регіональною системою освіти : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2024. 391 с.
5. Бобровська О. Ю. Інноваційно орієнтоване управління економічним зростанням регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9–10. С. 5–10. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.9-10.5.
6. Бобровська О. Ю. Публічно-приватне партнерство як генератор економічного розвитку регіонів України. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 17–22. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.8.17.
7. Бобровська О. Ю., Бондаренко Д. М. Публічне управління економічним розвитком регіонів: галузевий аспект. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 3. С. 22–35. DOI: <https://doi.org/10.15421/152125>.
8. Бондарець Є. М., Чикаренко І. А. Оцінювання соціальної корисності портфелю проєктів розвитку фізичної культури та спорту на регіональному рівні. *Наукові перспективи*. 2023. № 12(42). С. 88–101. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-88-101](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-88-101).
9. Боровік Л. В. Регіональна інвестиційна політика розвитку сільського господарства України: теорія, методологія, практика : монографія.

Херсон : Айлант, 2019. 291 с.

10. Вилгін Є. А. Механізми державного регулювання розвитку регіонального інвестиційно-будівельного комплексу: теоретичні засади, методологія, механізми управління : монографія. Київ : Освіта України, 2019. 349 с.

11. Гібадуллін О. В., Дунаєв І. В., Громов С. О. Складові системи промислового відновлення регіонів в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник післядипломної освіти: Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування»*. 2024. Вип. 28 (57). С. 174-205.

12. Гладштейн А. Л. Тенденції розвитку регулювання конкуренції в регіональних торговельних угодах : монографія. Харків : Право, 2022. 247 с.

13. Грановська В. Г., Кацемір Я. В., Фесенко Г. О. Індустрія туризму як вектор конкурентоспроможного регіонального розвитку : монографія / Херсон. держ. аграр.-екон. ун-т. Херсон : Олді-Плюс, 2020. 153 с.

14. Гречко А. В. Передумови фіскального стимулювання сталого розвитку регіональних господарських систем : монографія / ПВНЗ "Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Юрія Бугая". Київ : Вишемирський В. С., 2019. 411 с.

15. Данилишин Б. М., Снігова О. Ю. Формування моделі економічного розвитку Донбасу в умовах становлення нової регіональної політики : монографія / ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського : Політехніка, 2019. 203 с.

16. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Т. М. Алексенко та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла ; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2020. 193 с.

17. Довгаль О. В. Розвиток регіонального ресурсного потенціалу сільських територій: теорія, методологія, практика : монографія. Миколаїв : Швець В. М., 2018. 311 с.

18. Дунаєв І. В., Гібадуллін О. В. На шляху до сталого промислового відновлення і розвитку України: дослідження регіональних систем у воєнний період. *Державне будівництво*. 2023. Т. 2, №34. DOI:

<https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-09>.

19. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України: генеза та напрями протидії : монографія / [С. Л. Шульц та ін.] ; за наук. ред. С. Л. Шульц ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України, 2022. 281 с.

20. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози : наук. вид. / [О. М. Луцків та ін.] ; за наук. ред. С. Л. Шульц ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України, 2020. 100 с.

21. Ефективність використання потенціалу сектору комерційних послуг у забезпеченні соціально-економічного зростання регіонів України : наук. доп. / за наук. ред. М. І. Мельник ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : ІРД НАНУ, 2020. 175 с.

22. Європейська регіональна політика : підруч. для студентів ВНЗ III – IV рівнів акредитації / [А. І. Крисоватий та ін.] ; за ред. А. І. Крисоватого та І. О. Ліщинського ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль : Економічна думка ЗУНУ, 2020. 235 с.

23. Жук П. В. Територіальний розвиток, природне довкілля, економіка: наукові розвідки / за наук. ред. В. С. Кравців ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : АТБ, 2023. 257 с.

24. Захарченко В. І., Топалова І. А. Інноваційний розвиток регіонального промислового комплексу на засадах стратегічного управління : монографія / за ред. В. І. Захарченка ; Одес. нац. політехн. ун-т, Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-т, Одес. ін-т Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Одеса : Бахва, 2017. 171 с.

25. Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендегенного потенціалу : монографія / І.

Гринчишин та ін. ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів : Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України, 2019. 299 с.

26. Іващенко А. І. Розвиток малого та середнього бізнесу: національний та регіональний аспекти : монографія / Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 323 с.

27. Кальченко Т. В. Регіональне і корпоративне лідерство в глобальній управлінській системі : монографія / Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ : Знання України, 2023. 115 с.

28. Коваленко М. М., Соболев Р. Г., Ваніна Я. А., Берлізова В. А., Соболев М. Р. Цифровізація регіональної економіки як підхід публічного управління в стимулюванні соціально-економічного розвитку регіонів України. *Теорія та практика державного управління*. 2024. №1(78). С. 70-99. DOI: <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-1-05>.

29. Ковальчук В. Г., Дегтяр А. О., Сідлярчук Т. В. Управління адміністративними процесами в регіональних економічних системах : навч. посіб. / Держ. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харків. авіац. ін-т". Харків : ХАІ, 2023. 287 с.

30. Колодійчук І. А. Формування територіально збалансованих систем управління відходами: регіональний вимір : монографія / за наук. ред. В. С. Кравців ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів : ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України", 2020. 523 с.

31. Кравченко Л. А. Інноваційні механізми державного управління стратегічним плануванням розвитку регіональної системи професійно-технічної освіти : монографія / Комунал. закл. вищ. освіти "Дніпров. акад. неперерв. освіти" Дніпропетр. облради. Львів : АТБ, 2023. 230 с.

32. Кухарська Н. О., Забарна Е. М., Задорожнюк Н. О. Національна економіка: теорія, методологія та сучасні тенденції трансформації : монографія / Одес. нац. політехн. ун-т, Одес. нац. екон. ун-т. Херсон : ОЛДІ-

плюс, 2020. 287 с.

33. Лелеченко А. П. Публічне управління регіональною політикою сталого розвитку в Україні : монографія / ПРАТ "ВНЗ "Міжрегіон. акад. упр. персоналом". Одеса : Гельветика, 2020. 313 с.

34. Лелеченко А. П. Світовий досвід формування регіональної політики сталого розвитку : монографія / ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіон. Акад. упр. персоналом". Київ : МАУП, 2020. 120 с.

35. Лещух І. В., Патицька Х. О. Інноваційний потенціал регіонів України в контексті формування стратегій смарт-спеціалізації : наук. доп. / НАН України. ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів : ІРД НАНУ, 2020. 98 с.

36. Маматова Т., Чикаренко І., Бородін, Є. Цифрові платформи Smart Specialisation Platform та Espon: структура та можливості для регіонів і громад ЄС. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10, № 6. С. 37-45. DOI: <https://doi.org/10.15421/152242>.

37. Манайло-Приходько Р. Ю., Остапець Ю. О. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : монографія / ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т". Ужгород : РІК-У, 2020. 386 с.

38. Механізми нової регіональної політики: досвід ЄС та уроки для України : монографія / В. С. Куйбіда та ін. ; за ред. В. С. Куйбіди, Л. І. Федулової, О. М. Петроє ; Полтав. ін-т економіки і права Ун-ту "Україна", Всеукр. асоц. магістрів держ. упр., Аналіт.-консалтинг. центр публ. врядування і права. Київ : Талком, 2022. 399 с.

39. Микитась І. М. Досвід сталого економічного розвитку регіонів на прикладах країн світу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 21. С. 134 -141. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.21.134>.

40. Микитась І. М. Механізми державного управління регіональним розвитком у контексті глобальних викликів. *Current trends in scientific research development. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA*. 2025. Pp. 450–453.

41. Микитась І. М. Особливості державної політики у сфері захисту прав споживачів у фінансовій сфері. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє* : зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2021. С. 368–371.

42. Микитась І. М. Складові регіонального економічного розвитку в сучасних умовах. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.16>.

43. Микитась І. М. Сучасний підхід до стратегічного управління регіональним економічним розвитком. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 40. С. 126–132. DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.20>.

44. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління : монографія / НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України, 2022. 471 с.

45. Національні та регіональні складові розвитку підприємництва : монографія / С. Тодорюк та ін. ; за ред. Ю. М. Лопатинського ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2020. 131 с.

46. Оніщик А. В. Державне та регіональне управління : навч.-метод. посіб. у структур.-логіч. схемах / Акад. праці, соц. відносин і туризму. Херсон : Олді плюс, 2022. 165 с.

47. Переверзєва А. В. Вплив людських ресурсів на формування та розвиток територіальних громад: регіональний вимір : монографія / Запорізь. нац. ун-т. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 339 с.

48. Перспективи розвитку політики ЄС: глобальні та регіональні виміри : колект. монографія / О. І. Брусиловська та ін. ; за заг. ред. О. І. Брусиловської, І. М. Коваля ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : ОНУ, 2019. 198 с.

49. Подольчак Н. Ю., Дзюрах Ю. М., Дорош У. М. Регіональний розвиток шляхом децентралізації державного управління : монографія / Нац.

ун-т "Львів. політехніка". Львів : Растр-7, 2024. 241 с.

50. Політика згуртованості регіональних економічних систем: теорія та практика : монографія / Б. В. Буркинський та ін. ; за наук. ред. О. І. Лайка ; НАН України, ДУ "Ін-т ринку і екон.-екол. дослідж. НАН України". Одеса : ІРЕЕД НАНУ, 2024. 549 с.

51. Поплавська Ж. В., Поплавський В., Сенів Л. Економічна політика: національний та регіональний аспект : навч. посіб. / Нац. ун-т "Львів. політехніка". Львів : Галиц. видав. спілка, 2022. 279 с.

52. Поступна О. В. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія / Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків : Оберіг, 2021. 399 с.

53. Потенціал сектору комерційних послуг регіонів України: ефективність використання та механізми детінізації : монографія / М. І. Мельник та ін. ; за наук. ред. М. І. Мельник ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : Арал, 2021. 527 с.

54. Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу : монографія / С. Д. Лучик та ін. ; за ред. С. Д. Лучик ; Чернівець. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. Чернівці : Технодрук, 2021. 398 с.

55. Публічне управління розвитком аграрної сфери: регіональний контекст : монографія / О. Руденко та ін. ; Нац. ун-т "Чернігів. політехніка". Чернігів : НУ "Чернігів. політехніка", 2022. 327 с.

56. Регіональне управління : навч. посіб. / М. М. Їжа та ін. ; за заг. ред. Л. Л. Приходченко ; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 651 с.

57. Регіональний економічний розвиток та співробітництво в умовах реформування місцевого самоврядування / Б. В. Буркинський та ін. ; за наук. ред. О. І. Лайка ; НАН України, ДУ "Ін-т ринку і екон.-екол. досліджень НАН України". Одеса : ДУ "ІРЕЕД НАНУ", 2021. 470 с.

58. Регіональні напрями стратегії кластерного розвитку сфери туризму та гостинності : монографія / І. В. Давиденко та ін. ; за заг. ред.: І. В.

Давиденко, О. Л. Михайлюк ; Одес. нац. екон. ун-т. Київ : Гуляєва В. М., 2024. 267 с.

59. Родченко В., Дзеюй Л. Наукове картографування дослідницького поля конкурентних переваг розвитку територій за допомогою BIBLIOMETRIX R-PACKAGE. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-91>.

60. Родченко В. Б., Прус Ю. І. Стратегічні пріоритети просторово-економічного розвитку регіонів України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. № 16. Т. 1. С. 133-145. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.16.133-145>.

61. Родченко В. Б., Рекун Г. П., Прус Ю. І. Просторові чинники формування умов економічного розвитку в Україні. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. Вип 17, Т. 1. С. 128-143. DOI: [10.15330/apred.1.17.128-143](https://doi.org/10.15330/apred.1.17.128-143).

62. Ростецька С. І. Регіональна ідентичність і національна держава: політика неприйняття та пошук компромісів у політичному просторі сучасної Європи : монографія / Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Одеса : Гельветика, 2021. 312 с.

63. Саркісян Г. О. Інноваційний розвиток регіональних туристичних ринків: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 406 с.

64. Сахно Т. А. Економічні основи життєдіяльності територіальних громад у регіональному розвитку: механізми формування та функціонування : монографія / Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : Пономаренко Р. В., 2023. 249 с.

65. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації : монографія / І. З. Сторонянська та ін. ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України". Львів : Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього НАН України, 2022. 423 с.

66. Соболев Р. Г., Бублій М. П., Крамської Д. Ю., Соболев М. Р.

Тенденції управління регіональним розвитком в Україні. *Державне будівництво*. 2024. №1(35). DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-12>.

67. Степура Т. Розвиток людського потенціалу в умовах квалітизації економіки України : монографія. Умань : Сочінський М. М., 2021. 599 с.

68. Стратегічні засади сталого розвитку підприємництва і торгівлі в сучасних умовах : колект. монографія / С. І. Белей та ін. ; за заг. ред. Є. В. Скляр ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. 355 с.

69. Стратегування регіонального розвитку: теорія, методологія, концепція : монографія / М. І. Зверяков та ін. ; Одес. нац. екон. ун-т. Одеса : Інтерпрінт, 2019. 235 с.

70. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку: національний та регіональний аспект : колект. монографія / С. Ф. Макарова та ін. ; за заг. ред. О. В. Балуської ; Донец. держ. ун-т упр. Кривий Ріг ; Маріуполь : Козлов Р. А., 2020. 186 с.

71. Теоретико-методологічна концепція регіонального розвитку України: суспільно-географічний аспект / М. Пістун та ін. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Геогр. ф-т, Каф. екон. та соц. географії. Київ : Фенікс, 2019. 66 с.

72. Теоретико-методологічні засади розвитку регіональної економіки в умовах соціального партнерства : колект. монографія / В. С. Татарінов та ін. ; за заг. ред. В. С. Татарінова ; Кременчуць. ін-т ВНЗ "Ун-т ім. Альфреда Нобеля". Кременчук : Щербатих О. В., 2019. 317 с.

73. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації : наук. доп. / Т. Г. Васильців та ін. ; за наук. ред. І. З. Сторонянської ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. Долишнього НАН України". Львів : ІРД НАНУ, 2020. 141 с.

74. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / Л. Я. Беновська та ін. ; за ред. В. С.

Кравціва, І. З. Сторонянської ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів : ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України", 2020. 531 с.

75. Тертишна Л. С. Державна регіональна політика: господарсько-правові механізми реалізації : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. госп. права. Харків : Юрайт, 2020. 170 с.

76. Федулова С. О. Регіональний розвиток в умовах обмеженості водних ресурсів : монографія / ДВНЗ "Укр. держ. хім.-технол. ун-т". Дніпро : Баланс-Клуб ; Дружківка : Юго-Восток, 2019. 436 с.

77. Фінансові інструменти регіонального розвитку в Україні в умовах децентралізації : монографія / М. Д. Бедринець та ін. ; за заг. ред. М. Д. Бедринець ; Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2021. 317 с.

78. Функціональні типи територій у фокусі державної регіональної політики: методологія ідентифікації та інструментарій стимулювання розвитку : монографія / Л. Я. Беновська та ін. ; за наук. ред. І. З. Сторонянська ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів, 2022. 491 с.

79. Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методичні підходи до ідентифікації : наук.-аналіт. доп. / за наук. ред. І. З. Сторонянської ; НАН України, ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України". Львів : ІРД НАНУ, 2020. 149 с.

80. Ховрак І. В. Соціальна відповідальність закладів вищої освіти як каталізатор збалансованого регіонального розвитку : монографія / Кременчуц. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Кременчук : Бітарт, 2020. 391 с.

81. Хрипунова-Курочка Д. М., Родченко В. Б. Діагностика передумов інноваційного регіонального розвитку як основа формування трансформаційної моделі управління. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 6 (33). С. 46-57.

82. Чикаренко І.А., Маматова Т.В. Смарт-спеціалізація в рамках реформованої політики згуртованості Європейської Комісії: нові пріоритети та виклики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С.91-99. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.14>.

83. Чикаренко І. А., Маматова Т. В, Чикаренко О. О. Стратегія регіонального розвитку на основі смарт-спеціалізації: методологічні засади. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, № 1. С. 30 – 42. DOI: 10.15421/152003.

84. Чуріканова О. Ю. Управління регіональним розвитком і формування регіональної політики: теорія та практика застосування : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. 387 с.

85. Шинкаренко Т. Маастрихтський договір. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 414.

86. Юхновська Ю. О. Формування та розвиток регіонального потенціалу туристичної галузі : монографія / Дніпров. нац. ун-т залізн. трансп. ім. В. Лазаряна. Дніпро ; Запоріжжя : Просвіта, 2020. 312 с.

87. Alexander J. W. The basic-nonbasic concept of urban economic function. *Economic Geography*. 1954. Vol. 30. P. 246–261.

88. Andrew B. P. Tourism and the economic development of tourism. *Annals of Tourism Research*. 1997. Vol. 24, No. 3. P. 721–735.

89. Ansoff H. I. Corporate strategy: an analytic approach to business policy for growth and expansion. New York : McGraw-Hill, 1965.

90. Arthur W. B. Increasing returns and path dependency in the economy. Ann Arbor, MI : University of Michigan Press, 1994.

91. Barro R. J. Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98. P. S103–S125.

92. Bartik T. J. Who benefits from state and local economic development policies. Kalamazoo, MI : W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1991.

93. Bartik T. J. Growing state economies: how taxes and public services

affect private-sector performance. The end of welfare? consequences of federal devolution for the nation / ed. M. B. Sawicky. London : Armonk, 1999. P. 95–126.

94. Beckmann M. Location theory. New York : Random House, 1968.

95. Bell D. The coming of the post-industrial society. New York : Basic Books, 1976.

96. Berry B. J. L. Geography of market centres and retail distribution. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall, 1967.

97. Berry B. J. L., Garrison W. L. Functional bases of the central place hierarchy. *Economic Geography*. 1958. Vol. 34. P. 145–154.

98. Blakely E. J. Planning local economic development: theory and practice. 2nd ed. Thousand Oaks, CA : Sage Publications, 1994.

99. Blakely E. J., Bowman K. Taking local development initiatives: a guide to economic and employment development for local government authorities. Discussion Paper 129. Canberra : Australian Institute of Urban Studies, 1986.

100. Blakely E. J., Jensen R., Stimson R. J., Avery B., Robinson J. An economic development strategy the Brisbane region. 12th meeting of Pacific Regional Science Conference, 7 July, Cairns, Australia, 1991.

101. Bordecki M. A Delphi approach. New York : New York University, 1984.

102. Brown R., Robinson J., Gannon J., Jensen R. Prefeasibility study of the gateway ports industrial development project. Brisbane : Queensland Premiers Department, Office of the Coordinator General, 1994.

103. Brown S., Eisenhardt K. Competing on the edge: strategy as structured chaos. Boston, MA : Harvard Business School Press, 1998.

104. Brownowski J. The ascent of man. London : British Broadcasting Corporation, 1973.

105. Bruntland Commission. Our common future. New York : World Commission on Environment and Development, 1987.

106. Brusco S. From Marshallian industrial districts to 21st century local production systems. OECD International Seminar on Local Systems of Small

Firms and Job Creation. Paris, 1995.

107. Bryson J. M., Einsweiler R. C. (eds). Strategic planning: threats and opportunities for planners. Washington, DC : American Planning Association, Planners Press, 1988.

108. Campagni R. P. The concept of innovative milieu and its relevance for public policies in European Lagging Regions. *Papers in Regional Science*. 1995. Vol. 74, No. 4. P. 317–340.

109. Carnoy M. Multinationals in a changing world economy: whither the nation-state. The new global economy in the information age: reflections on our changing world / eds. M. Carnoy, M. Castells, S. Cohen, F. Cardoso. Pennsylvania : The Pennsylvania State University Press, 1993. P. 45–96.

110. Castells M. The information city, economic restructuring and urban and regional process. Oxford : Basil Blackwell, 1989.

111. Castells M., Hall P. Technopoles of the world: the making of 21st century industrial complexes. London : Routledge, 1994.

112. Christaller W. Die zentralen Orte in Süddeutschland. Jena : Fischer, 1933.

113. Clones D., Keeney L., Anderson B., Barbarin A., Manley D. Development report card for the states. 12th ed. Washington, DC : Corporation for Enterprise Development, 1988.

114. Cochrane R. Understanding Local Economic Development in a Comparative Context. *Economic Development Quarterly* / eds. H. Wolman, G. Stoker. 1992. Vol. 6, No. 5. P. 415.

115. Cohen S., Fields G. Social capital and capital gains in Silicon Valley. *California Management Review*. 1999. Vol. 41, No. 2. P. 108-130.

116. Coleman J. Social capital in the creation of social capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95-120.

117. Constanza R. The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*. 1994. Vol. 387. P. 253-260.

118. Crainer S. The ultimate book of business quotations. Oxford :

Capstone, 1997.

119. Crook C. Strategic planning in the contemporary world: nonlinearity, complexity, and incredible technological change. *American Planner*. 1996. Vol. 26, No. 1. P. 24–35.

120. Curry L. Central places in the random spatial economy. *Journal of Regional Science*. 1967. Vol. 7. P. 217–238.

121. Czamanski S. A model of urban growth. *Papers of the Regional Science Association*. 1964. Vol. 13. P. 177–200.

122. Davidson B. Historic analogy: a way through the institutional maze. Australian and New Zealand Regional Science Association Annual Conference, September, Tanunda, South Australia, 1998.

123. De Waele M. The management of policy making and implementation: conceptualising development. *Human Systems Management*. 1998. Vol. 17. P. 1–14.

124. Degreene K. B. Evolutionary structure in the informational environmental field of large scale human systems. *Journal of Social & Evolutionary Systems*. 1993. Vol. 16, No. 2. P. 215–230.

125. Dicken P. Global Shift: The internationalisation of economic activity. 2nd ed. New York : Guilford Press, 1992.

126. Drucker P. The changed world economy. International City Management Association / ed. R. Scott Fosler. Washington, DC, 1991.

127. Dunayev I., Ratynskyi V., Tymoshyk N., Sherstiuk R., Dudkina O. et al. Devising scientific and methodological tools to strengthen the economic security of a region through the improvement of technologies for marketing support of tourism. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. No. 4 (112). P. 52–65. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.238397>.

128. Elkington J. Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business. Oxford : Capstone, 1997.

129. Enright M. Organisation and coordination in geographically concentrated industries. Coordination and information: historical perspectives on

the organization of enterprise / eds. N. R. Lamoreaux, D. M. G. Raff. Chicago : National Bureau of Economic Research Conference Report Series, University of Chicago Press, 1995. P. 103–142.

130. Erickson R. A. Technology, industrial restructuring and regional development. *Growth and Change*. 1994. Vol. 25. P. 353–379.

131. Erickson R. A., Leinbach T. Characteristics of branch plants attracted to non metropolitan areas. Non metropolitan industrialisation / eds. R. Lonsdale, H. L. Seyter. Washington, DC : Winston, 1979.

132. Erneste H., Meier V. (eds.) Regional development and contemporary industrial response: extending flexible specialisation. London : Belhaven Press, 1992.

133. Ferguson R. O., Sargent L. F. Linear programming. New York : McGraw Hill, 1958.

134. Feser E. J. Enterprises, external economics and economic development. *Journal of Planning Literature*. 1998. Vol. 12. P. 282–302.

135. Feser E. J. Agglomeration, enterprise size and productivity. Theories of endogenous growth / eds. B. Johansson, C. Karlsson, R. R. Stough. Berlin Heidelberg New York : Springer, 2001.

136. Florida R. Toward the learning region. *Futures*. 1995. Vol. 27, No. 5. P. 527-537.

137. Florida R. The rise of the Creative Class: and how it's transforming work, leisure, and everyday life. New York : Basic Books, 2002.

138. Florida R. The flight of the Creative Class. The new global competition for talent. New York : HarperBusiness, HarperCollins, 2005.

139. Formation of Stakeholder-Oriented Relations for Regional Development : monograph / Wen Mingming et al. ; O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv. Kharkiv : Panov A. N., 2023. 546 p.

140. Fukuyama F. Trust: the social virtues and creation of prosperity. New York : Free Press, 1995.

141. Galster G. A stock/flow model of defining racially integrated

neighbourhoods. *Journal of Urban Affairs*. 1998. Vol. 20. P. 43-51.

142. Galster G. An econometric model of the metropolitan opportunity structure; cumulative causation among city markets, social problems and underserved areas. Washington, DC : Fannie Mae Foundation and Urban Institute, 1998.

143. Garlick S., Taylor M., Plummer P. An enterprising approach to regional growth: the role of VET in regional development. Adelaide : NCVER (National Council for Vocational Education Research), Australian National Training Authority, 2006.

144. Giloth R., Meier R. Spatial change and social justice: alternative economic development in Chicago. Restructuring and Political Response / ed. R. Beauregard. Newbury Park, CA : Sage, 1989.

145. Godet M., Roubelat F. Creating the future: the use and misuse of scenarios. *Long-Range-Planning*. 1996. Vol. 29, No. 2. P. 164–171.

146. Grabowski R. The state and economic development. *Studies in Comparative International Development*. 1994. Vol. 29, No. 1. P. 3–17.

147. Greenhut M. L. Plant location in theory and in practice: the economics of space. Chapel Hill, NC : University of North Carolina Press, 1956.

148. Grossman G. M., Helpman E. Innovation and growth in the global economy. Cambridge, MA : MIT Press, 1991.

149. Hagerstrand T. Aspects of the spatial structure of social communication and the diffusion of information. *Papers, Regional Science Association*. 1966. Vol. 15. P. 27–42.

150. Hall P. The European city: past and future. Paper presented to The European City: Sustaining Urban Quality Conference, April, Copenhagen, 1995.

151. Hamel G. Reinventing the basis for competition. Rethinking the future: rethinking business, principles, competition, control, leadership, markets and the world / ed. R. Gibson. London : Nicholas Brealey, 1996. P. 77–92.

152. Hamel G., Prahalad C. Competing for the future: breakthrough strategies for seizing control of your industry and creating the markets of

tomorrow. New York : Harvard University Press, 1993.

153. Hamel G., Prahalad C. Strategy as stretch and leverage. *Harvard Business Review*. 1993. March/April. P. 75-84.

154. Hammer M. Beyond the end of management. Rethinking the future / ed. R. Gibson. London : Nicholas Brealey Publishing, 1997. P. 94–105.

155. Hansen N. Competition, trust and reciprocity in the development of innovative regional milieux. *Papers in Regional Science*. 1992. Vol. 71. P. 95–105.

156. Hatry P., Fall M., Singer T. O., Liner E. B. Monitoring the outcomes of economic development programs: a manual. Washington, DC : The Urban Institute Press, 1990.

157. Henton D. Reinventing Silicon Valley: creating a total quality community. Cities and the new global economy : Proceedings of an international conference presented by the OECD and the Australian Government. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1995. P. 306–326.

158. Higgins B., Savoie D. Regional economic development essays in honour of François Perroux. Boston, MA : Unwin Hyman, 1988.

159. Hirschman A. O. The strategy of economic development. New Haven, CT : Yale University Press, 1958.

160. Hodgetts R. Management: theory, process and practice. New York : CBS College Publishing, 1982.

161. Hodgson G. The approach of institutional economics. *Journal of Economic Literature*. 1998. Vol. 36, No. 1. P. 166-92.

162. Hoover E. M. The location of economic activity. New York : McGraw-Hill, 1948.

163. Hoover E. M. An introduction to regional economies. New York : Alfred A. Knopf, 1971.

164. Illeris S. An inductive theory of regional development. *Papers in Regional Science*. 1993. Vol. 72. P. 113–134.

165. Imbroscio D. An alternative approach to urban economic development: exploring the dimensions and prospects of a 'self-reliance' strategy.

Urban Affairs. 1995. Vol. 30. P. 840-867.

166. Jacobs D., de Man A. P. Clusters, industrial policy and firm strategy: a menu approach. *Technology Analysis and Strategic Management*. 1996. Vol. 8. P. 425–437.

167. Jacobs D., de-Jong M. W. Industrial clusters and the competitiveness of the Netherlands: empirical results and conceptual issues. *Economist-Leiden*. 1992. Vol. 140, No. 2. P. 233–252.

168. Jacobs J. The economy of cities. New York : Random House, 1969.

169. Judd D., Parkinson M. Leadership and urban regeneration: cities in North America and Europe. London : Sage Publications, 1990.

170. Karlsson C., Johansson B., Stough R. R. Introduction: endogenous regional growth and policy. *Theories of endogenous regional growth* / eds. B. Johansson, C. Karlsson, R. R. Stough. Heidelberg Berlin New York : Springer, 2001. P. 3–13.

171. Keane J., Allison J. The intersection of the learning region and local and regional economic development: Analysing the role of higher education. *Regional Studies*. 2001. Vol. 33. P. 896-902.

172. King L. J. Central place theory. Beverly Hills, CA : Sage Publications, 1984.

173. Kondratiev N. The long waves in economic life. *Review of Economic Statistics*. 1935. Vol. 17, Part 2. P. 105–115.

174. Kozlowski J., Hill G. (eds.) Towards planning for sustainable development: a guide for the UET method. England : Aldershot, 1993.

175. Krugman P. Rethinking international trade. Cambridge, MA : MIT Press, 1990.

176. Krugman P. Geography and trade. Cambridge, MA: MIT Press, 1991

177. Krugman P. Development, geography and economic theory. Boston : MIT Press, 1995.

178. Lindblom C. E. The intelligence of democracy: decision making through mutual adjustment. London : Collier-McMillan, 1965.

179. Lösch A. Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. Jena : Fischer, 1940.
(Перекл. Woglom W. H., Stolper W. F. The Economics of location. New Haven : Yale University Press, 1954).
180. Lui J. A comparison of a Delphi forecast of Hawaii tourism with actual performance. Paper presented at the Annual Western Regional Science Conference, February, Napa, CA, 1996.
181. Maier G. History, spatial structure, and regional growth: lessons for policy making. Theories of endogenous regional growth / eds. B. Johansson, C. Karlsson, R. R. Stough. Heidelberg Berlin New York : Springer, 2001.
182. Malecki E. Technology and economic development: the dynamics of local, regional and national competitiveness. Harlow : Longman Scientific and Technical, 1991.
183. Malecki E. How development occurs: local knowledge, social capital and institutional embeddedness. Paper presented at the Annual Meeting of Southern Regional Science Association, Savannah, GA, 1998.
184. Markusen A. Profit cycles, oligopoly and regional development. Cambridge, MA : MIT Press, 1985.
185. Markusen A., Nooponen H., Driessen K. International trade, productivity, and US job growth: a shift-share interpretation. *International Regional Science Review*. 1991. Vol. 14, No. 1. P. 15–39.
186. Marshall A. Principles of economics. 8th ed. London : Macmillan, 1920.
187. Maslow A. Motivation and personality. New York : Harper, 1954.
188. Maunsell Pty Ltd, Australian Housing and Urban Research Institute (AHURI). Brisbane gateway ports area strategy. Brisbane : State of Queensland Department of Economic Development and Trade, 1998.
189. McKinsey & Company. Lead local compete global: unlocking the growth potential of Australian regions. Canberra : Office of Regional Development, Department of Housing and Regional Development, 1994.
190. Meeker D. O. 1976 Report on national growth and development: the

changing issues for national growth. Washington, DC : Department of Housing and Urban Development, 1976.

191. Minkin B. Future in sight: 100 most important trends, implications and predictions that will most impact businesses and the world economy into the 21st century. New York : McMillan, 1995.

192. Mintzberg H. Strategy formation: schools of thought. *Perspectives on strategic management* / ed. J. Fredrickson. New York : Harper Business, 1990. P. 105–235.

193. Mintzberg H. The rise and fall of strategic planning. *Harvard Business Review*. 1994. Jan/Feb. P. 107–114.

194. Mitchell W. C. Business cycles. The problem and its setting. New York : National Bureau of Economic Research, 1927.

195. Myrdal G. Economic theory and underdeveloped regions. London : Duckworth Press, 1957.

196. Naisbitt J. Global paradox: the bigger the world economy, the more powerful its smallest players. St. Leonards, NSW, Australia : Allen and Unwin, 1994.

197. Ohmae K. The end of the nation state: the rise of regional economics. New York : Free Press, 1995.

198. Park S. O. Networks and competitive advantages of new industrial districts. Paper presented at Pacific Regional Science Conference Organisation, 14th Biennial Conference, July, Taipei, 1995.

199. Pearce D., Markandya A., Barbier E. B. Blueprint for a green economy. London : Earthscan, 1989.

200. Perring C. Ecological sustainability and environmental research. Canberra : Centre for Resource and Environmental Studies, Australian National University, 1991.

201. Perroux F. Economic space: theory and application. *Journal of Economics*. 1950. Vol. 4. P. 90–97.

202. Porter M. E. Competitive advantage: creating and sustaining superior

performance. New York : Free Press, 1985.

203. Porter M. E. Competition in global industries. Boston, MA : Cambridge, Harvard Business School Press, 1986.

204. Porter M. E. The competitive advantage of nations. New York : MacMillan, 1990.

205. Porter M. E. The competitiveness advantage of Massachusetts. Boston, MA : Harvard Business School, 1991.

206. Porter M. E. On competition. Boston : Harvard Business School Press, 1998.

207. Porter M. E. Locations, clusters and company strategy. The Oxford handbook of economic geography / eds. G. Clark, M. Feldman, M. Gertler. Oxford : Oxford University Press, 2000.

208. Prud-homme R. On the economic role of cities, in cities and the new global economy. Proceedings of International Conference presented by the OECD and the Australian Government. Canberra : Australian Government Publishing Service, 1995. P. 728–742.

209. Putnam R. The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*. 1993. Spring. P. 35–42.

210. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R. Making democracy work: civic traditions in modern Italy. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1993.

211. Rebelo S. Long run policy analysis and long run growth. *Journal of Political Economy*. 1991. Vol. 98. P. S71–S102.

212. Rees J. State technology programs and industry experience in the USA. *Review of Urban and Regional Development Studies*. 1979. Vol. 3. P. 39–59.

213. Rees J. Technology and regional development: theory revisited. *Theories of endogenous regional growth* / eds. B. Johansson, C. Karlsson, R. R. Stough. Heidelberg Berlin New York : Springer, 2001. P. 94–110.

214. Rees J., Hewings G. J., Stafford H. Industrial locations and regional systems. New York : Bergin, 1981.

215. Robbins G. Scenario planning: a strategic alternative. *Public*

Management. 1990. Vol. 77, No. 3. P. 4-8.

216. Roberts B. H., Dean J. An economic development strategy for Cairns. International urban planning settings: lessons of success. *International Review of Comparative Public Policy* / eds. J. Williams, R. Stimson. London : Elsevier, 2001.

217. Robinson C. J. Municipal approaches to economic development. *Journal of the American Planning Association*. 1989. Vol. 55. P. 283-295.

218. Romer P. M. Increasing returns and long run growth. *Journal of Political Economy*. 1986. Vol. 94. P. 1002–1037.

219. Romer P. M. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98. P. S71–S102.

220. Rostow W. W. The process of economic growth. 2nd ed. Oxford : Clarendon Press, 1960.

221. Salazar M., Stough R. R. Sovereignty and economic development with some examples from the Atlantic community. The end of sovereignty? A transatlantic perspective. *Transatlantic Public Policy Series* / ed. D. Eaton. Muenster : LIT Verlag, 2006. Vol. 2. P. 287-308.

222. Saxenian A. Regional advantage: culture and competition in Silicon Valley and Route 128. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1994.

223. Simon J. L., Kahn H. (eds.) The resourceful earth: A response to Global 2000. Oxford : Blackwell, 1984.

224. Smith D. M. Industrial location: an economic geographical analysis. New York : John Wiley and Sons, 1971.

225. Smith S. E. Shift share analysis of change in occupational sex composition. *Social Science Research*. 1991. Vol. 20. P. 437–453.

226. Sohal A., Perry M., Pratt T. Developing partnerships and networks: learning from practices in Australia. *Technovation*. 1998. Vol. 18, No. 4. P. 245–251.

227. Solow R. M. A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*. 1956. Vol. 70. P. 65–94.

228. Solow R. M. Growth theory: an exposition. New York : Oxford

University Press, 2000.

229. Starrett D. Market allocations of local choice in a model with free mobility. *Journal of Economic Theory*. 1978. Vol. 17. P. 21–37.

230. Sun Tzu. The art of war / trans. T. Cleary. Boston, MA : Random House, 1988 (originally published 600 BC).

231. Taylor M. Drivers of local growth: ideologies, ambiguities and policies. Paper presented to the Annual Conference of Australia and New Zealand Regional Science Association International, 28 September- 1 October, Freemantle, WA, 2003.

232. Teitz M., Blakely E. J. Unpublished course materials. Berkeley, CA : University of California, 1985.

233. Thomas M. D. Growth pole theory, technological change and regional economic growth. *Papers of the Regional Science Association*. 1975. Vol. 34. P. 3–25.

234. Tiebout C. The community economic base study. New York : Committee for Economic Development, 1962.

235. Toffler A. The third wave. New York : William Morrow, 1980.

236. Turner R. K. Sustainability: principles and practices. Sustainable environmental economics and management / ed. R. K. Turner. London : Belhaven Press, 1993.

237. Ullman E. L., Dacey M. F. The minimum requirements approach to the urban economic base. *Papers of the Regional Science Association*. 1960. Vol. 6. P. 175–194.

238. van Lier H. N. Land use planning in perspective of sustainability: an introduction. Sustainable land use planning, ISOMUL developments in landscape management and urban planning / eds. A. J. de Buck, C. F. Jaarsma, C. R. Jurgens, H. N. van Lier. Amsterdam : Elsevier, 1994. P. 1–12.

239. Van Neuman J., Morgenson O. Theory of games and economic behaviour. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1943.

240. Warren E. R. States and urban strategies. Washington, DC : National

Academy of Public Administration, and Department of Housing and Urban Developments, 1980.

241. Weber D. A spatial decision support system for bank location: a case study. Technical Report 90–9. Santa Barbara, CA : National Center for Geographic Information and Analysis, 1990.

242. White R. W. Dynamic central place theory: results of a simulation approach. *Geographical Analysis*. 1977. Vol. 9. P. 226–243.

243. Whyte W. The last landscape. New York : Doubleday, 1968.

244. Yves L., Hamel G. Alliance advantage: the art of creating value through partnering. Boston, MA : Harvard Business School, 1998.

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації**

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Микитась І. М. Досвід сталого економічного розвитку регіонів на прикладах країн світу. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 21. С. 134-141. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.21.134>.
2. Микитась І. М. Складові регіонального економічного розвитку в сучасних умовах. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.16>.
3. Микитась І. М. Сучасний підхід до стратегічного управління регіональним економічним розвитком. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2024. № 40. С. 126-132. DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.20>.
4. Микитась І. М. Сучасні інструменти управління регіональним економічним розвитком. Успіхи і досягнення у науці. Серія "Управління та адміністрування. 2025. № 3(13).С. 542-553. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-542-553](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-542-553).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Микитась І. М. Особливості державної політики у сфері захисту прав споживачів у фінансовій сфері. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє : зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу*. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». 2021. С. 368-371.
6. Микитась І. М. Механізми державного управління регіональним розвитком у контексті глобальних викликів. *Current trends in scientific research development. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2025. Pp. 450-453.

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:58:00 28.03.2025

Назва файлу з підписом: Дисертація_Микитась 27.03.2025.docx.asice
Розмір файлу з підписом: 1.2 МБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Дисертація_Микитась 27.03.2025.docx
Розмір файлу без підпису: 1.3 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: МИКИТАСЬ ІРИНА МИКОЛАЇВНА

П.І.Б.: МИКИТАСЬ ІРИНА МИКОЛАЇВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2739512860

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:57:59
28.03.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000000772460156772C06

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.02.05 13:00